

Docentenhandleiding 1 CALBAS



Calbas

Algemene Sociale Wetenschappen voor de Basiscyclus

Deel 1a en deel 1b

Docentenhandleiding

Joe Brooks (Projectleider)

Luc Alofs

Janna Koops

Carola Peeters

Eindredactie

Afdeling Curriculum ontwikkeling, Directie Onderwijs

Eerste druk, 2008



COLOFON

Met dank aan:

Stascha Hornix, Merle St. Jago

Serie-overzicht leerjaar 1 ASW/Basiscyclus

Leerboek 1a: Mijn eigen omgeving

Werkboek 1a: Mijn eigen omgeving

Leerboek 1b: Cultuur en bevolking

Werkboek 1b: Cultuur en bevolking

Docentenhandleiding 1

Serie-overzicht leerjaar 2 ASW/Basiscyclus

Leerboek 2a: Bestaansmiddelen en vrije tijd

Werkboek 2a: Bestaansmiddelen en vrije tijd

Leerboek 2b: Burger en bestuur

Werkboek 2b: Burger en bestuur

Docentenhandleiding 2

Uitgegeven door afdeling Curriculumontwikkeling, Directie Onderwijs Aruba



Opdrachtgever: Stuurgroep Herstructurering AVO (SHA)



Deze methode is tot stand gekomen in samenwerking met het Centrum voor Leermiddelenstudie Utrecht (CLU)

ISBN nummer: 99904-89-05-X

Copyright © 02/040426. Land Aruba, 2008

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Deze handleiding is het resultaat van de onderwijsvernieuwing op Aruba. Alhoewel men reeds meer dan tien jaar hieraan werkt, begon het pas de afgelopen vijf jaar gestalte te krijgen. In dit kader hebben wij binnen het lager beroepsonderwijs, EPB, en het middelbaar beroepsonderwijs, EPI, grote veranderingen gezien. Ook binnen het Algemeen Voortgezet Onderwijs, AVO, kon de vernieuwing niet uitblijven. Sinds medio jaren '90 is er een stuurgroep begonnen met het onderzoeken van de mogelijkheden hiervoor. Dit resulteerde in de oprichting van de Stuurgroep Herstructurering Algemeen Vormend Onderwijs, kortweg SHA. Deze stuurgroep is later weer het projectbureau SHA geworden. Het projectbureau heeft de afgelopen jaren met man en macht gewerkt aan het totstandkomen van de onderwijsvernieuwing binnen het AVO. Deze inzet heeft geleid tot de in augustus 2004 gestarte Basiscyclus. Belangrijkste uitgangspunten van de Basiscyclus zijn: *verbeteren van het huidige onderwijsniveau en kwaliteit, versterken en benutten van de ontplooiingsmogelijkheden van elke leerling, en Arubanisering van het onderwijs.*

In het kader hiervan zijn diverse nieuwe methoden ontwikkeld door de afdeling Curriculum Ontwikkeling van Directie Onderwijs. Een daarvan is Algemene Sociale Wetenschappen (ASW). Bij ASW gaan wij uit van een holistische benadering van onze wereld en de gebeurtenissen daarin. Dit houdt in dat wij altijd op zoek zijn naar de verbanden en samenhang der dingen. Hierdoor zult u zien en ervaren, dat bij ASW de inhouden van diverse traditionele vakken geïntegreerd aangeboden en bestudeerd worden. Hierdoor krijgt de leerling in het AVO een realistischer en samenhangend beeld van zijn/ haar werkelijkheid. De methode voor ASW heet 'Calbas'. Dit is een veelzijdige vrucht en groente, die voor diverse doeleinden gebruikt wordt. Omdat ASW een veelzijdig vak is, hebben wij deze naam voor onze methode gekozen. Voor het eerste en tweede jaar van de Basiscyclus bestaat de methode uit twee leerboeken, twee werkboeken en twee docentenhandleidingen. Elk leerboek en werkboek bestaat uit drie katernen. In het hierna volgend betoog krijgt u een weergave van de opbouw, doelen, visie en werking van de methode. De methode is nog lang niet af; vandaar dat uw input door middel van suggesties en op- en aanmerkingen zeer welkom zijn. Dus ga aan de slag met de methode en meld ons uw ervaringen zodat wij hem kunnen bijstellen.

Dankwoord: allen die op een of andere manier meegeholpen hebben aan het tot stand komen van de methode, willen wij hartelijk bedanken. Speciale dank aan het CLU dat ons onderwijskundig ondersteund heeft, afdeling Curriculum Ontwikkeling van Directie Onderwijs en projectbureau SHA, die ons de mogelijkheid gaf de methode te ontwikkelen.

*Namens de ontwikkelgroep ASW
Joe Brooks, Projectleider*

Inhoudsopgave



Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
A. ALGEMEEN DEEL	5
1. Overzicht thema's en hoofdstukken	6
2. Visie op het vak en themaverkenner ASW	8
3. Verantwoording vakleerplan ASW	10
4. Didactiek van Calbas	11
5. Werkvormen en leerlijnen in Calbas	15
6. Werking methode	17
B. SPECIFIEK DEEL (Per hoofdstuk)	18
Katern 1 Mijn eigen omgeving	21
1. Wegwijs in ASW	21
2. Wie ben ik?	28
3. Waar komen mensen vandaan?	35
4. Mijn eigen omgeving	41
5. Landschappen in mijn omgeving	48
6. Vroeger en nu Oranjestad	55
7. San Nicolas en Lago: een voorbeeld van verstedelijking	62
8. Economische activiteiten in mijn omgeving	67
9 en 10. Hoe leefbaar is mijn wijk?	73
Katern 2 Cultuur en bevolking	80
1. Arubaanse geschiedenis in vogelvlucht	81
2. Aruba in het Caribisch gebied	87
3. De traditionele samenleving	92
4. Aruba wordt een moderne samenleving	98
5. Migratie in de moderne tijd	102
6. De tegenwoordige tijd	109
7. Nos tur ta Un! We zijn allemaal één!	114
8. Aruba en de wereld	121
9 en 10. Cultuur en bevolking in 2015: een onderzoek	125
C. ANTWOORDMODELLEN	
1. Deel 1a Mijn eigen omgeving	135
2. Deel 1b Cultuur en omgeving	157
Bijlage:	180

Deel A. Algemeen Deel



1. Overzicht thema's en hoofdstukken



Eerste leerjaar: Basiscyclus

Katern 1a

Mijn eigen omgeving

Hoofdstuk 1	Wegwijs in ASW
Hoofdstuk 2	Wie ben ik?
Hoofdstuk 3	Waar komen de mensen vandaan?
Hoofdstuk 4	Mijn eigen omgeving
Hoofdstuk 5	Landschappen in mijn omgeving
Hoofdstuk 6	Vroeger en nu Oranjestad
Hoofdstuk 7	San Nicolaas en de Lago, een voorbeeld van verstedelijking
Hoofdstuk 8	Economische activiteiten in mijn omgeving
Hoofdstuk 9	Hoe leefbaar is mijn wijk 1
Hoofdstuk 10	Hoe leefbaar is mijn wijk 2

Katern 1b Cultuur en Bevolking

Hoofdstuk 1	Arubaanse geschiedenis in vogelvlucht
Hoofdstuk 2	Aruba in het Caribisch gebied
Hoofdstuk 3	De traditionele samenleving
Hoofdstuk 4	Aruba wordt een moderne samenleving
Hoofdstuk 5	Migratie in de moderne tijd (1924-1985)
Hoofdstuk 6	De tegenwoordige tijd
Hoofdstuk 7	Nos tur ta un! We zijn allemaal één!
Hoofdstuk 8	Aruba en de wereld
Hoofdstuk 9	Cultuur en bevolking in 2015: een onderzoek
Hoofdstuk 10	Cultuur en bevolking in 2015: een onderzoek

Tweede leerjaar: Basiscyclus

Katern 2a Bestaansmiddelen en vrije tijd

- Hoofdstuk 1 Hoe ontwikkeld zijn wij?
- Hoofdstuk 2 Werken om te kunnen leven
- Hoofdstuk 3 De formele en de informele sector
- Hoofdstuk 4 Kiezen voor een beroep
- Hoofdstuk 5 Vrije tijd en consumeren
- Hoofdstuk 6 Afspraken maken en conflicten oplossen
- Hoofdstuk 7 De overheid en de economie
- Hoofdstuk 8 Vakantie
- Hoofdstuk 9 en 10 Het kiezen van een vakantie bestemming!
- Hoofdstuk 9 en 10 Verdiepingshoofdstuk: Vergelijking tussen twee landen: een posterpresentatie

Katern 2b Burger en bestuur

- Hoofdstuk 1 Bestuur, rechten en plichten
- Hoofdstuk 2 Bestuursvormen
- Hoofdstuk 3 De overheid
- Hoofdstuk 4 Burgerbelangen
- Hoofdstuk 5 De kleinschalige samenleving
- Hoofdstuk 6 Verkiezingen, de rol van politieke partijen
- Hoofdstuk 7 Natievorming
- Hoofdstuk 8 Economische integratie en natievorming
- Hoofdstuk 9 en 10 Verdiepingshoofdstuk



2. Visie op het vak en themaverkenner ASW

ASW staat voor Algemene Sociale Wetenschappen. Het is een van de nieuwe vakken in het vernieuwde AVO en draagt met zich mee de uitgangspunten die het projectbureau SHA opgesteld heeft. Een van deze uitgangspunten is de volgende:

“het toekomstige AVO combineert het Arubaanse eigene, dat zich uit in een geworteld zijn in de samenleving en haar cultuur, met een open blik voor mondiale ontwikkelingen. Er zal sprake zijn van een brede, toekomstgerichte en maatschappijgerichte vorming.

Dit betekent dat ASW aan moet sluiten bij het op Aruba wonende kind en van hieruit moet komen tot een leerling die ook op mondiaal niveau toegerust is met kennis, vaardigheden en inzichten.

Binnen het vak ASW wordt de leerling toegerust met kennis (kennis van betekenissen), ervaringskennis (belevissen en opvattingen) en procesmatige kennis (handelingen) zodat hij zich bewust wordt van zijn leefomgeving en verantwoord kan handelen in die omgeving.

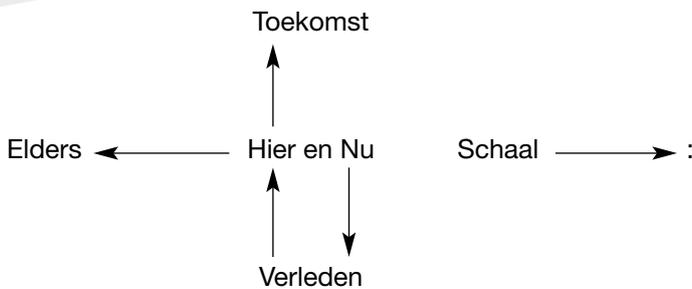
Vanuit deze visie zijn er duidelijke uitgangspunten opgesteld voor de te behandelen leerstof.

1. De leerstof heeft voornamelijk betrekking op processen waar de burgers in hun rol van bewoner, scholier/student, verkeersdeelnemer, recreant, werkgever/werknemer, producent/consument of deelnemer aan de politieke besluitvorming mee te maken krijgt.
2. De leerstof moet handelingsgericht zijn. De aangeleerde kennis, inzicht en vaardigheden moeten toepasbaar zijn in het dagelijkse leven.
3. De leefomgeving is de potentiële gebruiksomgeving van de leerlingen. Het is het gebied waar ze wonen, naar school gaan, winkelen en recreëren. De leefomgeving bestaat uit twee soorten elementen:
 - a. De materiële elementen: artefacten die door de mens gemaakt zijn of van natuurlijke aard zijn.
 - b. De niet-materiële elementen: elementen die van sociale aard zijn, zoals individuen en groepen mensen.
4. Het startpunt is telkens het hier en nu. Het vak gaat uit van de actuele maatschappelijke situatie, waarbinnen de componenten tijd, ruimte, bestaan, individu, burger en samenleving bepalend zijn voor de invulling van het vak.
5. Vanuit verschillende invalshoeken, te weten historische, geografische, economische en sociaal-culturele, wordt gekeken naar de verschillende processen binnen het hier en nu.
6. Er wordt gebruik gemaakt van vier categorieën die samen het vak ASW vormen, te weten:
 - a. Activiteiten: wonen, werken, recreëren, deelnemen aan het verkeer, deelnemen aan politieke besluitvorming, zich verzorgen et cetera.
 - b. Actoren: bewoners, ondernemers, arbeiders, bestuurders, recreanten, buitenlanders et cetera.
 - c. Areaal: (deel) gebieden die gebaseerd zijn op verschillende kenmerken, zoals het fysisch, economisch, cultureel en bestuurlijk landschap en de relaties tussen de landschappen.
 - d. Artefacten: monumenten, cultureel erfgoed, ruimtelijke inrichting, et cetera.

Themaverkenner

Het centrale thema van katern 1 is de eigen omgeving. Dit katern heeft een sterk oriënterend karakter. Diverse kenmerken en processen die zich in het hier en nu afspelen, worden verkend. In de opeenvolgende katernen worden deze kenmerken en processen verder uitgediept.

Bij het ontwikkelen van Calbas is bij de keuze van de inhoud van de thema's gewerkt volgens de themaverkenner die op grond van de bovenstaande uitgangspunten ontwikkeld is. Deze themaverkenner ziet er als volgt uit.



Er wordt bij ieder thema uitgegaan van het HIER en NU. Vanuit het NU wordt naar het VERLEDEN gekeken. Aspecten die vanuit het VERLEDEN van invloed zijn op het NU worden toegelicht. Ook wordt er vanuit het NU gekeken naar de TOEKOMST .

In de loop van de methode wordt er vanuit het HIER naar ELDERS gekeken. Dat kan je eigen omgeving zijn of een andere plek op Aruba. Ook wordt vanuit het HIER verder gekeken dan Aruba: "SCHAAL"; de regio (het Caribisch gebied) of mondiaal.

3. Verantwoording vakleerplan ASW



Alle doelstellingen en leerinhouden die in het vakleerplan ASW van maart 2004 zijn opgenomen, worden in de methode Calbas aangeboden.

De thema's zoals genoemd in het vakleerplan vallen samen met de thema's zoals genoemd in de methode Calbas.

Naast de vakspecifieke doelstellingen wordt er ook aandacht geschonken aan vakoverstijgende vaardigheden in de methode Calbas.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van deze vakoverstijgende vaardigheden en op welke manier ze tot hun recht komen in Calbas.

Vakoverstijgende vaardigheid	Voorbeeld in Calbas
Informatie in verschillende gegevensbestanden opzoeken, selecteren, verzamelen en ordenen	K1a h1,9/10
Rekenvaardigheden toepassen, zoals hoofdrekenen, rekenregels gebruiken, meten en schatten	K1a h4 K3
Informatie beoordelen, verwerken en benutten	K1a h1, en van alle katerns
Strategieën gebruiken voor het aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden	
Strategieën gebruiken voor het begrijpen van mondelinge en schriftelijke informatie	K1a
Op een doordachte wijze keuzeproblemen oplossen	Toepassing- en verdiepingopdrachten
Een eenvoudig, technisch, natuurwetenschappelijk of maatschappelijk vraagstuk planmatig onderzoeken	Hoofdstuk 9/10 van katerns
Op basis van argumenten tot een eigen standpunt komen	Meningsvormingsopdrachten
Elementaire sociale conventies in acht nemen	
Overleggen en samenwerken in teamverband	Groepsopdrachten
Passende gesprekstechnieken hanteren	
Verschillen in meningen en opvattingen benoemen en hanteren	Opdrachten in alle katerns
Culturele en seksegebonden verschillen tussen mensen benoemen en hanteren	K1a h2, h3 K1b
Omgaan met formele en informele afspraken, regels en procedures	K1a: groep en subgroepen en volgende katerns
Zichzelf en eigen werk presenteren	K1a h10
Een planning maken	
Het leerproces bewaken	
Een eenvoudige product- en procesevaluatie maken en hieruit conclusies trekken voor volgende leermomenten	Evaluatiefase
De wereld van arbeid en beroepen	K1a h8, K1b

4. Didactiek van Calbas



1. Didactisch concept ten aanzien van het leerproces:

De leerlingen leren in een cyclus rondom afgebakende leerstofeenheden. De cyclus loopt van het concrete naar het abstracte, het bijzondere naar het algemene en is daarmee inductief.

Het model dat gehanteerd wordt bij het behandelen van de lessen is het OVTE-model. Dit model kent 4 fasen, te weten:

1. Oriëntatie (verkenning) met behulp van concrete context
2. Verwerven/verwerken van nieuwe kennis
3. Toepassen (transfer) van kennis
4. Evaluatie

In hoofdstuk 6 en de bijlage van deze handleiding wordt het OVTE-model verder uitgelegd.

2. Didactisch concept ten aanzien van de leermiddelen:

Er wordt gebruik gemaakt van een tekstboek (het leerboek) dat tevens dient als bronnenboek.

Daarnaast vormt een werkboek, waarin opdrachten, schema's en aantekeningen in ondergebracht zijn en kunnen worden, onderdeel van de methode.

De methode werkt opdrachtgestuurd. Dat betekent dat op grond van de aanwijzingen die in het werkboek staan, (veelal opdrachten), de leerling aan de hand meegevoerd wordt tijdens het leerproces.

3. Didactisch concept ten aanzien van differentiatie:

1. Adaptatie en identiteitsvorming:

- a. De leerling en zijn/haar leerproces staan centraal in de differentiatie-uitgangpunten van Calbas en onderwijsvernieuwing. Hierdoor zal het onderwijsaanbod op de verschillende leerlingen zodanig afgestemd worden, dat alle leerlingen aan hun trekken komen.
- b. Daarnaast is identiteitsvorming een belangrijk deel van het ontwikkelingsproces tot burger. In de methode wordt veel aandacht aan de eigen omgeving en de rol als individu hierin, besteedt.

2. Naturalistische visie:

- a. De leerlingen van alle niveaus zullen de basisstof van de verschillende vakken in heterogene groepen volgen, waarna ze in eigen tempo en op eigen niveau met de verdieping of herhaling van de stof door zullen gaan. Binnen de basiscyclus zullen de leerlingen dus verschillende niveaus halen, afhankelijk van hun eigen kunnen.

NIVEAUDIFFERENTIATIE

In de methode is rekening gehouden met verschillende niveaus van leerlingen door te werken met verdiepingsopdrachten. Deze opdrachten zijn iets complexer dan de overige opdrachten en vergen een groter analytisch en associatievermogen. Er is bewust voor gekozen geen niveaudifferentiatie aan te bieden in de leerstof, maar juist bij het verwerken en toepassen van de opgedane kennis. Vandaar dat er in bijna elk hoofdstuk verdiepingsopdrachten aangeboden worden.

Samenwerkend leren als uitwerkingsvorm van differentiatie.

Tijdens het maken van opdrachten wordt er vaak in duo's en groepen gewerkt.

Belangrijk uitgangspunt hierbij is dat er onderling afspraken gemaakt worden, over hoe de opdrachten uitgevoerd worden. Binnen dit proces leren de leerlingen vanuit diverse invalshoeken en op meerdere niveaus vraagstukken aan te pakken en problemen op te lossen.

MULTIPLE INTELLIGENCES

Verder is bij de totstandkoming van de opdrachten, zoveel mogelijk rekening gehouden met de verschillende intelligenties van leerlingen. Hieronder treft u een overzicht aan van de acht verschillende intelligenties die leerlingen kunnen hebben.

1. Logische /wiskundige intelligentie:

Deze intelligentie bestaat uit de vermogens om te beredeneren en abstract te denken. Deze vorm van intelligentie uit zich in de vaardigheden van debatteren, berekenen en concluderen. De logische/wiskundige intelligentie heeft ook te maken met het oplossen van wiskundige problemen, logisch beargumenteren en beoordelen, en met theorie, principe en bewijs.

2. Interpersoonlijke intelligentie:

De charismatische leider, de sympathieke counselor en de empathische maatschappelijk werker belichamen het interrelationele karakter van deze vorm van intelligentie. De vaardigheden van zorgen, troosten, samenwerken en communiceren vormen samen de interpersoonlijke intelligentie. Activiteiten met grote en kleine groepen, teamtaken en werk in tweetallen wekken deze vorm van intelligentie op en ontwikkelen haar.

3. Intrapersoonlijke intelligentie:

Deze vorm wordt gevonden in de binnenste natuur en ziel van een persoon. Het is de innerlijke gedachte – het reflectieve zelf. De vaardigheden van de intrapersoonlijke intelligentie worden gevonden in de vermogens om zelfbewust, zelfbeheersend en zelfbeoordelend te zijn. Leerlogboeken, responsdagboeken, het stellen van doelen en persoonlijke portfolio's zijn gereedschappen van deze vorm van intelligentie.

4. Muzikale/ritmische intelligentie:

Deze vorm van intelligentie zorgt voor een gevoel van melodie, ritme en rij. Hierdoor voel je de beat in muziek. Dit is de vorm van intelligentie die mensen enthousiast maakt voor het geluid van liedjes en symfonieën. De muzikale/ritmische intelligentie betreft zowel vocale en instrumentale live-uitvoeringen, als blootstelling aan en waardering van muziek die niet live wordt uitgevoerd.

5. **Taalkundige/verbale intelligentie:**

Ingebed in deze vorm van intelligentie is de gave van taal en geletterdheid. De verbale/linguïstische intelligentie wordt gevonden in de vaardigheden lezen, schrijven, spreken en luisteren. Ook de printrijke omgeving bestaande uit boeken, tijdschriften, kranten, poëzie, essays en ook toespraken, dialogen en gesprekken hebben te maken met deze belangrijke vorm van intelligentie.

6. **Visuele/ruimtelijke intelligentie:**

Deze vorm van intelligentie omvat het vermogen om informatie en ideeën visueel weer te geven en een gevoelswaarde aan visuele informatie toe te kennen. De vaardigheden van de visuele intelligentie kunnen worden gevonden in fantaseren, visualiseren en vóór je zien. Media die aansluiten bij de visuele intelligentie zijn visuele representatieve zoals plattegronden, tekeningen, schilderijen, strips, blauwdrukken in de architectuur, film en video.

7. **Naturalistische intelligentie:**

De intelligentie van de naturalist kan worden gerealiseerd in de vermogens de verschillen tussen de soorten in de flora en fauna te onderscheiden. In het vermogen de relatie tussen dingen in de natuur te begrijpen en in het overlevingsinstinct dat alle mensen bezitten. De vaardigheden van de naturalist liggen in het gebied van kennis hebben over vormen van het natuurleven –inclusief alle verschillende dier- en plantensoorten – en de verschillende vormen daarvan te kunnen classificeren. De vaardigheden van de naturalist uiten zich in wandelingen door de natuur en door ruimtes gevuld met organismen zoals planten en bloemen, dieren, stenen fossielen en schelpen.

8. **Lichamelijke/motorische intelligentie:**

De lichamelijke/kinetische vorm van intelligentie wordt gemanifesteerd in het spiergeheugen van het lichaam. De vaardigheden van de atleet en de danser komen tot uitdrukking in deze vorm van intelligentie, evenals de talenten van de handwerksman, de timmerman en de automonteur. Om de lichamelijke/kinetische intelligentie aan te boren zijn praktisch leren, wiskundige oefeningen, laboratoria en practica strevenwaardig.

In de methode Calbas wordt aandacht geschonken aan deze meervoudige intelligenties (de multiple intelligences). Het is niet de bedoeling om stelselmatig alle intelligenties in elk les aan de orde te laten komen. Deze worden stapsgewijs aangeboden. In het eerste katern worden verschillende intelligenties geïntroduceerd. In de volgende katerns zal er gaandeweg steeds meer vanuit de verschillende intelligenties gewerkt worden. Door middel van het variëren in opdrachten komen diverse intelligenties aan bod.

LEERSTIJLDIFFERENTIATIE

Binnen de methode Calbas is rekening gehouden met verschillen in leerstijlen.

Zo herkennen we in de klas vier verschillende leerstijlen, te weten:

- De Doener die leert door middel van het uitvoeren van concrete opdrachten;
- De Denker met de voorkeur voor analyseren, verwerken en concluderen;
- De Pragmaticus die leert door middel van concretiseren en toepassen van verworven kennis;
- De Kijker die leert door middel van observeren, evalueren en reflecteren.

Door te variëren in opdrachten kan aangesloten worden bij deze leerstijlen.

- Praktische, heldere zoek- en opzoekopdrachten voor de doener;
- Zoekopdrachten, ordenopdrachten, vergelijkopdrachten en verklaringsoopdrachten voor de denker;
- Toepassings-, beoordelings-, probleemoplossende opdrachten en casussen voor de pragmaticus;
- Toepassings-, ontwikkelings-, meningvormende opdrachten en onderzoek doen voor de kijker.

Tip: Bij het werken in groepen kan de docent proberen differentiatie te stimuleren door leerlingen met verschillende leerstijlen te koppelen. De ideale situatie zou ontstaan als binnen elk groep alle leerstijlen vertegenwoordigd waren.

5. Werkvormen en leerlijnen in Calbas



WERKVORMEN

In de methode Calbas is gebruik gemaakt van activerende werkvormen.

Er is bewust hiervoor gekozen, omdat wij van mening zijn dat de leerlingen veel meer baat hebben bij deze manier van werken. Tevens bevordert het het proces van zelfstandig leren. Een ander belangrijk onderdeel van het proces van werken met activerende werkvormen is het principe van samenwerkend leren. In de methode worden veel groeps- opdrachten aangeboden om dit proces te stimuleren.

Er zijn verschillende activerende werkvormen die je kunt gebruiken; enkele van de werkvormen die in de methode aangeboden worden zijn:

Checking Duo's /C.D.

Wordt gebruikt bij eenvoudige en rechtlijnige opdrachten, leerlingen vergelijken in duo's hun antwoord (en) met die van klasgenoten. Samen bepalen zij welke antwoord het beste is. Deze werkvorm is geschikt om te bepalen of de leerlingen de stof beheersen.

Denken, Delen, Uitwisselen / D.D.U.

Uitgangpunt van deze werkvorm is, dat leerlingen eerst nadenken over een bepaald vraagstuk, vervolgens dit in de eigen groep bespreken en uiteindelijk hun bevindingen of meningen uitwisselen met anderen buiten hun groep.

Odd One Out/ O.O.O.

Hierbij worden de leerlingen gestimuleerd om verbanden te leggen door meerdere begrippen te vergelijken en het begrip dat niet bij de anderen of het onderwerp past, eruit te halen. Hierdoor leren de leerlingen begrippen in een context te plaatsen, in plaats van ze uit het hoofd te leren.

Livinggraphs

Bij deze werkvorm, leren leerlingen grafieken op meerdere manieren te lezen en interpreteren. Hierbij worden meerdere stukken tekst gekoppeld aan een lijngrafiek. Vervolgens moeten de leerlingen door middel van uitspraken en de tekst, een theorie toetsen en analyseren.

Taboe

Deze werkvorm stimuleert de leerlingen tot een grote mate van samenwerken.

Leerling A probeert een begrip of definitie aan leerling B uit te leggen, zonder van tevoren van vastgestelde woorden gebruik te maken. Hierdoor leren de leerlingen op creatieve manier begrippen en definities te omschrijven.

Waardencommunicatie

Deze werkvorm helpt de leerlingen een eigen afgewogen mening te vormen over een vraagstuk of onderwerp. Zij leren argumenteren en discussiëren over eigen standpunten en die van anderen om uiteindelijk een heldere/genuanceerde en afgewogen mening te kunnen vormen.

De hierbovengenoemde werkvormen worden gaandeweg in de verschillende katernen aangeboden.

LEERLIJNEN:

Binnen de methode Calbas komen drie leerlijnen aan bod, te weten:

1. **Inhoudelijke leerlijn**, (verdeling van de inhoud over de diverse katernen en onderliggende hoofdstukken) op grond van de themaverkenner.

De inhoudelijke leerlijn van Calbas wordt bepaald door de tijd, de ruimte, het bestaan, het individu, de burger en de samenleving. Via een bundeling van geografische, historische, economische en sociaal-culturele invalshoeken, gaat men kijken naar verschillende processen binnen het hier en nu. Een belangrijk instrument hierbij is de themaverkenner. Bij alle thema's wordt steeds vanuit het hier en nu vertrokken. De eigen omgeving staat hierbij centraal. Vervolgens wordt gekeken naar het verleden en de toekomst. Er wordt ook uitgezoomd naar de regio en de wereld. Deze lijn wordt in de verschillende katernen thematisch uitgewerkt. Elk katern is dus een thema op zich.

2. **Leren leren leerlijn**, waarbij de leerlingen van zelf werken gebracht worden tot zelfstandig leren. Dit proces verloopt volgens vier elkaar opvolgende fasen, waarbij de leerlingen steeds zelfstandiger leren leren en werken. (zie bijlage). Onderliggend aan deze leerlijn is het doen van onderzoek. In het begin van de Basiscyclus wordt de leerling erg gestuurd in het onderzoek doen en krijgt hij stapsgewijs aanwijzingen bij het onderzoek doen. Gaandeweg de Basiscyclus leert de leerling zelfstandig onderzoek te doen.

3. **Samenwerkend leren leerlijn**. Van individueel gerichte opdrachten gaandeweg komen tot duo-opdrachten en groepsopdrachten. Belangrijke effecten van deze leerlijn zijn, dat het leerlingen stimuleert tot;

- het uitwisselen van informatie en gegevens;
- het ondersteunen van elkaar bij het uitvoeren van opdrachten;
- het geven en ontvangen van feedback op taken/opdrachten;
- het elkaar wederzijds aanmoedigen/aansporen tot betere prestatie;
- het kritisch analyseren en bespreken van elkaars meningen/ standpunten;
- het werken met anderen en rekening houden met anderen.

Deze leerlijn wordt gedurende de hele methode, in alle katernen expliciet aangeboden. Het uiteindelijke doel is dat leerlingen naast het zelfstandig werken en leren, samenwerkend leren als een normaal proces ervaren. In de methode worden daarom veel groepsopdrachten aangeboden.

6. Werking methode

De methode Calbas bestaat uit twee leerboeken, twee werkboeken en twee docentenhandleidingen. Ieder leerboek en werkboek is onderverdeeld in drie katernen.

Ieder katern behandelt een afgebakend thema. Elk katern bestaat uit tien hoofdstukken.

Een hoofdstuk wordt behandeld in drie lessen en omvat naast leertekst ook gemiddeld elf opdrachten.

Er wordt in bijna elk hoofdstuk een verdiepingsopdracht aangeboden.

Hoofdstuk 1 t/m 8 behandelt de leerstof behorend bij het thema van het katern.

Hoofdstuk 9 en 10 richten zich op het doen van onderzoek over onderwerpen en vraagstukken die relevant zijn voor het thema.

Ieder hoofdstuk wordt in drie lessen behandeld. In die drie lessen wordt volgens het OVTE-model gewerkt:

1. Oriëntatiefase;
 2. Verwerven en verwerken van nieuwe kennis en vaardigheden;
 3. Toepassen van kennis en vaardigheden;
 4. Evaluatie.
-
- 1: Intro op de leerdoelen van het hoofdstuk met behulp van opdracht en bron (O)
 - a. MAP-model
 - i. Motiveren
 - ii. Aansluiten bij
 - iii. Preview geven
 - 2: Afwisselend tekst, bron of opdrachtgestuurde leertaken (V)
 - 3: Toepassingsopdracht (T)
 - 4: Samenvatten/Presenteren (E)

LEERBOEK

Het leerboek is een kleurenkatern en bevat veel bronnen (foto's, schema's, verhaaltjes, tekeningen, et cetera). Daarnaast zijn er per hoofdstuk gemiddeld vier paragrafen met korte basisteksten. Nieuwe begrippen zijn vetgedrukt om aan te geven dat deze belangrijk zijn voor het begrijpen en beheersen van de stof. Aan het eind van elk hoofdstuk vindt men een begrippenlijst die goed bestudeerd moet worden. Met bronnen en basisteksten in het leerboek, gaan de leerlingen opdrachten in het werkboek maken.

WERKBOEK

Het werkboek is een zwart-wit katern, dat per leerjaar vervangbaar is. Hierin staan de opdrachten en ondersteunende bronnen ten behoeve van de opdrachten. Verder biedt het de mogelijkheden om aantekeningen te maken. De opdrachten zijn gebaseerd op diverse werkvormen. Hierdoor zijn verschillende soorten opdrachten in het boek verwerkt.

Bij elke opdracht staat ook aangegeven hoe hij uitgevoerd moet worden, bijvoorbeeld individueel, in duo's of in groepen. De opdrachten zijn zo opgesteld, dat de leerlingen de bronnen in het leerboek goed moeten bestuderen, willen zij de opdrachten goed uitvoeren.

In het werkboek worden opdrachten ingeleid en ondersteund door middel van bronnen zoals illustraties en een korte tekstuele uitleg.

Deel B. Specifiek Deel



U treft in dit deel van de handleiding een specifieke uitwerking van het hoofdstuk in lessen aan. Per les is aangegeven wat er behandeld dient te worden. U krijgt suggesties bij het geven van de lessen en het behandelen van de opdrachten.

In het werkboek staat bij iedere opdracht met een symbool aangegeven hoe de groepssamenstelling van de opdracht zal zijn.

De bronnen staan in het leerboek aangegeven.

In dit specifiek deel is uitgewerkt hoe de drie lessen van ieder hoofdstuk gegeven worden volgens het OVTE model. In kleur is aangegeven in welke fase u zich bevindt.

ORIENTATIEFASE	= Blauw
VERWERVINGS- EN VERWERKINGSFASE	= Rood
TOEPASSINGSFASE	= Groen
EVALUATIEFASE	= Oranje

Katern 1: MIJN EIGEN OMGEVING



Hoofdstuk 1 – Wegwijs in ASW



DOELEN HOOFDSTUK 1

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- wat ASW inhoudt
- wat je bij ASW kunt leren
- verschillende soorten bronnen kennen
- hoe hij/zij met bronnen moet werken
- dat ASW begint bij de eigen leefomgeving

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- de inhoud van ASW te relateren aan zijn/haar eigen omgeving
- te bepalen of bronnen betrouwbaar en bruikbaar zijn
- met verschillende soorten bronnen te werken
- zijn/haar eigen omgeving aan te geven en te verwoorden

Lessenoverzicht Hoofdstuk 1

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Nieuw en toch bekend Opdracht 2: Waar gaat het vak ASW over? Opdracht 3: De moedervakken van ASW Opdracht 4: Aruba en het Caribisch gebied	1
	Leerboek	Intro: Wat is ASW? 1.1. ASW: een beeld van het vak 1.2. Aruba en de wereld	2
2	Werkboek	Opdracht 5: Geschreven of ongeschreven? Opdracht 6: Welke bronnen heb je nodig? Opdracht 7: Goede vragen bedenken Opdracht 9: Leer de begrippen	3 en 4
	Leerboek	1.3. Wat zijn bronnen en hoe werk je ermee? 1.4. Bronnen hebben vragen nodig Begrippenlijst hoofdstuk 1	3 en 4 5 en 6
3	Werkboek	Opdracht 8: Is de bron bruikbaar en betrouwbaar? Opdracht 10: Wat vind jij van ASW? Verdiepingsopdracht Samenvatting	7 7
	Leerboek	1.4 Bronnen hebben vragen nodig 1.5 Hoe ga je om met het leerboek en het werkboek van Calbas?	

Les 1



Korte typering van de les:

Leerlingen maken kennis met het vak ASW en de methode Calbas. Aan de hand van de Intro en opdrachten 1, 2, 3 en 4 gaan zij zich inleven in het vak en de onderwerpen die hierin aan de orde komen.

Benodigdheden:

- Diverse kleuren post-it plakbriefjes
- Grote vellen papier
- Wereldatlas Nos Isla, Nos Mundo
- Wit A4-papier
- Kleurpotloden

Lessuggesties:

ORIËNTATIEFASE

- Lees samen met de leerlingen de intro in het leerboek en de vragen die eronder staan (u kunt deze vragen ook op het bord schrijven). Houd een kort klassengesprek hierover, waarin u tracht te achterhalen wat de leerlingen aan voorkennis hebben over het onderwerp.
- Vervolgens laat u de kinderen in duo's opdracht 1 maken.

Opdracht 1: Nieuw en toch bekend

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen vullen de opdracht eerst zelf in op bladzijde 1 van hun werkboek.
Nabespreking:	Vervolgens checken de leerlingen bij elkaar of ze dezelfde antwoorden hebben.

- U vervolgt de les met opdracht 2. De leestekst "1.1. ASW: een beeld van het vak" uit het leerboek kan ter ondersteuning dienen bij het maken van opdracht 2.

Opdracht 2: Waar gaat het vak ASW over?

Vorbereiding:	Op het bord heeft u de zes cirkels van opdracht 2 uit het werkboek overgenomen. U bespreekt de verschillende onderwerpen klassikaal. Vervolgens laat u de leerlingen in groepjes van 4 de opdracht zelfstandig maken
Uitvoering:	Iedere leerling plaatst individueel 3 of 4 vragen in de juiste cirkel. (onderdeel 2a) Vervolgens bespreken ze in de groep of de oplossing juist is. (onderdeel 2b)
Nabespreking:	De antwoorden worden klassikaal behandeld per cirkel. (onderdeel 2c) Vraag de leerlingen welke vragen onder de cirkel mensen moeten komen te staan, onder natuur, wonen, enzovoorts.

- Laat de leerlingen in duo's opdracht 3 maken. Ook bij deze opdracht kan de tekst "1.1. ASW: een beeld van het vak", ter ondersteuning dienen.

Opdracht 3: De moedervakken van ASW

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de opdracht. U vraagt of er nog onduidelijkheid is over de opdracht. Vervolgens spoort u de leerlingen aan te beginnen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen het schema in duo's in.
Nabespreking:	Vraag de leerlingen of er onderwerpen zijn waar zij moeite mee hadden. Deze bespreekt u klassikaal.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

- Neem samen met de leerlingen de tekst "1.2. Aruba en de wereld" door. Vervolgens laat u de leerlingen individueel opdracht 4 uitvoeren. U kunt deze opdracht ook eventueel als huiswerkopdracht laten uitvoeren. Houd er echter rekening mee dat de leerlingen een atlas nodig hebben voor het uitvoeren van deze opdracht.

Opdracht 4 / Huiswerkopdracht: Aruba en het Caribisch gebied

Vorbereiding:	Lees samen met de leerlingen de uitleg van de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen kunnen de opdracht verder uitvoeren.
Nabespreking:	U kunt de tekeningen in de klas ophangen.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les maken de leerlingen kennis met bronnen en de functies die zij hebben. Daarnaast leren zij ook het verschil tussen geschreven en ongeschreven bronnen. Verder leren zij te bepalen wanneer een bron bruikbaar en betrouwbaar is. Zij leren ook hoe om te gaan met het werkboek en het leerboek van ASW.

Benodigheden:

- Grote vellen papier
- Dikke stiften

Lessuggesties:

Begin de les met een kort klassengesprek waarin u een van de tekeningen uit de vorige les laat zien waarbij u de leerlingen vraagt hoe zij naar Aruba kijken. Probeer het klassengesprek zodanig te sturen, dat duidelijk wordt dat Aruba vanuit heden, verleden en toekomst bekeken kan worden.

Geef in het klassengesprek ook aan dat de les van vandaag zal gaan over bronnen.

- Vervolgens neemt u samen met de leerlingen de tekst “1.3 Wat zijn bronnen en hoe werk je ermee” uit het leerboek door. Zorg ervoor dat het onderscheid tussen een geschreven bron en een ongeschreven bron voor alle leerlingen helder is (u kunt ook verwijzen naar de begrippenlijst waar alle vetgedrukte begrippen uitgelegd worden).
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 5 en 6 uit het werkboek maken.

Opdracht 5: Geschreven of ongeschreven?

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen
Uitvoering:	De leerling vult het schema zelfstandig in.
Nabespreking:	In het groepje worden de antwoorden besproken. Vraag of er groepjes zijn waar onenigheid bestond over het antwoord. Leg uit, indien nodig.

Opdracht 6: Welke bronnen heb je nodig?

Vorbereiding:	Lees samen met de leerlingen de opdracht. Attendeer de leerlingen erop dat de opdracht uit twee onderdelen bestaat: 1. Welke bronnen 2. Waar je die bronnen kunt vinden
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht eerst zelfstandig. Vervolgens bespreken ze de opdracht in groepjes.
Nabespreking:	Inventariseer klassikaal de antwoorden op het tweede deel van de opdracht “Waar zou je die bronnen kunnen vinden”. Schrijf de antwoorden op het bord.

- Laat de leerlingen de tekst “1.4. Bronnen hebben vragen nodig” op pagina 9 lezen.
- Vervolgens maken zij opdracht 7.

Opdracht 7: Goede vragen bedenken

Vorbereiding:	Laat de leerling de intro op de opdracht en onderdeel a zelfstandig lezen. Als ze vragen hebben over deze opdracht kunnen ze deze stellen in hun groepje.
Uitvoering:	De leerling gaat in duo's vragen bedenken. De duo's vergelijken de vragen in de groep met elkaar en schrijven deze met dikke stiften op een groot vel papier. De vellen papier worden in de klas opgehangen.
Nabespreking:	U loopt langs alle vellen papier en beoordeelt hardop of de vragen juist zijn. Betrek de leerlingen hierbij door te vragen of uw oordeel klopt.

HUISWERKOPDRACHT

- Laat de leerlingen als huiswerk opdracht 9 maken: het leren van de begrippen. Geef aan waar de begrippen staan.

Les 3



Korte typering van de les:

De leerlingen gaan de opgedane kennis over het vak ASW en het werken met bronnen toepassen door middel van opdracht 10, de verdiepingsopdracht en bij het maken van de samenvatting.

Lessuggesties:

TOEPASSINGSFASE

- Houd een kort klassengesprek waarin u de begrippen bespreekt die in dit hoofdstuk aan bod gekomen zijn. Vraag de leerlingen naar een omschrijving van ieder begrip. Laat de leerlingen ook aangeven in welke situaties zij bronnen gebruiken.
- Lees samen met de leerlingen de tekst “1.4. Bronnen hebben vragen nodig” op bladzijde 10 door. Check of de begrippen betrouwbaar en bruikbaar duidelijk zijn voor de leerlingen.
- De leerlingen maken nu opdracht 8.

Opdracht 8: Is de bron bruikbaar en betrouwbaar?	
Vorbereiding:	Bij het maken van opdracht 8 is bron 7 uit het leerboek nodig. Neem samen met de leerlingen de opdracht door.
Uitvoering:	De leerling maakt de opdracht individueel.
Nabespreking:	De antwoorden worden in de groep besproken.

EVALUATIEFASE

- Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 10 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leesteksten uit het leerboek).
- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting checken bij u of hetgeen ze ingevuld hebben juist is en kunnen vervolgens opdracht 10 zelfstandig gaan maken.

Opdracht 10: Wat vind jij van ASW?	
Vorbereiding:	De leerlingen kunnen deze opdracht zelf doornemen. Eventuele vragen hierover kunnen ze aan hun buurman of buurvrouw stellen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen het antwoord in hun werkboek in.
Nabespreking:	Verzamel de onderwerpen waar leerlingen meer over zouden willen weten. Bespreek die met uw collega's in uw sectie.

EXTRA STOF

- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting en opdracht 10 kunnen aan de slag met de verdiepingsopdracht. Eventueel kunt u deze verdiepingsopdracht ook als huiswerkopdracht meegeven.

HUISWERKOPDRACHT

- Laat de leerlingen thuis de tekst: “1.5. Hoe ga je om met het leerboek en het werkboek van Calbas”

Hoofdstuk 2 – Wie ben ik?



DOELEN HOOFDSTUK 2

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- het begrip identiteit te omschrijven
- aan te geven uit welke elementen identiteit bestaat
- een omschrijving te geven van groepen en subgroepen
- het belang van regels te noemen
- het belang van identiteitsbewijs te benoemen
- verschillende soorten identiteitsbewijzen op te noemen

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- zijn/haar eigen identiteit vast te stellen met behulp van de elementen van identiteit
- groepen en subgroepen te onderscheiden op basis van kenmerken
- regels te herkennen in groepen
- zijn/haar eigen identiteitsbewijs te maken

Lessenoverzicht Hoofdstuk 2

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Kennismaken Opdracht 2: Jouw identiteit Opdracht 3: Gemeenschappelijke kenmerken Opdracht 4: Jouw groepen	2 6
	Leerboek	Intro: Mag ik mij even voorstellen? 2.1. Wat is jouw identiteit? 2.2. Over groepen en subgroepen	1 5
2	Werkboek	Opdracht 5: Regels Opdracht 6: Bijzondere subgroepen Opdracht 7: Behoren tot een (sub) groep Opdracht 9: Leer de begrippen	7
	Leerboek	2.2. Over groepen en subgroepen 2.3. Subgroepen Begrippenlijst hoofdstuk 2	
3	Werkboek	Opdracht 8: Jouw identiteitsbewijs Verdiepingsopdracht Samenvatting	9
	Leerboek	2.4. Identiteitsbewijs	8

Les 1



Korte typering van de les:

Leerlingen maken kennis met het begrip identiteit en gaan hun eigen identiteit vaststellen met behulp van een opdracht. Ten tweede leren de leerlingen groepen herkennen op basis van gemeenschappelijke kenmerken.

Lessuggesties:

ORIËNTATIEFASE

- U stelt uzelf voor. Uw naam, uw lengte, uw geboorteplaats, uw hobby's en dergelijke. Vervolgens legt u de leerlingen uit dat ze het vandaag gaan hebben over zichzelf en over het behoren bij groepen. Uit het leerboek laat u de leerlingen de intro lezen over Cam Lin en u bespreekt de leerdoelen van dit hoofdstuk.
- Vervolgens laat u de kinderen in duo's opdracht 1 maken.

Opdracht 1: Kennismaken	
Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen vullen het schema op bladzijde 11 van hun werkboek in. (opdracht 1a)
Nabespreking:	Opdracht 1b Opdracht 1c

- U vervolgt de les met opdracht 2. De leestekst "2.1. Wat is jouw identiteit?" en bron 2 uit het leerboek kunnen ter ondersteuning dienen bij het maken van opdracht 2. De opdracht wordt individueel gemaakt.

Opdracht 2: Jouw identiteit	
Vorbereiding:	U wijst de leerlingen op de tekst in het leerboek en bron 2 op blz 13. U legt de opdracht 2 a en b uit. Geef aan hoe lang de leerlingen mogen doen over deze opdracht.
Uitvoering:	De leerlingen vullen opdracht 2a en 2b individueel in
Nabespreking:	Laat een of twee leerlingen hun verhaaltje voorlezen.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

- Neem paragraaf 2.2. tot bladzijde 15 met de leerlingen door. Met name het begrip gemeenschappelijke kenmerken moet duidelijk zijn bij de leerlingen.
- Laat de leerlingen individueel opdracht 3 maken. Bron 6 uit het leerboek moet geraadpleegd worden bij het uitvoeren van deze opdracht.

Opdracht 3: Gemeenschappelijke kenmerken

Vorbereiding:	U laat de leerlingen de opdracht lezen en vraagt of er nog onduidelijkheden zijn. Zo ja, dan laat u een leerling die de opdracht begrijpt, de opdracht uitleggen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen het schema individueel in.
Nabespreking:	U bespreekt de antwoorden.

- Opdracht 4 kan individueel gemaakt worden door de leerlingen. Eventueel kan deze opdracht ook als huiswerkopdracht gemaakt worden

Opdracht 4 / Huiswerkopdracht: Jouw groepen

Vorbereiding:	Lees samen met de leerlingen de uitleg van de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen kunnen de opdracht verder uitvoeren.
Nabespreking:	U bespreekt de antwoorden door de groepen en de gemeenschappelijke kenmerken op het bord te schrijven. Probeer zo veel mogelijk verschillende groepen te achterhalen.

Les 2



Korte typering van de les:

Om deze les worden regels in groepen besproken. Daarnaast raken de leerlingen bekend met het verschijnsel subgroepen en wat het betekent om bij een subgroep te horen.

Lessuggesties:

- Bespreek de antwoorden van opdracht 4 uit de vorige les en gebruik die als opstart voor deze les. Vervolgens gaat u het hebben over regels binnen groepen. Neem de tekst boven aan pagina 15 met de leerlingen door.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 5 maken.

Opdracht 5: Regels

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelfstandig de opdracht doorlezen, vragen mogen ze stellen aan hun buurman of -vrouw.
Uitvoering:	De leerling vult het schema samen met de buurman of -vrouw in. (opdracht 5a)
Nabespreking:	Vervolgens gaan de leerlingen in de groep het antwoord op opdracht 5b bespreken.

- Bespreek de inhoud van paragraaf 2.3 over subgroepen. Het moet voor alle leerlingen duidelijk zijn wat er verstaan wordt onder 'subgroep'. Laat de leerlingen ook kijken naar de omschrijving van het begrip in de begrippenlijst.
- Maak vervolgens opdracht 6. Hierbij is bron 7 op bladzijde 15 nodig.

Opdracht 6: Bijzondere subgroepen

Vorbereiding:	Kies vier leerlingen die René, David, Roosje en Sander vertegenwoordigen. Zij lezen het stukje tekst van bron 7 (behorende bij hun naam) voor.
Uitvoering:	Vervolgens deelt u de klas in vier groepen in. René, David, Roosje en Sander zijn leider van hun groep en sturen alle groepsleden aan bij het maken van opdracht 6.
Nabespreking:	De groep die geleid wordt door René geeft de antwoorden van de rappers. De groep die geleid wordt door David geeft de antwoorden van de freestylers. De groep die geleid wordt door Roosje geeft de antwoorden van de rockero's. De groep die geleid wordt door Sander geeft de antwoorden op opdracht 6b.

- Aansluitend maken de leerlingen opdracht 7.

Opdracht 7: Behoren tot een (sub) groep

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelfstandig de opdracht doorlezen. Ze mogen vragen stellen aan hun buurman of -vrouw of in de groep.
Uitvoering:	7a en 7b vult de leerling zelf in. 7c bespreekt hij met de buurman of buurvrouw. 7d wordt besproken binnen de groep.
Nabespreking:	Bespreek opdracht 7d kort klassikaal.

- Laat de leerlingen als huiswerk opdracht 9 maken: het leren van de begrippen. Geef aan waar de begrippen staan.
- Laat de leerlingen materiaal (pasfoto, tijdschriften, et cetera) meenemen om de volgende les hun eigen (of die van een beroemdheid) identiteitsbewijs te kunnen maken.
- HUISWERKOPDRACHT

Les 3



Korte typering van de les:

De leerlingen maken op basis van les 1 en les 2 hun eigen identiteitsbewijs.

Benodigheden:

- Tijdschriften

Lessuggesties:

TOEPASSINGSFASE

- Houd een kort klassengesprek waarin u de begrippen bespreekt die in dit hoofdstuk aan bod gekomen zijn. Vraag de leerlingen naar een omschrijving van ieder begrip. U bespreekt het begrip identiteitsbewijs uitvoerig. Maak een begrippenschema op het bord, laat de leerlingen aangeven wat er allemaal in een identiteitsbewijs kan staan.
- De leerlingen maken nu opdracht 8.

Opdracht 8: Jouw identiteitsbewijs	
Vorbereiding:	Geef de leerlingen de vrijheid om zelf te bepalen hoe hun identiteitsbewijs of die van een beroemdheid eruit gaat zien. (inclusief versieringen)
Uitvoering:	De leerling maakt de opdracht individueel. Uiteraard mogen ze bij elkaar kijken om op ideeën te komen.
Nabespreking:	De verschillende identiteitsbewijzen worden in de klas opgehangen.

EVALUATIEFASE

- Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 18 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

EXTRA STOF

- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting kunnen aan de slag met de verdiepingsopdracht. Eventueel kunt u deze verdiepingsopdracht ook als huiswerkopdracht meegeven.
- In bron 9 laat Andrew Meenhorst zijn identiteitsbewijzen zien.

Verdiepingsopdracht	
Vorbereiding:	De leerlingen kunnen deze opdracht zelf doornemen. Eventuele vragen hierover kunnen ze aan hun buurman of buurvrouw stellen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen de antwoorden in hun werkboek in.
Nabespreking:	Bespreek de antwoorden (desnoods met een aparte groep in de klas).

HUISWERKOPDRACHT

- Laat de leerlingen thuis familiegegevens verzamelen (namen, geboortedata, geboorteplaatsen) en deze meenemen voor de volgende les.

Hoofdstuk 3 – Waar komen de mensen vandaan?



DOELEN HOOFDSTUK 3

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- een omschrijving te geven van de begrippen herkomst en stamboom
- een omschrijving te geven van het begrip migranten
- de migrantengroepen van Aruba op te noemen
- een omschrijving te geven van het begrip gewoontes
- verschillende groepen van migrantengroepen op te noemen

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- zijn/haar herkomst te bepalen door middel van het maken van een stamboom
- door het uitwisselen van hun stambomen, de herkomst van klasgenoten te bepalen.
- een tabel af te lezen
- zich in te leven in gewoontes van migranten (door middel van uitbeelden)

Lessenoverzicht hoofdstuk 3

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Waar komen ze vandaan? Opdracht 2: Jouw stamboom Opdracht 3: Herkomst van je klas	1 2
	Leerboek	Intro: Herkomst 3.1 Onze herkomst 3.2. Welke migrantengroepen zijn er op Aruba?	1 2
2	Werkboek	Opdracht 4: Migrantengroepen op Aruba Opdracht 5: Vergelijking migrantengroepen Opdracht 6: Gewoonten van migrantengroepen Opdracht 7: Gewoonten in Aruba Opdracht 9: Leer de begrippen	4 5 t/m 8
	Leerboek	3.2. Welke migrantengroepen zijn er op Aruba? 3.3. Welke gewoonten hebben de migranten op Aruba? Begrippenlijst hoofdstuk 3	3
3	Werkboek	Opdracht 8: Migrantengroepen uitgebeeld Verdiepingsopdracht Samenvatting	
	Leerboek	3.3. Welke gewoonten hebben de migranten op Aruba?	

Les 1



Korte typering van de les:

Leerlingen maken kennis met het begrip herkomst door het maken van een stamboom en door de herkomst van de klasgenoten te onderzoeken.

Benodigheden:

- Gegevens voor het maken van een stamboom (in de vorige les als huiswerk opgegeven)

Lessuggesties:

ORIENTATIEFASE

- Houd een klassengesprek met de leerlingen waarbij u de leerlingen vraagt of zij bepaalde gewoonten van mensen uit andere landen kunnen noemen.
Vervolgens grijpt u even terug naar hoofdstuk 2 waarin de leerlingen geleerd hebben over subgroepen. U leidt het klassengesprek door leerlingen aan te geven waar ze het in dit hoofdstuk over zullen gaan hebben:
 - Je eigen herkomst?
 - De herkomst van andere groepen op Aruba?
 - De gewoonten van migranten in vergelijking met Arubaanse gewoonten.

Wijs drie leerlingen in de klas aan, die in staat zijn om respectievelijk in het Papiamentu, Nederlands en Spaans een stuk tekst voor te dragen.

1 Leerling (Papiamentu) leest de tekst van Ivan voor.

1 Leerling (Nederlands) leest de tekst van Bennie voor.

1 Leerling (Spaans) leest de tekst van Raul voor.

- Vervolgens laat u de kinderen in trio's opdracht 1 maken.

Opdracht 1: Waar komen ze vandaan?	
Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen vullen opdracht 1a eerst zelf in op bladzijde 1 van hun werkboek. Bij opdracht 1b vullen ze elkaars naam, geboorteland, taal en thuissituatie in.
Nabespreking:	De leerlingen checken bij elkaar of ze dezelfde antwoorden hebben ingevuld bij opdracht 1a.

- U vervolgt de les met opdracht 2. Bron 2 in het leerboek kan ter ondersteuning dienen bij het maken van opdracht 2, evenals tekst "3.1. Onze herkomst" uit het leerboek.

Opdracht 2: Jouw stamboom

Vorbereiding:	U zet op het bord een leeg stamboomschema als voorbeeld.
Uitvoering:	Iedere leerling vult voor zichzelf de stamboom in en maakt opdracht 2b en 2c.
Nabespreking:	Opdracht 2b kunt u klassikaal bespreken. Opdracht 2c idem.

- Laat de leerlingen bij het maken van opdracht 3 rondlopen in de klas en naar elkaars herkomst vragen.

Opdracht 3: Herkomst van je klas

Vorbereiding:	U legt de opdracht uit en geeft aan dat de leerlingen door de klas moeten lopen en aan elkaar moeten vragen wat hun herkomst is.
Uitvoering:	De verschillende landen worden op het bord geschreven. Vervolgens vraagt u wie allemaal van een bepaald land komt. De leerlingen noteren de aantallen in hun schrift.
Nabespreking:	U bespreekt de antwoorden klassikaal.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

HUISWERK

Laat de leerlingen ter voorbereiding op de volgende les de tekst van paragraaf 3.2. lezen. Benadruk dat de leerlingen voor de volgende les zelf moeten onderzoeken wat de begrippen migranten en migrantengroep inhouden.

Les 2



Korte typering van de les:

Leerlingen maken kennis met de belangrijkste migrantengroepen en hun gewoontes en vergelijken deze met de gewoontes op Aruba.

Lessuggesties:

- Zet het begrip 'migrant' midden op het bord en laat de leerlingen associëren met dit begrip. Zo ontstaat een woordspin met allerlei woorden die te maken hebben met migranten. U kunt zo ook checken of leerlingen het begrip "migrant" beheersen.
- Vervolgens neemt u samen met de leerlingen bron 4 (bladzijde 20) voor u. U begeleidt de leerlingen in het kunnen lezen en interpreteren van de tabel. Vraag de leerlingen wat voor een soort bron, bron 4 is.
- Vervolgens laat u de leerlingen opdracht 4 maken. Deze opdracht refereert aan bron 4 (de grootste migrantengroepen op Aruba in het jaar 2000).

Opdracht 4: Migrantengroepen op Aruba

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerling vult de opdracht zelfstandig in.
Nabespreking:	Met de buurman of buurvrouw wordt het antwoord besproken.

Opdracht 5 staat fout geformuleerd in het werkboek.

Correctie:	Wat valt op als je de migrantengroepen met elkaar vergelijkt?
------------	---

Opdracht 5: Vergelijking migrantengroepen

Vorbereiding:	Zet de juiste opdracht op het bord, laat de leerlingen de correctie in het werkboek maken.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht eerst zelfstandig, vervolgens bespreken ze de opdracht in duo's.
Nabespreking:	Inventariseer klassikaal de antwoorden. Bespreek ze kort.

- Laat de leerlingen de tekst 3.3. Welke gewoonten hebben de migranten op Aruba? pagina 20 lezen.
- Vervolgens maken zij opdracht 6.

Opdracht 6: Gewoonten van migrantengroepen

Vorbereiding:	Leg de leerlingen de opdracht uit. Laat ze vervolgens de teksten zelfstandig lezen.
Uitvoering:	De leerling vullen het schema in (6a). Ze mogen in de groep de antwoorden overleggen. 6b en 6c vullen ze vervolgens individueel in.
Nabespreking:	U bespreekt opdracht 6c klassikaal.

- Vervolgens maken de leerlingen opdracht 7. Zorg ervoor dat in iedere groep in ieder geval één Arubaanse leerling zit.

Opdracht 7: Gewoonten in Aruba

Vorbereiding:	Laat de leerlingen de opdracht zelfstandig lezen, eventuele vragen mogen ze in de groep stellen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen het schema in. Ze mogen in de groep de antwoorden overleggen.
Nabespreking:	Vervolgens verandert u de samenstelling van de groepen en laat u de antwoorden opnieuw bespreken in de nieuw samengestelde groepen.

HUISWERKOPDRACHT

- Laat de leerlingen als huiswerk opdracht 9 maken. Het leren van de begrippen. Geef aan waar de begrippen staan.

Les 3



Korte typering van de les:

De leerlingen gaan de creatieve wijze een migrantengroep uitbeelden. De docent heeft de regie, begeleidt en beoordeelt de uitvoeringen.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

- Houd een kort klassengesprek waarin u de begrippen bespreekt die in dit hoofdstuk aan bod gekomen zijn. Vraag de leerlingen naar een omschrijving van ieder begrip.
- Vervolgens gaat u opdracht 8 samen doornemen met de leerlingen.

Opdracht 8: Migrantengroepen uitgebeeld

Vorbereiding:	Neem samen met de leerlingen de opdracht door. Geef een overzicht van de mogelijkheden aan de leerlingen: <ul style="list-style-type: none">- dansen of zingen- pictiory (tekenen)- sketch Laat de leerlingen zelf groepen samenstellen (niet meer dan 4 personen) Laat de leerlingen twee gewoonten kiezen uit les 2.
Uitvoering:	De leerling maakt de opdracht volgens de vier stappen.
Nabespreking:	Geef per groepje drie à vier minuten voor de presentatie. Houdt in de gaten dat de leerlingen niet gaan discrimineren. Nuanceer als docent de gewoonten, zodat er niet gegeneraliseerd wordt.

EVALUATIEFASE

- Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 24 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

EXTRA STOF

- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting kunnen aan de slag met de verdiepingsopdracht. Eventueel kunt u deze verdiepingsopdracht ook als huiswerkopdracht meegeven.

Hoofdstuk 4 – Mijn eigen omgeving



DOELEN HOOFDSTUK 4

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- criteria op te noemen die hun eigen omgeving bepalen
- de officiële indeling van Aruba op te noemen aan de hand van de CBS indeling
- een omschrijving te geven van een kaart, een plattegrond, het coördinatensysteem
- de functies en de onderdelen van een kaart te herkennen

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- de eigen omgeving af te bakenen op basis van wonen, naar school gaan en recreëren
- de CBS-indeling op een kaart te herkennen en af te lezen
- een plaats op te zoeken en de route te bepalen op een plattegrond en/of kaart met behulp van het coördinatensysteem
- de legenda af te lezen, richting aan te geven met behulp van een windroos en de schaal berekenen
- een kaart te maken met een legenda, windroos en een schaalgetal

Lessenoverzicht Hoofdstuk 4

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Je barrio Opdracht 2: Je eigen omgeving verkennen Opdracht 3: Wijken, zones en regio's	1, 2 3 4
	Leerboek	Intro: Susan stelt de barrio voor waar ze woont 4.1: Wat is mijn eigen omgeving?	1 2,3,4
2	Werkboek	Opdracht 4: Werken met een plattegrond Opdracht 5: Werken met een atlas Opdracht 6: De kaart Opdracht 7: Windstreken Opdracht 8: Schaalgetal	5 6 6 7 6
	Leerboek	4.2: Hoe vind je de weg in je eigen omgeving? 4.3: De kaart lezen en begrijpen	3 en 4 5, 6 en 7
3	Werkboek	Opdracht 9: Een kaart maken van je eigen omgeving Opdracht 10: Leer de begrippen Samenvatting	8 & 9
	Leerboek	Begrippenlijst hoofdstuk 4	8 en 9

Les 1



Korte typering van de les:

Leerlingen gaan op een kaart hun eigen omgeving afbakenen. Dit doen ze aan de hand van de kaart van de officiële indeling van Aruba volgens het CBS. Aan de hand van de Intro, de bario van Susan en opdrachten 1, 2 en 3, maken zij kennis met het begrip eigen omgeving.

Benodigheden:

- Stickers in verschillende kleuren of post-it plakbriefjes
- Een wandkaart van Aruba
- Wit A4-papier
- Kleurpotloden en stiften

Lessuggesties:

ORIENTATIEFASE

- MAP Lees samen met de leerlingen de intro over de bario van Susan in het leerboek. Vraag aan de leerlingen of zij weten wat een bario is. Welke associaties hebben zij hiermee? Schrijf ondertussen op het bord of flap waarover de les gaat:
Wat is je eigen omgeving?
Hoe vind je de weg?
Kaartlezen en kaarten maken.
- Vervolgens laat u de kinderen in duo's opdracht 1 maken.

Opdracht 1: Je bario

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen vullen de opdracht eerst zelf in op bladzijde 25 van hun werkboek.
Nabespreking:	Vervolgens checken de leerlingen bij elkaar of ze vergelijkbare slogans hebben bedacht.

- U vervolgt de les met opdracht 2. De leestekst “4.1. Wat is mijn eigen omgeving” uit het leerboek kan ter ondersteuning dienen bij het maken van opdracht 2.

Opdracht 2: Je eigen omgeving verkennen

Vorbereiding:	Op het bord heeft u een wandkaart van Aruba zoals in bron 3 aangegeven. U bespreekt het voorbeeld klassikaal. Vervolgens laat u de leerlingen in groepjes van vier de opdracht zelfstandig maken.
Uitvoering:	Iedere leerling plaatst individueel de stickers op de juiste plek. Vervolgens vergelijken zij hun leefomgevingen.
Nabespreking:	Bespreek de uitkomsten klassikaal, laat de leerlingen aangeven waarom de ene leefomgeving groter of anders is dan de ander.

- Laat de leerlingen opdracht 3 individueel maken. Ook bij deze opdracht kan de tekst “4.1. Wat is mijn eigen omgeving”, ter ondersteuning dienen.

Opdracht 3: Wijken, zones en regio's

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de opdracht. U vraagt of er nog onduidelijkheid is over de opdracht. Zorg dat er een kaart met de oude indeling aanwezig is.
Uitvoering:	De leerlingen vullen het schema individueel in. Onderdelen a en b moeten in de klas gedaan worden. Wat niet af komt, kan als huiswerk dienen.
Nabespreking:	Vraag de leerlingen of er onderwerpen zijn waar zij moeite mee hadden. Deze bespreekt u klassikaal.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les maken de leerlingen kennis met begrippen als windstreek, schaal(stok), legenda, coördinatensysteem, register en de functies die zij hebben. Daarnaast leren zij werken met een plattegrond, richting bepalen en kaartlezen. Zij gaan afwisselend met atlas, tekst en bronnen aan de slag.

Benodigheden:

- Atlas (Hebri wereld atlas)
- Een rekenmachine
- Een wandkaart
- Grote vellen papier
- Dikke stiften

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

- Lees samen met de leerlingen paragraaf 4.2 uit het leerboek. Vraag de leerlingen of er nog onduidelijkheden zijn ten aanzien van de tekst.
- Vervolgens gaan de leerlingen individueel opdracht 4 maken.

Opdracht 4: Werken met een plattegrond

Vorbereiding:	Lees samen met de leerlingen de uitleg van de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen kunnen de opdracht verder zelfstandig uitvoeren
Nabespreking:	Laat de leerlingen in duo's de antwoorden checken. Loop rond en check of alle leerlingen volgens het coördinatensysteem een kaart kunnen lezen.

- Vervolgens maken de leerlingen in groepjes opdracht 5 uit het werkboek. Hiervoor hebben de leerlingen een atlas nodig.

Opdracht 5: Werken met een atlas

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen. Als er vragen zijn, mogen ze die binnen de groep stellen. Als een groep er niet uitkomt, mogen ze u inschakelen.
Uitvoering:	Opdracht 5a, b en c worden door de leerlingen ingevuld.
Nabespreking:	In het groepje worden de antwoorden besproken. Vraag of er groepjes zijn waar onenigheid bestond over het antwoord. Leg uit, indien nodig.

- Laat de leerlingen in duo's opdracht 6 maken.

Opdracht 6: De kaart

Vorbereiding:	Lees samen met de leerlingen de uitleg bij de opdracht. Geef aan dat de leerlingen duidelijk de functie van een windroos, schaalgetal en legenda moeten omschrijven. Niet alleen een omschrijving van wat het is.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht in duo's.
Nabespreking:	Inventariseer klassikaal de antwoorden. Schrijf de verschillende functies die de leerlingen noemen op het bord. Laat de leerlingen de antwoorden die ze zelf nog niet opgeschreven hebben, in hun werkboek noteren.

- Laat de leerlingen de tekst "4.3. De kaart lezen en begrijpen" op pagina 26 lezen.
- Vervolgens maken ze de opdrachten 7 en 8.

Opdracht 7: Windstreken

Vorbereiding:	Laat de leerling deze opdracht zelfstandig lezen.
Uitvoering:	Vervolgens gaat de leerling zelfstandig de opdracht maken.
Nabespreking:	U kunt opdracht B en D klassikaal bespreken.

- Opdracht 8 kan mogelijk ook als huiswerkopdracht meegegeven worden. Bedenk wel dat leerlingen een kaart van Aruba nodig hebben (met schaal)

Opdracht 8/Huiswerkopdracht: Schaalgetal

Vorbereiding:	Laat de leerling deze opdracht zelfstandig lezen. Vraag of er nog vragen zijn ten aanzien van de uitvoering van deze opdracht.
Uitvoering:	Vervolgens gaat de leerling zelfstandig de opdracht maken. (in de klas of thuis)
Nabespreking:	Laat de leerlingen de antwoorden bij elkaar checken. Bij teveel afwijkende antwoorden moeten ze een seintje aan u geven. U bepaalt of u deze opdracht nog klassikaal bespreekt.

HUISWERKOPDRACHT

- Laat de leerlingen als huiswerk opdracht 10 maken. Het leren van de begrippen. Geef aan waar de begrippen staan.

Les 3



Korte typering van de les:

De leerlingen gaan in deze les zelf een kaart maken van hun eigen omgeving. Verder wordt gecheckt of de begrippen uit dit hoofdstuk helder zijn voor de leerlingen. De samenvatting wordt tenslotte gemaakt als middel om te checken of de leerlingen het hoofdstuk begrepen hebben.

Benodigheden:

- Grote vellen papier
- Dikke stiften
- Tape

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

- Houd een kort klassengesprek waarin u de begrippen bespreekt die in dit hoofdstuk aan bod gekomen zijn. Vraag de leerlingen naar een omschrijving van ieder begrip. Laat de leerlingen ook aangeven in welke situaties zij kaarten gebruiken.
Vervolgens bespreekt u klassikaal bron 8 waarin 8 stappen aangegeven worden in het maken van een kaart.
- De leerlingen maken nu opdracht 9.

Opdracht 9: Een kaart maken van je eigen omgeving

Vorbereiding:	Bij het maken van opdracht 9 zijn bron 8 en 9 uit het leerboek nodig. Neem samen met de leerlingen de opdracht door. Zorg ervoor dat de groepjes en de regio's waarvan een kaart gemaakt moet worden, duidelijk zijn. Wijs de leerlingen nogmaals op het gebruik van het stappenplan.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht volgens het stappenplan. De antwoorden bij iedere stap kunnen ze in het werkboek invullen. Ze tekenen de kaart op een groot vel papier met dikke stiften in verschillende kleuren.
Nabespreking:	De groepen presenteren aan elkaar de verschillende regio's. Laat de leerlingen elkaar beoordelen. Neem de volgende beoordelingspunten mee. <ul style="list-style-type: none">- is de kaart duidelijk- heeft de kaart een legenda- heeft de kaart een titel

EVALUATIEFASE

- Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 36 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).
- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting checken bij u of hetgeen ze ingevuld hebben juist is en kunnen vervolgens de ontbrekende onderdelen van de groepskaarten (van opdracht 9) gaan afmaken.

Hoofdstuk 5 – Landschappen in mijn omgeving



DOELEN HOOFDSTUK 5

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- wat een landschap is
- meerdere soorten landschappen te onderscheiden, waaronder natuurlandschappen en cultuurlandschappen
- landschappen in de eigen omgeving te herkennen en te benoemen
- het onderscheid tussen inrichtingselementen en natuurelementen te maken
- stedelijk gebied en landelijk gebied te benoemen en te onderscheiden

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- landschappen uit de eigen omgeving te herkennen
- zich een mening te vormen over de vraag of Aruba verstedelijkt en dit te beargumenteren
- een kaart van Aruba te tekenen met daarin de belangrijkste inrichtings- en natuurelementen
- een eigen droomlandschap te tekenen

Lessenoverzicht Hoofdstuk 5

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Hoe ziet jouw omgeving eruit? Opdracht 2: Natuur- en inrichtingselementen Opdracht 3: Landschappen en inrichtingselementen Opdracht 4: Wat gaan we doen met Dos Playa?	1 1 2
	Leerboek	Intro: Landschappen 5.1. Wat is een landschap? 5.2. Het natuurlandschap 5.3. Het cultuurlandschap	1 2
2	Werkboek	Opdracht 5: Reliëf in een landschap Opdracht 6: Veranderingen in Oranjestad Opdracht 7: Ons nationaal park Opdracht 8: Verstedelijkte gebieden Opdracht 9: Drukke of rust? Opdracht 10: Stedelijk of Landelijk Opdracht 11: Cultuurlandschappen op Aruba Opdracht 12: Leer de begrippen	3 4 5 6 7 8
	Leerboek	5.2. Het natuurlandschap 5.3. Het cultuurlandschap 5.4. Drukke en rust, verstedelijkt gebied en landelijk gebied Begrippenlijst hoofdstuk 5	4 7

Les		Inhoud	Bronnen
3	Werkboek	Opdracht 11: Cultuurlandschappen op Aruba Opdracht 12: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht Samenvatting	8
	Leerboek	Kaarten Bron 8 (Kaarten van Aruba)	8

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les maken de leerlingen kennis met het begrip landschap en leren zij natuur- en inrichtingselementen in landschappen te onderscheiden, ook in de eigen omgeving.

Benodigheden:

- Vellen wit A4-papier

Lessuggesties:

ORIENTATIEFASE

In de vorige les hebben de leerlingen een kaart gemaakt van hun eigen omgeving. Gebruik in een klassengesprek enkele van deze kaarten. Is er uit de kaarten op te maken in wat voor landschap de leerling woont? Bespreek aan de hand hiervan wat leerlingen onder een landschap verstaan. Betrek hierbij de foto's van bron 1 en stel de volgende vragen:

- In wat voor landschap wonen zij zelf?
 - Wat bepaalt een landschap?
-
- Laat vervolgens de leerlingen opdracht 1 individueel maken.

Opdracht 1: Hoe ziet jouw omgeving eruit?

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door
Uitvoering:	De leerlingen vullen opdracht 1 in in hun schrift
Nabespreking:	Bespreek enkele antwoorden van leerlingen klassikaal

Geef aan dat deze les zal gaan over verschillende landschappen en hoe die te herkennen zijn.

- Leerlingen lezen tekst 5.1. "Wat is een landschap?" voor zichzelf.
- Vervolgens laat u de leerlingen opdracht 2 maken.

Opdracht 2: Natuur-en inrichtingselementen

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door. Deel witte A4'tjes uit voor opdracht c.
Uitvoering:	Opdracht 2a en 2b worden individueel gedaan. Bij opdracht 2c worden duo's gevormd van leerlingen die elk in een heel andere omgeving wonen. Zij vergelijken dat wat zij bij 2b hebben opgeschreven. De verschillen schrijven zij op het lege vel papier in twee kolommen: inrichtingselementen en natuurelementen. Samen maken zij ook opdracht 2d.
Nabespreking:	Opdracht a kunt u klassikaal bespreken. Bespreek ook enkele van de uitkomsten van opdracht c en d.

VERWERVINGS EN VERWERKINGSFASE

- Laat de leerlingen opdracht 3 maken.



Opdracht 3: Landschappen en inrichtingselementen

Vorbereiding: Neem met de leerlingen samen de opdracht door.

Uitvoering: Opdracht 3a en 3b worden individueel gedaan, bij opdracht 3c vergelijken de leerlingen de inrichtingselementen in hun omgeving met die van hun medeleerling uit opdracht 2.

Nabespreking: Bespreek kort opdracht 3a klassikaal en 3c, de indeling van de inrichtingselementen in bijvoorbeeld verkeerselementen, elementen voor recreatie, gebouwen et cetera.

- Laat de leerlingen vervolgens tekst 5.2 lezen: "Het natuurlandschap". Wanneer er niet voldoende tijd is, kan dit ook de huiswerkopdracht zijn.

HUISWERKOPDRACHT

Laat de leerlingen als huiswerk opdracht 4a en b maken. Laat de leerlingen ter voorbereiding op de volgende les tekst 5.3 lezen: "Het cultuurlandschap". Wanneer er in de les geen tijd was voor tekst 5.2, is dit ook een huiswerkopdracht.

|

|

|

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les maken de leerlingen kennis met de begrippen reliëf, cultuurlandschap en natuurlandschap en leren ze onderscheid te maken tussen een verstedelijkt gebied en een landelijk gebied.

Lessuggestie:

- Bespreek huiswerkopdracht 4 “Wat gaan we doen met Dos Playa” klassikaal. Probeer de argumenten voor of tegen verdere inrichting van Dos Playa helder te krijgen. Er zijn geen foute antwoorden! Betrek de termen “natuurlandschap” en “cultuurlandschap” in dit klassengesprek.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 5, 6 en 7 maken. Bron 3 kan ter ondersteuning dienen bij het maken van opdracht 5.

Opdracht 5: Reliëf in een landschap

Vorbereiding: Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.

Uitvoering: De leerlingen beantwoorden de vragen zelfstandig.

Nabespreking: De antwoorden worden klassikaal besproken. Verzamel op het bord de plaatsen in de eigen omgeving waar reliëf is.

- De leestekst 5.3. “Het cultuurlandschap” kan ter ondersteuning dienen bij het maken van opdracht 6 en opdracht 7.

Opdracht 6: Veranderingen in Oranjestad

Vorbereiding: Lees samen met de leerlingen de uitleg bij de opdracht.

Uitvoering: De leerlingen maken de opdracht eerst zelfstandig. Vervolgens bespreken ze opdracht b met hun groepje.

Nabespreking: Inventariseer klassikaal de antwoorden op vraag 6b: “Waarom is dit gebied de laatste jaren zo snel veranderd?”. Schrijf de antwoorden op het bord.

Opdracht 7: Ons nationaal park

Vorbereiding: Laat de leerlingen deze opdracht zelfstandig lezen.

Uitvoering: De leerlingen maken de opdracht eerst zelfstandig, vervolgens bespreken ze opdracht c met hun groepje.

Nabespreking: In het groepje worden de antwoorden besproken. Vraag of er groepjes zijn waar onenigheid bestond over het antwoord. Leg uit, indien nodig.

- Lees met de klas tekst 5.4. “Drukke en rust, verstedelijkt gebied en landelijk gebied”.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 8, 9 en 10 uit het werkboek maken. Opdracht 8d staat fout geformuleerd in het werkboek.

Correctie:

Zoek iemand uit je klas die in een ander gebied woont dan jij; meer verstedelijkt, of juist landelijker. Vergelijk de voor- en nadelen van het wonen in een verstedelijkt gebied.

Opdracht 8: Verstedelijkte gebieden

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen de opdracht zelfstandig in. Voor opdracht 8d worden duo's gevormd.
Nabespreking:	In de duo's worden de antwoorden op vraag a en b besproken. Bespreek klassikaal de antwoorden op onderdeel c en d.

Opdracht 9: Drukte of rust?

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de opdracht zelfstandig.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht individueel.
Nabespreking:	Inventariseer klassikaal de antwoorden, bespreek ze kort.

HUISWERKOPDRACHT

- Laat leerlingen als huiswerk opdracht 10a maken en de begrippen uit de begrippenlijst leren (opdracht 12). Geef aan waar de begrippen staan.

Opdracht 10/Huiswerkopdracht: Stedelijk of landelijk

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de opdracht zelfstandig.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht.
Nabespreking:	Inventariseer klassikaal de antwoorden, bespreek ze kort.

Hoofdstuk 6 – Vroeger en nu Oranjestad



DOELEN HOOFDSTUK 6

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- hoe Oranjestad is ontstaan
- hoe en waarom Oranjestad zich tot een stad heeft ontwikkeld
- wat de verschillende functies van een stad zijn
- wat monumenten zijn en welke functie zij hebben

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- een tijdbalk af te lezen en te interpreteren
- zich in te leven in de ontstaansgeschiedenis van Oranjestad
- monumenten in de eigen omgeving te herkennen en hun belang aan te geven
- een onderbouwde mening te geven over het onderhoud van monumenten

Lessenoverzicht Hoofdstuk 6

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Werken met de tijdbalk Opdracht 2: Zoek de veranderingen	1
	Leerboek	Intro: Oranjestad en de Paardenbaai 6.1. Hoe is Oranjestad ontstaan? 6.2. Voorzieningen en functies	
2	Werkboek	Opdracht 3: Woonfunctie of werkfunctie? Opdracht 4: Welke stadsfunctie? Opdracht 5: Waarom groeit een stad? Opdracht 6: Monumenten in je eigen omgeving Opdracht 7: Monumenten en hun getuigenis	1
	Leerboek	6.2. Voorzieningen en functies 6.3. Getuigen van het verleden Begrippenlijst hoofdstuk 6	2 2, 3
3	Werkboek	Opdracht 8: Twee meningen over monumenten Opdracht 9: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht Samenvatting	4
	Leerboek	6.4. Van paardenbaai tot Oranjestad	4

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les maken leerlingen een tijdbalk van de geschiedenis van Oranjestad en zoeken verklaringen voor waarom Oranjestad zo is veranderd

Benodigheden:

- Vellen wit A3-papier
- Stiften
- Kleurpotloden.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

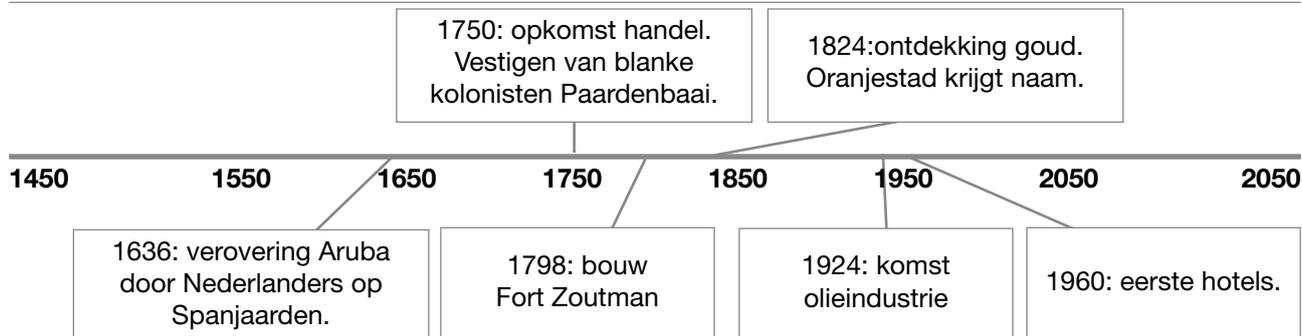
Vraag of de leerlingen weten wat een tijdbalk is. Laat een leerling een tijdbalk op het bord maken van zijn eigen leven. De leerling kan geboorte, geboorte van broertjes of zusjes, gang naar basisschool en middelbare school erin aangeven. Vertel dat een tijdbalk normaal gesproken gebruikt wordt om veranderingen over een grote periode te verbeelden.

In deze les gaan de leerlingen een tijdbalk maken van de geschiedenis van Oranjestad. Grijp terug op de vorige les door te refereren aan de veranderingen in landschappen die hebben plaatsgevonden. In deze les gaan we kijken hoe Oranjestad van een plaatsje aan de Paardenbaai naar de huidige stad is uitgegroeid.

- Laat de intro door de leerlingen individueel lezen.
- Laat leerlingen opdracht 1 maken.

Opdracht 1: Werken met een tijdbalk

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door en deel papier en kleurpotloden uit.
Uitvoering:	De leerlingen maken de tijdbalk terwijl de docent 6.1. "Hoe is Oranjestad ontstaan" voorleest.
Nabespreking:	Bespreek de tijdbalk klassikaal.



- Ga verder met opdracht 2. Gebruik bron 1, de foto van Oranjestad tegenwoordig en de prent uit 1815. Laat de leerlingen dit in duo's doen.

Opdracht 2: Zoek de veranderingen

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen beantwoorden deze vragen in duo's.
Nabespreking:	Inventariseer klassikaal de antwoorden, bespreek ze kort.

- Leerlingen lezen de tekst 6.2. "Voorzieningen en functies" voor zichzelf. Eventueel is dit de huiswerkopdracht.

HUISWERKOPDRACHT

Laat de leerlingen ter voorbereiding op de volgende les de teksten 6.2 en 6.3 lezen. Laat de leerlingen opdracht 3 thuis maken. Deze wordt in de volgende les besproken.

Opdracht 3: Woonfunctie of werkfunctie?

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingen beantwoorden de vragen zelfstandig.
Nabespreking:	De antwoorden worden klassikaal besproken. Verzamel op het bord de wijken met een woon- en met een werkfunctie.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les maken de leerlingen kennis met de begrippen voorzieningen en stadsfuncties en leren ze het onderscheid te maken tussen werkfuncties en woonfuncties. Het begrip monument wordt behandeld en leerlingen debateren over het behoud van monumenten.

Lessuggesties:

VERWERKINGSFASE

- Bespreek huiswerkopdracht 3 “Woonfunctie of werkfunctie” klassikaal. Zijn de begrippen duidelijk? Ga ook in op het begrip “voorzieningen”. Is dit begrip duidelijk? Laat een of twee leerlingen in eigen woorden uitleggen wat een voorziening is.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 4 en 5 maken.

Opdracht 4: Welke stadsfunctie?	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen individueel de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingen beantwoorden de opdracht zelfstandig.
Nabespreking:	De leerlingen bespreken de antwoorden met hun buurman of buurvrouw. De docent geeft uitleg, indien nodig.

Opdracht 5: Waarom groeit een stad?	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht eerst zelfstandig, vervolgens bespreken ze de opdracht met hun groepje. Ook opdracht 5 c wordt in het groepje gedaan.
Nabespreking:	Inventariseer klassikaal de antwoorden op onderdeel 5a. Vraag of er onenigheid bestond in de groepjes over het antwoord op deze onderdelen.

- Ga met de leerlingen in op de (als huiswerk voorbereide) tekst van 6.3. “Getuigen van het verleden”. Wat is een monument? De leerlingen maken aansluitend opdracht 6.

Opdracht 6: Monumenten in je eigen omgeving	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen deze opdracht zelfstandig lezen.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht zelfstandig.
Nabespreking:	Bespreek enkele antwoorden van leerlingen met de klas.

- De leerlingen maken opdracht 7 als huiswerk.

Opdracht 7 / Huiswerkopdracht: Monumenten en hun getuigenis

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht.
Uitvoering:	De leerlingen vullen de opdracht zelfstandig in en bespreken deze daarna in het groepje.
Nabespreking:	Loop rond en kijk of er uitleg nodig is.

HUISWERKOPDRACHT

- De leerlingen maken opdracht 7 als huiswerk. En ze leren de begrippen uit de begrippenlijst (opdracht 9).

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les worden de begrippen en de samenvatting van de stof behandeld. Met de verdiepingsopdracht gaan leerlingen dieper in op de geschiedenis van Aruba en Oranjestad.

Lessuggesties:

TOEPASSINGSFASE

- De leerlingen lezen tekst 6.4. “Van paardenbaai tot Oranjestad”.
- Houd daarna een kort klassengesprek, waarin u de begrippen bespreekt die in dit hoofdstuk aan bod gekomen zijn. Vraag de leerlingen naar een omschrijving van ieder begrip. Zijn er leerlingen die in een monument wonen?
- Check of de term ‘restaureren’ voor de leerlingen duidelijk is. Lees opdracht 8 met de klas. Verdeel de klas in drie groepen. Eén groep verdedigt mening 1, de andere groep verdedigt mening 2, de derde groep is de jury en bepaalt wie het debat ‘wint’.

Opdracht 8: Twee meningen over monumenten	
Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht
Uitvoering:	Laat alle leerlingen twee argumenten voor zichzelf opschrijven voor elke mening. Verdeel de klas in drie groepen. Elke groep kiest een woordvoerder. De groepen hebben vijf minuten om het debat voor te bereiden. De jurygroep spreekt af waar zij op gaat letten met het debat. Begeleid de groep daarin: zij kunnen letten op de hoeveelheid en validiteit van de inhoudelijke argumenten en de manier van discussiëren beoordelen. U bent voorzitter en zorgt dat men elkaar uit laat praten en het kort en bondig houdt.
Nabespreking:	Geef de jurygroep even de tijd om een oordeel te vormen en laat de groep de winnaar aanwijzen en vertellen waarom.

EVALUATIEFASE

- Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 50 (opdracht 10) van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leestekst uit het leerboek).

EXTRA STOF

- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting kunnen aan de slag met de verdiepingsopdracht: “Meer over de geschiedenis van Oranjestad”. Eventueel kunt u deze verdiepingsopdracht ook als huiswerkopdracht meegeven. De tekst 6.4. “Van Paardenbaai tot Oranjestad” (bron 4) kan ter ondersteuning dienen bij de verdiepingsopdracht.

Hoofdstuk 7 – San Nicolas en Lago: een voorbeeld van verstedelijking



DOELEN HOOFDSTUK 7

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- hoe en waarom San Nicolas zich tot een stad heeft ontwikkeld
- wat de komst van de Lago voor San Nicolas betekende
- hoe the Village is ontstaan en zich heeft ontwikkeld
- wat het ontwikkelen van infrastructuur betekende voor San Nicolas

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- zich in te leven in de ontstaansgeschiedenis van San Nicolas
- het belang van infrastructuur voor verstedelijking aan te geven
- het begrip verstedelijking op San Nicolas toe te passen

Lessenoverzicht Hoofdstuk 7

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Herken je nog iets van vroeger? Opdracht 2: Armoede op Aruba Opdracht 3: Hoge verwachtingen	1 2 3
	Leerboek	Intro 7.1. De komst van de Lago 7.2. The Village ontstaat	1 4
2	Werkboek	Opdracht 4: Een nieuwe taal Opdracht 5: 'Small islanders' Opdracht 6: Een eigen karakter Opdracht 7: Wat hoort bij de infrastructuur? Opdracht 8: De infrastructuur van je eigen omgeving Opdracht 9: Stadsfuncties	4
	Leerboek	7.2. The Village ontstaat 7.3. Tekenen van de moderne tijd 7.4. The Village: brand en vernieuwing Begrippenlijst hoofdstuk 7	4 5 5, 6, 7
3	Werkboek	Opdracht 9: Stadsfuncties Opdracht 10: Actie tegen verpaupering Opdracht 11: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht Samenvatting	6
	Leerboek	7.4. The Village: brand en vernieuwing	5, 6, 7

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les maken de leerlingen kennis met de verstedelijking van San Nicolas en de belangrijke rol van de olieraffinaderij daarin.

Lessuggesties:

ORIENTATIEFASE

Bespreek in een klassengesprek wat de leerlingen weten van San Nicolas. Betrek de foto's op pagina 44 hierbij. Herkennen zij nog iets van vroeger? (Opdracht 1). Grijp terug op vorige lessen door te refereren aan de verstedelijking van Oranjestad. In hoofdstuk 5 is het begrip verstedelijking behandeld. Nu wordt dit begrip toegepast op San Nicolas en dan met name the Village. Lees de intro met de klas.

- Lees vervolgens met de leerlingen tekst 7.1 “De komst van de Lago”.
- Laat de leerlingen opdracht 2 maken.

Opdracht 2: Armoede op Aruba

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingeneantwoorden de vragen zelfstandig.
Nabespreking:	Bespreek de antwoorden klassikaal..

- De leerlingen lezen eerst de tekst van bron 3 en maken vervolgens opdracht 3.

Opdracht 3: Hoge verwachtingen

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen
Uitvoering:	De leerlingen beantwoorden de vragen zelfstandig.
Nabespreking:	De leerlingen bespreken de antwoorden in duo's. Docent loopt rond en verklaart onduidelijkheden.

VERWERVINGS- EN VERWERKINGSFASE

HUISWERKOPDRACHT

Laat de leerlingen de tekst 7.2 “The Village ontstaat” lezen en bron 4. Laat hen de opdrachten 4 en 5 thuis maken.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les wordt het ontstaan van de Village en de overige wijken van San Nicolas behandeld. Het begrip infrastructuur wordt geïntroduceerd.

Lessuggesties:

- Bespreek de huiswerkopdrachten 4 en 5 klassikaal. Vraag of de leerlingen of er nog vragen zijn ten aanzien van tekst 7.2. en bron 4 die als huiswerk zijn opgegeven. Houd een kort klassengesprek waarbij de volgende vragen gesteld worden:
 - Zijn er leerlingen die thuis Engels spreken?
 - Waar komen hun (voor)ouders vandaan?
 - Werkten zij bij de Lago?
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 6 maken: “Een eigen karakter”.

Opdracht 6: Een eigen karakter

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerling beantwoordt de vraag zelfstandig en bespreekt onderdeel b met buurvrouw of buurman.
Nabespreking:	Bespreek klassikaal de redenen waarom leerlingen wel of niet in the Village willen wonen. Wat vinden zij belangrijk aan een wijk?

- Lees samen met de leerlingen de tekst 7.3: “Tekenen van de moderne tijd”.
- De leerlingen maken opdracht 7. Check of het begrip infrastructuur door iedereen wordt begrepen.

Opdracht 7: Wat hoort bij infrastructuur?

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht.
Uitvoering:	De leerling vult de opdracht zelfstandig in en bespreekt hem daarna in duo's.
Nabespreking:	Loop rond en kijk of er uitleg nodig is.

- Leerlingen maken opdracht 8.

Opdracht 8: De infrastructuur van je eigen omgeving

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht en kijk of alles helder is.
Uitvoering:	De leerling vult de opdracht zelfstandig in en bespreekt hem daarna met buurman of buurvrouw.
Nabespreking:	Loop rond en kijk of er uitleg nodig is. Bespreek de opdracht met de klas.

HUISWERKOPDRACHT

Laat de leerlingen als huiswerk tekst 7.4 lezen “The Village: brand en vernieuwing” en opdracht 9 maken. Laat de leerlingen tevens de begrippen uit de begrippenlijst leren (opdracht 11).

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les wordt de ontwikkeling van the Village tot op heden behandeld. Tevens worden de begrippen en de samenvatting van het hele hoofdstuk behandeld. In de verdiepingsopdracht gaan de leerlingen zelf aan de slag met het plannen van een infrastructuur.

Lessuggesties:

TOEPASSINGSFASE

- Houd een kort klassengesprek waarin u de begrippen bespreekt die in tekst 7.4 en in de begrippenlijst aan bod gekomen zijn. Bespreek vervolgens huiswerkopdracht 9.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 10 maken. Zij gebruiken hierbij bron 6.

Opdracht 10: Actie tegen verpaupering

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht en kijk of alles helder is.
Uitvoering:	De leerling vult de opdracht zelfstandig in en bespreekt hem daarna met buurman of buurvrouw.
Nabespreking:	Loop rond en kijk of er uitleg nodig is. Bespreek de opdracht met de klas.

EVALUATIEFASE

- Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 56 (opdracht 12) van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leestekst uit het leerboek).

EXTRA STOF

- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting kunnen aan de slag met de verdiepingsopdracht: "Plan een Infrastructuur". Eventueel kunt u deze verdiepingsopdracht ook als huiswerkopdracht meegeven.

Hoofdstuk 8 – Economische activiteiten in mijn omgeving



DOELEN HOOFDSTUK 8

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- te verwoorden waarvoor mensen hun inkomen gebruiken en onderscheid te maken tussen goederen en diensten
- onderscheid te maken tussen welvaart en welzijn
- wat productie is en welke productiefactoren er zijn
- onderscheid te maken tussen verschillende economische sectoren

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- verschillende manieren van geld verdienen en geld uitgeven te benoemen en dit te relateren aan hun eigen leven
- een productieproces te beschrijven en de diverse productiefactoren te benoemen
- de diverse economische sectoren te onderscheiden

Lessenoverzicht Hoofdstuk 8

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Geld verdienen en geld uitgeven Opdracht 2: Noodzakelijke of gewenste behoefte? Opdracht 3: Welvaart of welzijn? Opdracht 4 Goederen en diensten Opdracht 5: Wat koop je het meest: goederen of diensten? Opdracht 6a: Productie?	1, 2
	Leerboek	Intro 8.1: Waarom werken we? 8.2: Goederen en diensten 8.3: Produceren	1, 2 3 4
2	Werkboek	Opdracht 6: Productie? Opdracht 7: Een muzikaal gebaar Opdracht 8: Waarde toevoegen	5
	Leerboek	8.3: Produceren 8.4: Productiefactoren Begrippenlijst hoofdstuk 8	4 5, 6, 7, 8
3	Werkboek	Opdracht 9: Natuur, arbeid of kapitaal? Opdracht 10: Productiefactoren aan het werk Opdracht 11: Welke sector? Opdracht 12: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht Samenvatting	5
	Leerboek	8.4: Productiefactoren 8.5: Economische sectoren	5, 6, 7, 8 9

Les 1



Korte typering van de les:

De leerlingen maken kennis met enige kenmerkende inkomstenbronnen voor Aruba. Ze gaan na waaraan inkomens besteed worden en wat het begrip koopkracht betekent. Ook kijken ze naar het verschil tussen welzijn en welvaart en naar het consumeren van zowel goederen als diensten.

Lessuggesties:

ORIENTATIEFASE

- Begin een kort klassengesprek over het begrip ‘economie’. Maak een woordspin op het bord met associaties van leerlingen met het begrip. Lees vervolgens met de klas de Intro uit het boek. Bespreek wat de Intro te maken heeft met het begrip ‘economische activiteiten’. Grijp terug op vorige lessen door bijvoorbeeld te refereren aan de olieraffinaderij.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 1 maken. Laat de leerlingen naast de Intro ook de foto’s op bladzijde 51 in het boek erbij betrekken.

Opdracht 1: Geld verdienen en geld uitgeven

Vorbereiding: Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.

Uitvoering: De leerlingen de vragen zelfstandig beantwoorden.

Nabespreking: Bespreek de antwoorden klassikaal.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

- Lees vervolgens tekst 8.1 “Waarom werken we?” met de leerlingen. Check of de nieuwe begrippen door de leerlingen worden begrepen. Dit zijn vaak moeilijke begrippen voor de leerlingen.
- Laat de leerlingen opdracht 2 maken.

Opdracht 2: Noodzakelijke of gewenste behoefte?

Vorbereiding: Lees met de klas de opdracht. Ga in op het verschil tussen zakelijk en gewenst.

Uitvoering: De leerlingen beantwoorden de vragen zelfstandig.

Nabespreking: De leerlingen bespreken de antwoorden in duo’s (opdracht 2b). De docent loopt rond en verklaart onduidelijkheden.

- Vervolgens maken de leerlingen opdracht 3. Laat de leerlingen van tevoren de begrippen “welvaart” en “welzijn” opzoeken in de begrippenlijst achterin het hoofdstuk.

Opdracht 3: Welvaart of welzijn?

Vorbereiding: Lees met de klas de opdracht.

Uitvoering: De leerlingen beantwoorden de vragen zelfstandig.

Nabespreking: De leerlingen bespreken de antwoorden in duo’s (opdracht 3b). De docent loopt rond en verklaart onduidelijkheden.

- Lees vervolgens met de klas de tekst 8.2. “Goederen en diensten”.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 4 maken.

Opdracht 4: Goederen en diensten

Vorbereiding:	Lees met de klas de opdracht.
Uitvoering:	De leerlingen beantwoorden de vragen zelfstandig.
Nabespreking:	De leerlingen bespreken de antwoorden in hun groepje (opdracht 4b). De docent loopt rond en verklaart onduidelijkheden.

HUISWERKOPDRACHT:

- Laat de leerlingen als huiswerk de tekst 8.3. “Producersen” lezen. Laat hen de opdrachten 5a en 6a thuis maken.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les wordt het begrip produceren behandeld. De leerlingen zien dat er op diverse manieren waarde aan producten kan worden toegevoegd.

Lessuggesties:

- Houd een klassengesprek over het begrip “produceren”. Laat een of twee leerlingen in eigen woorden uitleggen wat produceren is. Produceren de leerlingen iets? En de docent? Bespreek vervolgens huiswerkopdracht 5a klassikaal. Is het verschil tussen goederen en diensten duidelijk?
- Laat de leerlingen vervolgens huiswerkopdracht 6 in hun groepje bespreken en het antwoord op onderdeel c presenteren.

Opdracht 6/Huiswerkopdracht bij les 1: Productie?

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen
Uitvoering:	De leerling beantwoordt onderdeel a thuis en bespreekt onderdeel b en c in zijn groepje tijdens deze les.
Nabespreking:	De docent loopt rond en verklaart onduidelijkheden. Laat elk groepje hun antwoord op onderdeel c presenteren.

- De leerlingen maken opdracht 7.

Opdracht 7: Een muzikaal gebaar

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht.
Uitvoering:	De leerlingen maken deze opdracht in groepjes.
Nabespreking:	Loop rond en kijk of er uitleg nodig is. Bespreek eventueel klassikaal na.

- Leerlingen maken opdracht 8. Ze gebruiken hierbij bron 5.

Opdracht 8: Waarde toevoegen

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht en kijk of alles duidelijk is.
Uitvoering:	De leerlingen doen de opdracht in hun groepje.
Nabespreking:	Elk groepje presenteert hun uitkomst aan de klas.

HUISWERKOPDRACHT

Laat de leerlingen als huiswerk de teksten 8.4. “Productiefactoren” en 8.5. “Economische sectoren” lezen en opdracht 9a maken. Laat de leerlingen tevens de begrippen uit de begrippenlijst leren (opdracht 12).

Les 3



Korte typering van de les:

De verschillende productiefactoren (arbeid, natuur en kapitaal) worden in deze les geïntroduceerd. Ook de verschillende economische sectoren worden geïntroduceerd.

Tevens worden de begrippen en de samenvatting van het hele hoofdstuk behandeld. Met de verdiepingsopdracht gaan leerlingen dieper in op de indeling in economische sectoren.

Lessuggesties:

TOEPASSINGSFASE

- Houd een kort klassengesprek waarin u de begrippen bespreekt die in tekst 8.4, 8.5 en in de begrippenlijst aan bod gekomen zijn. Bespreek vervolgens huiswerkopdracht 9a klassikaal.
- Laat de leerlingen vervolgens opdracht 10 maken. Zij gebruiken hierbij opnieuw bron 5.

Opdracht 10: Productiefactoren aan het werk

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht en kijk of alles helder is.
Uitvoering:	De leerling vult de opdracht zelfstandig in en bespreekt hem daarna met zijn groepje.
Nabespreking:	Loop rond en kijk of er uitleg nodig is. Bespreek de opdracht met de klas.

- Herhaal in het kort de begrippen uit tekst 8.5. “Economische sectoren”.
- Vervolgens maken de leerlingen opdracht 11.

Opdracht 11: Welke sector?

Vorbereiding:	Lees met de leerlingen de opdracht en kijk of alles helder is.
Uitvoering:	De leerling vult onderdeel a zelfstandig in en bespreekt hem daarna met zijn groepje.
Nabespreking:	Loop rond en kijk of er uitleg nodig is. Bespreek de opdracht met de klas.

EVALUATIEFASE

- Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 66 (opdracht 13) van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leestekst uit het leerboek).

EXTRA STOF

- De leerlingen die klaar zijn met de samenvatting kunnen aan de slag met de verdiepingsopdracht. De tekst van bijbehorende bron 10 staat in het werkboek. Eventueel kunt u deze verdiepingsopdracht ook als huiswerkopdracht meegeven.

Hoofdstuk 9 & 10 - Hoe leefbaar is mijn wijk?



DOELEN HOOFDSTUK 9 & 10

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- het begrip leefbaarheid te omschrijven
- de stappen van een onderzoek te herkennen
- een onderzoek voor te bereiden
- een onderzoek uit te voeren

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- onderzoeksvragen te formuleren
- interviews voor te bereiden en af te nemen
- informatie uit interviews te ordenen
- informatie uit het onderzoek te presenteren

Lessenoverzicht Hoofdstuk 9 en 10

Les		Onderdelen	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Wat is leefbaarheid? Opdracht 2: Onderzoek: hoe doe je dat? Opdracht 3: Groepsindeling maken	2
	Leerboek	Intro: 9.1: Hoe doe ik een onderzoek?	1 2
2	Werkboek	Opdracht 4: Onderzoeksvragen opstellen Opdracht 5: Hoe beoordeel je leefbaarheid?	
	Leerboek	-	
3	Werkboek	Opdracht 6: Een interview houden Opdracht 7: Vragen maken Opdracht 8: Afspraken over het interview Verdiepingsopdracht Samenvatting	4
	Leerboek	9.2: Interviewen: hoe doe ik dat?	1 (eig: 3)
4	Werkboek	Opdracht 9: Verwerken van informatie Opdracht 10: Deelvragen beantwoorden Opdracht 13: Leer de begrippen	
	Leerboek	Begrippenlijst	
5	Werkboek	Opdracht 11: Eigen mening Opdracht 12: Presenteren Opdracht 13: Leer de begrippen	
	Leerboek	9.3 Hoe presenteer ik een onderzoek?	1 (eig: 4)

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les denken de leerlingen na over het begrip leefbaarheid en leren ze dat een onderzoek moet worden opgezet door middel van een stappenplan.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

- Vraag of de leerlingen weten wat onderzoek doen inhoudt. Vertel de leerlingen dat de komende lessen zullen worden gebruikt om een echt onderzoek te doen. Vertel de leerlingen dat ze daarvoor eerst gaan kijken wat ze precies moeten weten. Lees samen met de leerlingen de Intro.
- Laat leerlingen opdracht 1 maken.

Opdracht 1: Wat is leefbaarheid?

Vorbereiding:	Neem samen met de leerlingen opdracht 1 door.
Uitvoering:	De leerlingen maken in duo's een woordspun rond het begrip leefbaarheid.
Nabespreking:	Houd een klassengesprek over de woordspun. De leerlingen kunnen hierna hun woordspun aanvullen.

- Stimuleer de leerlingen door te vragen met meer woorden te komen voor de woordspun naar aanleiding van bijvoorbeeld de volgende vragen:
 - o Wanneer woon je prettig?
 - o Welke dingen maken een buurt minder prettig?
 - o Welke dingen maken een buurt juist prettiger?
- Lees samen met de leerlingen opdracht 2.

Opdracht 2: Onderzoek: Hoe doe je dat?

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen samen de opdracht door.
Uitvoering:	De leerlingen bekijken het schema individueel. Vervolgens beantwoorden ze de vraag samen met hun groepje
Nabespreking:	Bespreek het antwoord op de vraag klassikaal. Bespreek tevens het hele schema en vertel dat de leerlingen hun onderzoek gaan uitvoeren volgens deze stappen.

- Verdeel vervolgens de kinderen in onderzoeksgroepjes (opdracht 3). De leerlingen in één groepje moeten in dezelfde wijk wonen.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les beginnen de leerlingen met de voorbereiding van hun onderzoek naar de leefbaarheid in hun wijk, door de hoofd- en deelvragen op te stellen (stap 1 van het stappenplan).

Lessuggesties:

VERWERVINGS- EN VERWERKINGSFASE

- Bespreek in een kort klassengesprek de onderwerpen van de vorige les: het thema leefbaarheid en het doen van onderzoek. Hebben leerlingen nog aanvullingen bedacht op hun woordspin? Hebben ze er met mensen in hun omgeving over gesproken? Om een goed antwoord te kunnen geven op de vraag “Hoe leefbaar is mijn wijk” is het belangrijk goed te weten (te definiëren) wat “leefbaar” is.
- Laat de leerlingen vervolgens in hun groepje opdracht 4 maken.

Opdracht 4: Onderzoeksvragen opstellen

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerling beantwoorden de vragen met hun groepje.
Nabespreking:	De leerlingen werken in hun groepje. Docent loopt rond en geeft ondersteuning indien nodig. Bespreek de geformuleerde deelvragen van de groepjes klassikaal.

- Vervolgens maken de leerlingen opdracht 5.

Opdracht 5: Hoe beoordeel je leefbaarheid?

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht met hun groepje.
Nabespreking:	De leerlingen werken in hun groepje. Docent loopt rond en geeft ondersteuning.

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les wordt gewerkt aan stap 2 van het stappenplan: het onderzoeksplan. De interviews, nodig om de deelvragen van het onderzoek te beantwoorden, worden voorbereid.

Lessuggesties:

- Houd een kort klassengesprek waarin u het interview introduceert en terugblijkt op de vorige vraag waarin de deelvragen voor het onderzoek zijn geformuleerd.

Opdracht 6 staat onjuist geformuleerd. De opdracht moet zijn:

In deze les is het de bedoeling dat jullie het houden van een interview voorbereiden. Door middel van het houden van interviews probeer je informatie te verzamelen om de onderzoeksvragen te beantwoorden. In de bron op pagina 60 in je leerboek kun je lezen hoe je een interview houdt.

- Lees samen met de leerlingen tekst 9.2. "Interviewen: hoe doe je dat?"

Maak duidelijk dat de vragen in het interview antwoord moeten geven op de deelvragen van het onderzoek. De interviewvragen zijn dus niet letterlijk hetzelfde als de deelvragen.

- Laat de leerlingen opdracht 7 maken.

Opdracht 7: Vragen maken

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht met hun groepje.
Nabespreking:	De leerlingen werken in hun groepje. De docent loopt rond en geeft ondersteuning.

Elk groepje doet 8 interviews: vier interviews per tweetal. Het is belangrijk dat er goede afspraken gemaakt worden.

- Laat de leerlingen opdracht 8 maken.

Opdracht 8: Afspraken over het interview

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht met hun groepje.
Nabespreking:	De leerlingen werken in hun groepje. De docent loopt rond en geeft ondersteuning.

HUISWERKOPDRACHT:

Elk tweetal voert vier interviews uit en noteert ze. Deze notaties worden de volgende les meegenomen.

Les 4



Korte typering van de les:

In deze les verwerken de leerlingen de informatie uit de interviews om zo de deelvragen te kunnen beantwoorden.

Lessuggesties:

- Bespreek in een kort klassengesprek hoe het interviewen ging.
- Laat de leerlingen vervolgens met hun groepje opdracht 9 maken: “verwerken van informatie”.

Opdracht 9: Verwerken van informatie

Vorbereiding:	Lees met de klas de opdracht.
Uitvoering:	De leerlingen voeren de opdracht uit.
Nabespreking:	De leerlingen werken in hun groepje. De docent loopt rond en geeft ondersteuning.

- Vervolgens maken de leerlingen opdracht 10 “Deelvragen beantwoorden”.

Opdracht 10: Deelvragen beantwoorden

Vorbereiding:	Laat de leerlingen zelf de opdracht doorlezen.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht met hun groepje.
Nabespreking:	De leerlingen werken in hun groepje. De docent loopt rond en geeft ondersteuning.

HUISWERKOPDRACHT

Laat de leerlingen als huiswerk opdracht 13 doen: de begrippen uit de begrippenlijst op pagina 61 leren.

Les 5



Korte typering van de les:

In deze les geven de leerlingen hun eigen mening over de uitkomsten van het onderzoek en presenteren hun onderzoek door middel van een muurkrant.

Benodigheden:

- grote vellen papier
- kleurpotloden
- viltstiften

Lessuggestie:

EVALUATIEFASE

- Bespreek in een kort klassengesprek de vorige les.
- Laat leerlingen opdracht 11 maken.

Opdracht 11: Eigen mening

Vorbereiding:	Lees met de klas de opdracht.
Uitvoering:	De leerlingen voeren de opdracht in hun groepje uit.
Nabespreking:	De leerlingen werken in hun groepje. De docent loopt rond en geeft ondersteuning.

Stimuleer de leerlingen kritisch te kijken naar de uitslag van het onderzoek. Is dit de uitkomst die ze verwacht hadden? Als het onderzoek anders was gedaan, andere vragen waren gesteld et cetera. waren de uitkomsten dan anders geweest? Geeft het onderzoek een goed antwoord op de hoofdvraag?

- Laat leerlingen opdracht 12 maken. De leestekst 9.3. "Hoe presenteer ik een onderzoek?" kan ter ondersteuning dienen.

Opdracht 12: Presenteren

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen de opdracht door, deel papier, kleurpotloden en viltstiften uit.
Uitvoering:	De leerlingen maken met hun groepje een muurkrant.
Nabespreking:	De muurkranten worden opgehangen en de leerlingen lopen rond en bekijken elkaars muurkrant. Bespreek kort in een klassengesprek de resultaten.

Katern 2: CULTUUR EN BEVOLKING



DOELEN KATERN 2

KENNISDOELEN

In dit katern leert de leerling:

- a. Wat het woord periode betekent en welke periodes we op Aruba hebben.
- b. De bijzondere plaats van Aruba in het Caribisch gebied.
- c. Welke bevolkingsgroepen er in de geschiedenis eeuwenlang op Aruba hebben gewoond.
- d. Wanneer deze groepen naar Aruba zijn gekomen.
- e. Welke bestaansmiddelen op Aruba zijn en zijn geweest.
- f. Op welke manier Aruba werd en wordt bestuurd.
- g. Hoe de manier van leven (cultuur) van de bevolking van Aruba is veranderd.
- h. Hoe de buitenwereld de manier van leven op Aruba beïnvloedt.

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit katern leert de leerling:

- a. Landkaarten lezen en plaatsen opzoeken.
- b. Bronnen gebruiken om informatie te verzamelen en te bestuderen.
- c. Verbanden leggen tussen de eigen geschiedenis en de geschiedenis van Aruba (bestaansverheldering).

Kernbegrippen

De voornaamste kernwoorden in dit katern zijn:

- a. Periode
- b. Cultuur
- c. Bevolking
- d. Migratie
- e. Gender
- f. Cultuurverrijking en cultuurverarming.

Hoofdstuk 1 – Arubaanse geschiedenis in vogelvlucht



DOELEN HOOFDSTUK 1

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- de zeven periodes in de Arubaanse ontwikkeling te onderscheiden
- de verschillende kenmerken van de periodes te omschrijven
- de samenhang tussen historische, geografische, economische en culturele kenmerken van een periode te omschrijven

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- een tijdbalk te lezen en een tijdbalk te maken
- in de Arubaanse historische lijn verandering en continuïteit van kenmerken te onderscheiden

Hoofdstukoverzicht Hoofdstuk 1

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Voorwerpen bij een periode Opdracht 2: Periodes Opdracht 3: Tijdbalk	2-8
	Leerboek	Voorwoord. Introductie op leerboek 2 'Cultuur en Bevolking' Intro Periodes in de geschiedenis 1.1 De museumklas	1 2-8
2	Werkboek	Opdracht 4: Kwartet	
	Leerboek	1.2 Kwartetten met bronnen	
3	Werkboek	Opdracht 5: Van bron tot samenhang Opdracht 6: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht: Wat bleef hetzelfde en wat veranderde er? Samenvatting	
	Leerboek	1.3 Oorzaken en gevolgen van veranderingen Begrippenlijst hoofdstuk 1	

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les leren de leerlingen dat er in de Arubaanse geschiedenis verschillende periodes zijn te onderscheiden, ieder met zijn eigen kenmerken. Tevens leren zij een tijdbalk te maken.

Lessuggestie:

ORIËNTATIEFASE

Inleiding op leerboek 2 Cultuur en bevolking

Vorbereiding:	De leerlingen lezen het voorwoord door.
Uitvoering:	Hou een kort klassengesprek met de leerlingen waarin u vraagt wat de verwachtingen van de leerlingen zijn ten aanzien van de leerinhouden van dit boek.
Nabespreking:	Neem alle opmerkingen van de leerlingen over en kom hier na de behandeling van het boek op terug om te checken of alles behandeld is.

Opdracht 1: Voorwerpen bij een periode

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de intro van hoofdstuk 1 en de leertekst die boven paragraaf 1.1 staat.
Uitvoering:	De leerlingen maken opdracht 1 uit het werkboek individueel.
Nabespreking:	Nabespreking vindt plaats samen met opdracht 2!

VERWERVINGS- EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 2: Periodes

Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 1.1. In de klas hangen de museumposters.
Uitvoering:	De groepjes gaan langs de posters in de klas.
Nabespreking:	Opdracht 1 en 2 worden gezamenlijk besproken.

Wijs de leerlingen erop, dat de tijdbalk die gezamenlijk gemaakt wordt overeenkomt met de tijdbalk, gemaakt in het leerboek op bladzijde 8 en 9. Alleen de data kloppen niet helemaal.

EVALUATIEFASE

Nabespreking:	Onderwijsleergesprek over opdracht 1 en 2.
---------------	--

Huiswerk: Leerlingen die niet klaar zijn, maken de tijdbalk af als huiswerk. De evaluatie vindt in dat geval plaats bij de aanvang van les 2.

Les 2



Korte typering van de les:

Deze les bouwt voort op de museumklas in de vorige les. De tijdbalk die in de vorige les gemaakt is, wordt besproken als inleiding op deze les. Opdracht 4 beslaat de rest van de les. Door het maken van een kwartetspel leven de leerlingen zich in periodes in en ontdekken zij de samenhang tussen economische, demografische, politieke en culturele kenmerken.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 3: Tijdbalk

Vorbereiding:	Opdracht 1 en 2 zijn afgerond. U bespreekt de voorbeeld tijdbalk uit het leerboek op bladzijde 8 en 9.
Uitvoering:	Opdracht 3: De groepjes maken opdracht 3 uit het werkboek. De opdracht klopt niet helemaal, want in periode 1 zijn geen jaartallen gegeven, die belangrijke gebeurtenissen markeren gedurende 1 periode. Er kan een verdiepingsopdracht van worden gemaakt, door de leerlingen de tussenliggende belangrijke jaartallen van een periode te laten opzoeken op het internet, bijvoorbeeld.

VERWERVINGS- EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 4 Kwartet

Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 1.2. U geeft vervolgens de regels en de bedoeling van het kwartetspel. Groepen moeten door het vragen aan een andere groep de kenmerken van 1 periode sparen. De bedoeling is om een beeld van iedere periode te vormen en de samenhang van kenmerken in een periode te onderzoeken. U gebruikt de preceramische periode als voorbeeld.
Uitvoering:	De groepen krijgen een set bronnenkaarten met daarop informatie over de resterende zes periodes. De informatie is vastgelegd in een afbeelding van een bron met onderschrift. NB. Als geen wetenschappelijke historische informatie bekend is, bevat de bronkaart een vraagteken: 'onbekend'. De groepen spelen het bronkwartet om één periode compleet te krijgen. Eventueel moet men een vraag goed beantwoorden voor men een kaart ontvangt. U zorgt ervoor dat iedere groep eindigt met een kwartetset.
Nabespreking:	Korte nabespreking door terugkoppeling van de verzamelde kwartetten met de tijdbalk en de museumklas. U vraagt de samenhang tussen kenmerken onder woorden te brengen: "Waarom zou dat zo zijn?", "Is dat nu nog zo?", "Wie kan een voorbeeld bedenken?"

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les leggen de leerlingen verbanden tussen kenmerken van periodes. Zij doen dat aan de hand van de in opdracht 4 verzamelde set bronkaarten over één periode. Als er tijd over is, wordt de verdiepingsopdracht uitgevoerd.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 5: Van bron tot samenhang

Vorbereiding:	Aan het eind van opdracht 4 heeft iedere groep een kwartetset. De leerlingen lezen leertekst 1.3. Opdracht 5 wordt vervolgens uitgelegd.
Uitvoering:	Als een groep een compleet kwartet heeft, maakt men een verhaal van de periode. Aan de hand van de afbeeldingen en de gegeven zinnen vormen de leerlingen zich een beeld van de periode. Alle periodes samen vormen een stripverhaal bij het klassenmuseum en de tijdbalk. De leerlingen beredeneren en leggen de samenhang vast. Via pijlen worden verbanden tussen kenmerken van een periode geformuleerd.
Nabespreking:	De groepjes presenteren hun stripverhaal met samenhangpijlen, waarbij U toeziet op het leggen van zinvolle verbanden (samenhang). U zorgt dat de leerlingen aantekeningen maken.

TOEPASSINGS- EN EVALUATIEFASE

Opdracht 6: Leer de begrippen

Vorbereiding:	Deze opdracht kunt U in de klas doen of als huiswerk opgeven.
Uitvoering:	In de klas of thuis.
Nabespreking:	Bij de afronding van dit hoofdstuk. Dat kan zijn bij het begin van de volgende les. U kunt hierbij de werkvorm 'Odd-One-Out' gebruiken.

Verdiepingsopdracht: Wat bleef hetzelfde en wat veranderde er?

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de instructie bij de opdracht.
Uitvoering:	De groepen gaan met hun werkblad opnieuw langs de posters in de klas. Zij bestuderen deze niet naar periode, maar naar een bepaald soort kenmerk (bevolking, bestuur, bestaans-middelen of cultuur) en de veranderingen over alle periodes.
Nabespreking:	De groepen leggen hun bevindingen aan de klas voor. U controleert de antwoorden en zorgt dat deze worden genoteerd in het werkboek.

EVALUATIEFASE

Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 6 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

Hoofdstuk 2 – Aruba in het Caribisch gebied



DOELEN HOOFDSTUK 2

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk kan de leerling:

- aanwijzen uit welke eilanden het Caribisch gebied bestaat
- vertellen waarom Spaanse, Engelse en Nederlandse schepen naar dit gebied kwamen
- op de kaart een route uitstippelen en volgen
- uitleggen wat het verschil is tussen kapen en piraterij
- argumenteren in welke opzichten Aruba wel en niet een Caribisch eiland was

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- kaartlezen en een kaart tekenen
- bronnen lezen en begrijpen
- een rollenspel spelen over kapers en piraten

Lessenoverzicht hoofdstuk 2

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: De eilanden van het Caribisch gebied Opdracht 2: Drukke in het Caribisch gebied Opdracht 3: Kapen en piraterij Opdracht 4: Jannie de Winter, de schrik van het Caribisch gebied Tip = verdiepingsopdracht	2 1 2
	Leerboek	Intro: Het Caribisch gebied 2.1 Een belangrijk gebied 2.2 <i>Kapen voor het vaderland; piraterij om je eigen zak te vullen</i>	1 en 2 3 3
2	Werkboek	Opdracht 5: Verschillend of gelijk? Opdracht 6: Uitbeelden bron	4-7 4-7
	Leerboek	2.3 De eilanden en hun plantages	4-7
3	Werkboek	Opdracht 7: Hoe Caribisch was Aruba? Opdracht 8: Leer de begrippen Samenvatting	8
	Leerboek	2.4 Verschillend en toch gelijk Begrippenlijst hoofdstuk 2	8

Les 1



Korte typering van de les:

Aan de hand van bronnen en opdrachten werken de leerlingen aan hun kaartbeeld van de Caribische regio. De leerlingen ontdekken waarom het Caribisch gebied in de 17e en 18e eeuw werd gekoloniseerd door Europese landen en wat het verschil is tussen kapers en piraten.

Lessuggestie:

ORIËNTATIEFASE

Opdracht 1: De eilanden van het Caribisch gebied

Vorbereiding:	U introduceert de les aan de hand van de inleidende tekst en bron 2. Neem met de leerlingen de leerdoelen van het hoofdstuk door.
Uitvoering:	De leerlingen activeren in duo's hun topografische voorkennis van de Caribische regio en breiden hun kaartbeeld uit met behulp van de atlas.
Nabespreking:	U maakt de nabespreking spannend door een wedstrijdement aan te brengen: "Wie kan de meeste, de kleinste, de ... eilanden opnoemen?" of: "Waar ligt Barbuda? "Wat ligt westelijker, Cuba of Jamaica?" De leerlingen vullen hun werkboek zo volledig mogelijk in.

Opdracht 2: Drukke in het Caribisch gebied

Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 2.1.
Uitvoering:	Dit kan individueel of met duo's in DDU gebeuren. De uitvoering houdt U kort en kernachtig.
Nabespreking:	Tijdens het uitwisselen benadrukt U de leerpunten uit de leertekst 2.1.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 3: Kapen en piraterij

Vorbereiding:	De duo's lezen leertekst 2.2 en de instructie van opdracht 3.
Uitvoering:	De duo's werken de opdracht uit.
Nabespreking:	Korte klassikale bespreking. Vraag eens: "Pirates of the Caribbean, waren dat Kapers of Piraten? Zijn er nog meer bekende piraten en kapers? Zijn er wel eens kapers op Aruba geweest?" (ja!). Zie bron 8!

Opdracht 4: Jannie de Winter, de schrik van het Caribisch gebied

Vorbereiding:	De leerlingen lezen het kader bij deze opdracht in het werkboek. Eventuele vragen kunnen de leerlingen aan een medeleerling stellen. Deze opdracht kan overigens ook als verdiepingsopdracht aangeboden worden.
Uitvoering:	Afmaken als huiswerk met gebruikmaking van Google.
Nabespreking:	Bij aanvang van les 2.

Les 2



Korte typering van de les:

De leerlingen verdiepen zich in de bronnen uit het leerboek over verschillende Caribische eilanden in de 17e eeuw. Door vergelijking van de bronnen ontdekken zij terugkerende en variërende kenmerken van het Caribisch gebied. In het rollenspel van opdracht 6 leven zij zich in, in de verscheidenheid aan samenlevingsvormen in de Caribische regio.

Differentiatie: Opdracht 6 kan als verdiepingsopdracht worden aangeboden aan één, meerdere of alle groepjes van de klas. Presentatie en bespreking van dit rollenspel is leerzaam voor de gehele klas.

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 5: Verschillend of gelijk?

Vorbereiding:	De leerlingen lezen bron 4, 5, 6 en 7 en leertekst 2.3.
Uitvoering:	De leerlingen werken in groepen van vier aan opdracht 5. De instructie vinden zij in het werkboek. U ziet toe op efficiënt samenwerken.
Nabespreking:	Klassikaal met beurten voor alle groepen.

De conclusie van de opdracht staat in leertekst 2.4.

Opdracht 6: Uitbeelden bron

Deze opdracht kan aangeboden worden als differentiatie voor snelle groepen.

Vorbereiding:	De leerlingen herlezen bron 4, 5, 6 en 7. Iedere deelnemende groep krijgt een bron toegewezen.
Uitvoering:	De groepen werken enkele minuten aan het rollenspel. Uitvoering van het rollenspel afhankelijk van het aantal deelnemende groepen en de beschikbare tijd.
Nabespreking:	De docent bespreekt de belangrijke kenmerken per rollenspel of na afloop van meerdere rollenspelen.

Les 3



Korte typering van de les:

De leerlingen ontdekken dat Aruba in de 17e eeuw geen typisch Caribische (plantage-) samenleving was. Aan de hand van een leertekst en bron 8 vergelijken de leerlingen Aruba met andere Caribische eilanden op de periodekenmerken: bevolking, bestaansmiddelen en cultuur (namelijk taal en godsdienst).

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 7: Hoe Caribisch was Aruba?

Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 2.4 en bron 8.
Uitvoering:	De leerlingen werken individueel of in duo's aan deze opdracht. De individuele opdracht kan als huiswerk worden afgemaakt en ingeleverd.
Nabespreking:	Klassikale nabespreking. U let goed op de overeenkomsten en verschillen tussen Aruba en de andere Caribische eilanden. Deze opdracht is ook geschikt voor tussenevaluatie. Een schriftelijke controle is aan te raden, als dit als huiswerk is gemaakt.

EVALUATIEFASE

Opdracht 8: Leer de begrippen

Vorbereiding:	Neem de begrippenlijst kort door met de klas.
Uitvoering:	Huiswerk.
Nabespreking:	Voor toets doornemen. Hier kunt U een quiz-vorm hanteren.

Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 14 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

Hoofdstuk 3 – De traditionele samenleving



DOELEN HOOFDSTUK 3

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk kan de leerling:

- benoemen welke bevolkingsgroepen er op Aruba leefden tussen 1818 en 1924
- vertellen waarvan de bevolking leefde
- uitleggen hoe de belangrijkste dorpen op Aruba ontstonden
- voorbeelden geven van hoe de cultuur veranderde op het traditionele Aruba

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- verschillende soorten voorgeselecteerde bronnen te verwerken
- een cirkeldiagram te maken
- een demografische berekening te maken
- zich in te leven in omstandigheden van slavernij

Lessenoverzicht hoofdstuk 3

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Machthebbers op de eilanden Opdracht 2: Vergelijking van de volkstellingen Opdracht 3: De rijkste Arubanen en hun bezit Opdracht 4: Slaven en hun beroep	2, 3 en 4 2, 3 en 4 5, 6 en 7 8
	Leerboek	Introductie: Verschillende bevolkingsgroepen 3.1 Vertegenwoordigers van de Nederlandse regering <ul style="list-style-type: none">• <i>Wie leefden er op Aruba?</i>• <i>Wat deden de kolonisten op Aruba?</i>• <i>Wat deden de slaven op Aruba?</i>	1 - 8
2	Werkboek	Opdracht 5: Van de stad naar de dorpen Opdracht 6: Middelen van bestaan	9 11
	Leerboek	3.2. Nieuwe dorpen op het oude Aruba <ul style="list-style-type: none">• Van de stad naar het platteland	9-11
3	Werkboek	Opdracht 7: Uitspraken over het oude Aruba Opdracht 8: Tambu Opdracht 9: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht Samenvatting	12 13-15
	Leerboek	3.3 Nos tur ta un / We zijn allemaal één <ul style="list-style-type: none">• Cultuur en uitwisseling Begrippenlijst hoofdstuk 3	12- 15

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les wordt dieper ingegaan op de verschillende bevolkingsgroepen en hun bestaansmiddelen op Aruba.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

Opdracht 1: Machthebbers op de eilanden

Vorbereiding:	Introduceer het hoofdstuk via de inleidende tekst. Vervolgens laat u de leerlingen de leertekst 3.1 lezen tot het onderdeel 'Wat deden de kolonisten op Aruba?'.
Uitvoering:	De leerlingen maken opdracht 1 individueel.
Nabespreking:	De nabespreking blijft kort en klassikaal.

Opdracht 2: Vergelijking van de volkstellingen

Vorbereiding:	De leerlingen bestuderen bron 2, 3 en 4 in het leerboek.
Uitvoering:	Alle leerlingen vullen de 4 startvragen in. Leerlingen die klaar zijn en de antwoorden goed ingevuld hebben, kunnen met de onderdelen a en b verder. Bij onderdeel 'a': De leerlingen maken eerst een procentberekening en maken daarna het cirkeldiagram. Daarna beantwoorden ze de vraag. Bij onderdeel 'b': De leerlingen kiezen het juiste antwoord na onderling overleg.
Nabespreking:	De nabespreking vindt klassikaal plaats.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 3: De rijkste Arubanen en hun bezit

Vorbereiding:	De leerlingen lezen in stilte de leertekst 'Wat deden de kolonisten op Aruba?' en de bijbehorende bronnen.
Uitvoering:	De leerlingen werken in duo's aan de opdrachten. De docent onderzoekt of de leerlingen de bronnen correct kunnen verwerken. Geef aan dat er een paar typefouten in de tekst staan. De naam Moderhay Henriques is drie keer anders geschreven, het betreft echter dezelfde persoon. Idem voor Benoit Solagnier.
Nabespreking:	Klassikaal: Meerdere antwoorden zijn goed. U controleert met de klas de uitslagen met behulp van de bronnen. U expliciteert daarbij hoe te werken met bronnen. U vraagt tussendoor: "Welke achternamen komen nu nog voor op Aruba?" of "Welke achternamen hebben we in deze klas?"

Opdracht 4: Slaven en hun beroep

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de tekst 'Wat deden de slaven op Aruba?' en bron 8.
Uitvoering:	De leerlingen werken in duo's aan de opdracht.
Nabespreking:	De bespreking is klassikaal en duurt ongeveer 5 minuten. U verwijst hierbij naar het verhaal van Eduardo aan het begin van dit hoofdstuk. U vraagt of kinderen wel mochten werken? "Vanaf welke leeftijd mochten kinderen gaan werken? Wie zou in deze klas dan al slavenwerk mogen doen?, Welk werk zou Eduardo's moeder hebben gedaan? Wat zou zijn vader van beroep zijn geweest? Zou Eduardo zelf mogen kiezen welk werk hij later gaat doen?"

Les 2



Korte typering van de les:

U begint de les met enkele vragen: ‘Welke groepen woonden rond 1830 op Aruba? Waar leefden zij? En waar leefden zij van?’. Het ontstaan van nieuwe dorpen is aanleiding om te oefenen in de vaardigheid van het interpreteren en verwerken van kwantitatieve en kwalitatieve bronnen. Opdracht 5 is oriënterend en rekenkundig van opzet. Opdracht 6 is verdiepend en hier ligt de nadruk op het nauwkeurig lezen van bronnen. De leerkracht zet in deze les de vaardigheden centraal en neemt geen genoegen met alleen de juiste antwoorden. Laat de kinderen vertellen hoe ze tot hun antwoord zijn gekomen.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

Opdracht 5: Van de stad naar de dorpen

Vorbereiding:	U vraagt naar de rekenmachines en de vaardigheid in het werken met procenten. De leerlingen lezen leertekst 3.2 en bron 9.
Uitvoering:	De leerlingen werken in duo's aan de opdracht.
Nabespreking:	U besteedt ruim aandacht aan de wijze waarop de berekening wordt uitgevoerd. U vraagt: “Waarom gingen mensen weg uit Oranjestad en waarom gingen ze in de districten wonen?” U wijst op het belang van de landbouw en visserij. Deze komen terug in opdracht 6.

Besteed ook aandacht aan bron 10.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 6: Middelen van bestaan

Vorbereiding:	De leerlingen bestuderen nu bron 11.
Uitvoering:	De leerlingen werken in duo's aan de opdracht.
Nabespreking:	U besteedt ruim aandacht aan de plaats in de tekst waar de leerlingen de antwoorden hebben gevonden. U dwingt de leerlingen om tijdens de bespreking nogmaals naar de bronnen te kijken. U vraagt opnieuw: “Waarom gingen mensen weg uit Oranjestad en waarom gingen ze in de districten wonen?”

Les 3



Korte typering van de les:

Ook deze les is opgebouwd rond het werken met bronnen. Door het analyseren van de bronnen ontdekken de leerlingen dat onder de Arubaanse bevolking in de 19e eeuw een sterk proces van vermenging van kolonisten, indianen en slaven op gang kwam. De groepen hielden op te bestaan als aparte bevolkingsgroepen.

Door het overnemen van cultuurelementen kwam een creoliseringsproces op gang. De Arubaanse tambu biedt daarvan een geschikt voorbeeld in opdracht 8. Het verdient sterke aanbeveling om als introductie een cd te draaien van 'grupo di tambu Sodo i Cuero'.

De les eindigt met de begrippenlijst en de samenvatting. Ook staat de verdiepingsoopdracht rond Eduardo wellicht nog open. Dit is een leuk rollenspel om mee te eindigen.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 7: Uitspraken over het oude Aruba	
Vorbereiding:	De leerlingen lezen bron 12 en leertekst 3.3 tot het onderdeel 'Cultuur en uitwisseling'.
Uitvoering:	De leerlingen werken aan de opdracht in het werkboek.
Nabespreking:	Deze is klassikaal. U actualiseert dit onderwerp door te vragen of vermenging van bevolkingsgroepen (gemengde huwelijken) in de tegenwoordige tijd ook voorkomen.

Opdracht 8: Tambu	
Vorbereiding:	De leerlingen lezen bron 13, 14 en 15 en de leertekst 'Cultuur en uitwisseling'.
Uitvoering:	De leerlingen werken in duo's aan opdracht 8.
Nabespreking:	U neemt rustig de tijd voor de antwoorden en dwingt de leerlingen goed naar de bronnen te kijken. <ul style="list-style-type: none">• In welke bron lees je welke bevolkingsgroepen de tambu zongen en dansten?• Welke bevolkingsgroepen waren dat?• In welke zin lees je dat?• In welke bron lees je waarover de tambuliedereren gaan?• Waarover zingt men in die bron?• In welke bronnen lees je de mening van de pastoors en de gezaghebbers over de tambu?• Wat was de mening van de pastoors en gezaghebbers over de tambu?• Waarom wilden zij de tambu verbieden?

Opdracht 9: Leer de begrippen

Vorbereiding:	Neem de begrippenlijst kort door met de klas.
Uitvoering:	Huiswerk.
Nabespreking:	Voor toets nogmaals doornemen. U kunt de werkvorm 'Carrousel' gebruiken. Werkvorm: 'Carrousel': De leerlingen krijgen ieder een begrip en vullen in wat ze over dat begrip weten en geven hun blaadje door. De begrippen worden actief en samenwerkend doorgenomen.

Verdiepingsopdracht

Vorbereiding	De leerlingen lezen bron 1 en 8 en opdracht 4 nogmaals door.
Uitvoering	De leerlingen bereiden in vier minuten het rollenspel voor. De uitvoering neemt ongeveer 2 maal 2 minuten in beslag. U heeft een minuut of 6 voor de nabespreking van beide scènes.
Nabespreking	Deze opdracht gaat over het structuurbegrip 'inleving' en over straffen tegen de eigenaren. Tijdens de nabespreking stelt U vragen over de verschillende personages in het spel en de redenen van hun gedrag. U vraagt: "Waarom bleef Eduardo langer weg?" "Waarom strafte Alexander Kelly zijn slaaf?" "Hoe zou slavin Margot toen hebben gereageerd?" "Waarom gaf de kantonrechter later een lagere straf? Ben je het daarmee eens?" "Hoeveel zou 50 gulden van vroeger nu waard zijn?"

Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 22 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

Hoofdstuk 4 – Aruba wordt een moderne samenleving



DOELEN HOOFDSTUK 4

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- het verschil aan te geven tussen een traditionele en een moderne samenleving
- aan te wijzen waaraan je een moderne samenleving kunt herkennen
- te vertellen hoe de overgang van een traditionele naar een moderne samenleving op Aruba is verlopen

VAARDIGHEIDSDOELEN

Na dit hoofdstuk kan de leerling:

- aangeven wat de vestigingsfactoren voor de olie-industrie waren
- verklaren waarom in de twintigste eeuw veel migratie plaatsvond
- bronnen selecteren en bestuderen

Hoofdstukoverzicht

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Traditionele en moderne samenleving Opdracht 2: Rollenspel: Waarom Aruba?	Bron 1
	Leerboek	Intro Traditioneel of modern? 4.1 Waarom kwam er een olieraffinaderij?	
2	Werkboek	Opdracht 3: De bronnentafel	
	Leerboek	4.2 Van een traditionele naar een moderne samenleving	
3	Werkboek	Opdracht 4: Leven tijdens de modernisering Opdracht 5: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht: Veranderingen door het toerisme Samenvatting	Bron 2
	Leerboek	4.3. De gevolgen van de Lago voor Aruba Begrippenlijst hoofdstuk 4	

Les 1



Korte typering van de les:

De kern van de les bestaat uit een rollenspel in twee korte scènes, waarin de leerlingen de vestigingsfactoren van de olie-industrie op Aruba uitbeelden.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

Opdracht 1: Traditionele en moderne samenleving

Vorbereiding:	Lees de intro van het hoofdstuk. Bespreek de doelen van het hoofdstuk. Vervolgens laat U de leerlingen kijken naar de collage in het leerboek op pagina 22, bron 1. Welke afbeeldingen zijn van de moderne en welke van de traditionele samenleving?
Uitvoering:	De leerlingen werken in duo's en vullen opdracht 1, stap 1 in. De duo's lezen de instructie bij stap 2 en 3 voeren deze zelfstandig uit. U begeleidt de duo's.
Nabespreking:	U bespreekt de antwoorden bij stap 2 en 3. Stap 2: U controleert de begripskennis: Bestaansmiddelen, Bevolking, Bestuur en Infrastructuur. Stap 3: U bespreekt de Voor- en Nadelen. U vraagt hoe het komt dat Aruba is veranderd? (Zie bron 1) U introduceert het begrip Modernisering uit de begrippenlijst.

Opdracht 2: Rollenspel: Waarom Aruba?

Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 4.1 en de instructie van opdracht 2. Schrijf de volgende punten op het bord, en laat de groepen ieder afzonderlijk deze punten meenemen in de voorbereiding van hun rollenspel. <ul style="list-style-type: none">• Het vaststellen van de rollen• Vaststellen van de belangen van de rollen• Vaststellen van beginsituatie in het rollenspel• Vaststellen van het verloop van het spel• Vaststellen van de uitkomst van het spel• Verdelen van de rollen en oefenen De docent zorgt tijdens de voorbereiding ervoor, dat in ieder van de rollen en de scènes de juiste argumenten worden opgenomen.
Uitvoering en nabespreking:	Een groep presenteert de eerste scène; de twee andere groepen die deze scène ook hebben voorbereid geven aanvulling en commentaar.
Uitvoering en nabespreking:	Een groep presenteert de tweede scène; de twee andere groepen die deze scène ook hebben voorbereid geven aanvulling en commentaar.

Les 2



Korte typering van de les:

Met behulp van bronnen moeten de leerlingen uitzoeken, wat Aruba tot een moderne samenleving heeft gemaakt.

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 3: De bronnentafel

Vorbereiding:	Deze les vraagt om een klasseninrichting met vier bronnenhoeken. Bij aanvang van de les legt U de vier groepen van bronnen klaar op de vier tafelgroepen. De leerlingen lezen in stilte de leertekst 4.2. en gaan over naar het werkboek.
Uitvoering:	De leerlingen werken in groepjes van drie of vier aan de opdracht. Iedere groep maakt een poster. De docent onderzoekt of de leerlingen de bronnen correct selecteren en kunnen verwerken. De posters kunt U in de klas laten hangen.
Nabespreking:	Klassikaal: De posters worden gepresenteerd. Gebruik hierbij het presentatieblad van bladzijde 27 uit het werkboek. U controleert samen met de klas de posters en met name de bronnen die gebruikt zijn. U expliciteert daarbij hoe bronnen te selecteren en te verwerken.

Les 3



Korte typering van de les:

De les is opgebouwd rond bron 2, een tekst van Laura Wernet. De leerlingen leven zich in, in de vroege periode van modernisering. De les eindigt met de begrippenlijst en de samenvatting.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 4: Leven tijdens de modernisering

Vorbereiding:	De leerlingen lezen bron 2 en leertekst 4.3.
Uitvoering:	De leerlingen maken opdracht 4 in het werkboek.
Nabespreking:	Tijdens de nabespreking besteedt U aandacht aan de veranderingen die de komst van de Lago met zich mee heeft gebracht.

EVALUATIEFASE

Opdracht 5: Leer de begrippen

Vorbereiding:	Neem de begrippenlijst kort door met de klas.
Uitvoering:	Huiswerk

Verdiepingsopdracht

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de instructie van de verdiepingsopdracht in het werkboek.
Uitvoering:	De leerlingen voeren de opdracht individueel of in duo's uit.
Nabespreking:	Klassikaal of schriftelijk door de leerkracht. Eventueel laat U de duo's elkaar eerst controleren.

Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 30 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

Hoofdstuk 5 – Migratie in de moderne tijd (1924-1985)



DOELEN HOOFDSTUK 5

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- uit te leggen waarom mensen verhuizen
- te omschrijven hoe de migratie tussen 1924 en 1985 is verlopen
- te vertellen welke migrantengroepen op Aruba kwamen en waarom ze dat deden
- aan te geven wat de gevolgen van migratie zijn voor de thuseilanden

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- push en pull factoren aan te wijzen
- een staafdiagram te lezen
- zich in te leven in migratiebewegingen en de gevolgen daarvan

Lessenoverzicht hoofdstuk 5

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Het verhaal van Inez Opdracht 2: Het leven van Inez op Nevis en Aruba Opdracht 3: Verhuismotieven van Inez Opdracht 4: Gaat Inez verhuizen? Opdracht 5: Push- en pull factoren	1
	Leerboek	Intro: Waarom mensen verhuizen 5.1 Mensen verhuizen	1 en 2 3 en 4
2	Werkboek	Opdracht 6: Migranten op Aruba Opdracht 7: Soorten migratie Opdracht 8: Vestiging en vertrekoverschot Opdracht 9: Immigranten en de arbeidsmarkt Opdracht 10: Verdiepingsopdracht: De Arubaanse samenleving en migratiestromen	5 5 6 7 7
	Leerboek	5.2 Vestiging en vertrek 5.3 Herkomst van immigranten en de Arubaanse arbeidsmarkt	5 en 6 7
3	Werkboek	Opdracht 11: De gevolgen van migratie Opdracht 12: De postwissel Opdracht 13: Meer gevolgen in het thuisland Opdracht 14: Leer de begrippen Samenvatting	8-9 10 8 en 11
	Leerboek	5.4 Gevolgen van migratie voor het thuisland Begrippenlijst hoofdstuk 5	8-11

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les wordt het hoofdstuk geïntroduceerd door in een verhaaltje mogelijke migratiemotieven van de hoofdpersoon aan te geven. De begrippen push en pullfactoren worden geïntroduceerd. Het is belangrijk om de opdrachten 1-5 als eenheid te behandelen.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

Opdracht 1: Het verhaal van Inez

Vorbereiding:	De leerkracht introduceert het nieuwe hoofdstuk met bron 1 (de intro) en bespreekt de leerdoelen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen opdracht 1 in.
Nabespreking:	Klassikaal.

Opdracht 2: Het leven van Inez op Nevis en Aruba

Vorbereiding:	De leerlingen lezen opdracht 2 in het werkboek .
Uitvoering:	De leerlingen vullen opdracht 2 in duo's in.
Nabespreking:	Klassikaal, maar samen met opdracht 3.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 3: Verhuismotieven van Inez

Vorbereiding:	De leerlingen lezen opdracht 3 in het werkboek.
Uitvoering:	De leerlingen vullen opdracht 3 in duo's in.
Nabespreking:	Klassikaal, maar samen met opdracht 2.

Opdracht 4: Gaat Inez verhuizen?

Vorbereiding:	De leerlingen hebben opdracht 2 en 3 uitgevoerd en deze zijn klassikaal doorgenomen.
Uitvoering:	De leerlingen vullen opdracht 4a, 4b en 4c in duo's in.
Nabespreking:	Klassikaal. U beoordeelt de opgegeven redenen om wel of niet te migreren. U wijst op het onderscheid tussen push en pullfactoren.

Opdracht 5: HUISWERK: Push- en pullfactoren

Vorbereiding:	De leerlingen hebben opdracht 2-4 uitgevoerd en deze zijn klassikaal doorgenomen. De leerlingen lezen leertekst 5.1 zelfstandig.
Uitvoering:	De leerlingen maken opdracht 5 als huiswerk.
Nabespreking:	De nabespreking vindt plaats in de volgende les. De (mogelijke) antwoorden staan gegeven in opdracht 2 tot en met 4.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les worden de verschillende vormen van migratie besproken en de migrantengroepen die naar Aruba kwamen.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 6: Migranten op Aruba

Vorbereiding:	De leerlingen bestuderen vervolgens bron 5. Geef de leerlingen de mogelijkheid om ook een verhaal uit eigen ervaring te vertellen van zichzelf of iemand die zij kennen.
Uitvoering:	De leerlingen maken opdracht 6 individueel, maar ze controleren elkaars antwoorden in duo's. Vervolgens (na 10 minuten) gaan ze als duo verder met opdracht 7.
Nabespreking:	Deze opdracht wordt straks samen met opdracht 7 besproken.

Opdracht 7: Soorten migratie

Vorbereiding:	De leerlingen hebben opdracht 6 in duo's nagekeken.
Uitvoering:	De duo's interpreteren dezelfde bron 5 op soorten migratie.
Nabespreking:	Klassikaal, samen met opdracht 6.

Opdracht 8: Vestigings- en vertrekoverschot

Vorbereiding:	U bespreekt met de leerling bron 6 en laat de leerlingen de leertekst 5.2. lezen.
Uitvoering:	De leerlingen maken opdracht 8 in het werkboek. Leerlingen controleren hun antwoorden in duo's.
Nabespreking:	Drie duo's schrijven de antwoorden van a, b en c op de achterkant van het bord. Deze antwoorden bespreekt U klassikaal samen met antwoord d en e. U vraagt: "Hoe kwam je tot dat antwoord? In welke regel zie je dat?"

Opdracht 9: Immigranten en de arbeidsmarkt

Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 5.3. U bespreekt de vier beroepscategorieën, namelijk arbeiders, handelaren, ambtenaren en onderwijzers.
Uitvoering:	De duo's werken aan opdracht 9 uit het werkboek. Als de opdracht niet af is, wordt dit het huiswerk.
Nabespreking:	De duo's presenteren hun landkaart.

Verdiepingsopdracht: Opdracht 10: De Arubaanse samenleving en migratiestromen

Vorbereiding:	U bespreekt met de leerlingen bron 7 en daarna lezen de leerlingen de instructie bij de opdracht.
Uitvoering:	Hier heeft U een keuze. U kunt de voorbeelden verdelen over groepen, of leerlingen alle verhalen laten uitzoeken.
Nabespreking:	Klassikaal. U vraagt steeds waarom de leerlingen tot hun antwoord zijn gekomen.

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les leren de leerlingen wat de positieve en negatieve gevolgen zijn van migratie voor het thuisland.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 11: De gevolgen van migratie

Vorbereiding:	U wijst kort de kernbegrippen uit de leertekst aan. De leerlingen lezen leertekst 5.4 en de bronnen 8 en 9.
Uitvoering:	De leerlingen maken de opdracht individueel. Geef aan dat de ingevulde antwoorden in het werkboek onjuist zijn.
Nabespreking:	U geeft duidelijk aan dat emigratie sterk was en dat de verdeling naar sekse niet vaststaat. U vraagt hoe de kinderen tot het antwoord kwamen en benadrukt goede argumenten.

Opdracht 12: De postwissel

Vorbereiding:	Bestudeer de postwissel van Antonio (bron 10).
Uitvoering:	De groepen werken aan de opdracht; eventueel een tweetal per deelopdracht a en b.
Nabespreking:	De groepen lezen hun brieven voor en laten de postwissel zien met beredenering. U vraagt: hoeveel geld is dat nu? Wat kun je daarmee doen? Wat kocht men vroeger voor dat geld? Nieuwe gevolgen van migratie gebruikt U in opdracht 13.

Opdracht 13: Meer gevolgen in het thuisland

Vorbereiding:	Laat de leerlingen bron 8 herlezen en bron 11 lezen.
Uitvoering:	Opdracht a doet u als onderwijsleergesprek met behulp van de antwoorden van opdracht 12. In opdracht b kunt U rollenspellen laten spelen behorend bij het artefact 'postwissel' en de personages uit opdracht 12.
Nabespreking:	U benadrukt de leerdoelen van opdracht 11 en van opdracht 12a. U bespreekt de rollenspellen met de begrippen uit de begrippenlijst.

EVALUATIEFASE

Opdracht 14: Leer de begrippen

Vorbereiding:	Neem de begrippenlijst kort door met de klas.
Uitvoering:	Huiswerk.
Nabespreking:	Neem ook de begrippen van hoofdstuk 4 nog eens door als er een toets volgt!

Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 40 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen erop, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

Hoofdstuk 6 – De tegenwoordige tijd



DOELEN HOOFDSTUK 6

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- de demografische, economische, bestuurlijke en culturele kenmerken van de periode ‘De tegenwoordige tijd / tijd van de Status Aparte’ aan te wijzen
- te vertellen welke gevolgen de sluiting van de Lago had voor de werkgelegenheid op Aruba
- uit te leggen hoe een regering invloed kan uitoefenen op de werkgelegenheid
- te benoemen waarom er op Aruba na 1985 veel vrouwen en migranten op de arbeidsmarkt kwamen
- aan te geven hoe de inkomensverdeling er in 2000 op Aruba uitzag

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- verandering en continuïteit aan te wijzen
- veranderingsschema's te lezen en te maken
- tabellen, staafdiagrammen en piramides te lezen, te interpreteren, te berekenen en te maken

Lessenoverzicht hoofdstuk 6

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Veranderingen Opdracht 2: Verandering en continuïteit	
	Leerboek	Poster uit de museumklas Intro: Van olie naar toerisme 6.1. Verandering en continuïteit	1 2
2	Werkboek	2 kleuren bordkrijt Opdracht 3: Toerisme en werkgelegenheid Opdracht 4: Vrouwen op de arbeidsmarkt Opdracht 5: Migranten op de arbeidsmarkt	
	Leerboek	6.2. Toerisme en werkgelegenheid 6.3. Vrouwen op de arbeidsmarkt 6.4. Migranten op de arbeidsmarkt (tot aan opdracht 5)	3-5 6 7
3	Werkboek	Atlas p.136-139 Opdracht 6: Bevolking en inkomensverdeling Opdracht 7: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht: Welvaart in de landen om ons heen Samenvatting	
	Leerboek	6.4. Migranten op de arbeidsmarkt (vanaf opdracht 5) Begrippenlijst hoofdstuk 6	8-9

Les 1



Korte typering van de les:

De leerlingen gaan aan de hand van de museumklas en bronnen, de kenmerken en veranderingen van de tegenwoordige tijd ontdekken.

De leerlingen zien dat er veranderingen en continuïteit zijn in de tegenwoordige tijd. Bij de nabespreking besteedt U aandacht aan de begrippen continuïteit en verandering uit de begrippenlijst.

Lessuggestie:

ORIËNTATIEFASE

Opdracht 1: Veranderingen	
Vorbereiding:	U bespreekt de museumposter en de intro van hoofdstuk 6.
Uitvoering:	De leerlingen lezen bron 1 en maken opdracht 1 individueel.
Nabespreking:	U stelt met de klas vast, dat in 1985 de huidige periode van de Arubaanse geschiedenis begon. U bespreekt de kenmerken van deze periode met behulp van de museumposter en de leerdoelen bij dit hoofdstuk.
Opdracht 2: Verandering en continuïteit	
Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 6.1. en bekijken de plaatjes van bron 2.
Uitvoering:	De leerlingen werken in duo's aan opdracht 2. Zij wijzen zowel continuïteiten als veranderingen aan.
Nabespreking:	Bij de klassikale nabespreking verwijst u voortdurend naar de museumposter en de leerdoelen van het hoofdstuk.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les leren de leerlingen over de ontwikkelingen, op het gebied van arbeid, die op Aruba plaatsgevonden hebben na het vertrek van de Lago in 1985. Drie veranderingsschema's worden aangeboden.

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 3: Toerisme en werkgelegenheid

Vorbereiding:	De leerlingen hebben in opdracht 2 ontdekt dat werk en werkgelegenheid in de huidige periode zijn veranderd. De duo's lezen de leertekst en bronnen in paragraaf 6.2. U vraagt of de tekst is begrepen en laat de inleiding bij opdracht 3 lezen.
Uitvoering:	De leerlingen voeren van opdracht 3 nu stap 1 t/m 3 uit. Ze doen dit in groepjes van drie.
Nabespreking:	U bespreekt de antwoorden klassikaal. U laat het aandeel werklozen in deze klas zien bij een werkloosheid van 16% (1987: ca. 5 leerlingen) en bij 1.3% (1990: minder dan 1 leerling). U vraagt wat leerlingen zouden doen bij werkloosheid?

Opdracht 4: Vrouwen op de arbeidsmarkt

Vorbereiding:	De leerlingen lezen de leertekst van paragraaf 6.3. U geeft aan dat we een CBS-onderzoek in de klas gaan uitvoeren. Wijs de leerlingen op de stappen die bij het doen van onderzoek achtereenvolgens plaatsvinden: bronnen, analyseren, rapporteren, mening. Stap 1 en 2: bronnen en analyseren (Klassikaal) Laat de leerlingen zelf bedenken hoe ze alle gegevens van stap 1 en 2 kunnen verzamelen. Laat de leerlingen de staftabel ook op het bord schrijven zodat uiteindelijk alle leerlingen de gegevens kunnen overnemen.
Uitvoering:	Stap 3 – 4: analyseren Leg de leerlingen (indien nodig) uit hoe ze procenten kunnen berekenen. De duo's (of trio's) voeren stap 3 - 4 uit met bron 6. U bespreekt de uitkomsten van stap 3 en 4 klassikaal. Wijs de leerlingen op het aandeel werkende vrouwen in deze klas bij deelname van 34% (1971) en 55% (2000).
Nabespreking:	Stap 5-6: rapporteren en mening De duo's voeren stap 5 en 6 uit. Wijs op het verschil tussen feit en mening en tussen verschillende meningen in de klas. U zorgt ervoor dat de meest relevante en treffende antwoorden worden gepresenteerd en genoteerd in het werkboek.

Opdracht 5: Migranten op de arbeidsmarkt

Vorbereiding:	De leerlingen nemen de leertekst van paragraaf 6.4. door, tot aan opdracht 5. De werkwijze van opdracht 5 is gelijk aan die van opdracht 4, maar nu met arbeidsmigranten als onderwerp. Laat de leerlingen deze opdracht zelfstandig uitvoeren. U begeleidt, waar nodig. Stap 1 en 2: bronnen en analyseren
Uitvoering:	Stap 3 – 4: analyseren
Nabespreking:	Stap 5 en 6: rapporteren en mening De leerlingen rapporteren hun bevindingen in stap 5 en hun mening in stap 6. U bespreekt klassikaal stap 5 en 6 en zorgt ervoor dat de meest belangrijke en treffende antwoorden worden genoteerd.

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les wordt een piramide gemaakt waarop de bevolkingssamenstelling en de inkomensverdeling van Aruba af te lezen is. Ook de begrippen inkomensgelijkheid en inkomensongelijkheid komen aan bod.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 6: Bevolking en inkomensverdeling	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen de leertekst van paragraaf 6.4. lezen. We gaan in een piramide plaatsen welke bevolkingsgroepen groter of kleiner zijn en welke groepen armer of rijker zijn.
Uitvoering:	De leerlingen werken in groepjes aan stap a-e. Variatie: De helft van de klas maakt piramidestroken naar omvang van de bevolkingsgroepen, terwijl de andere helft van de klas de lengte van de stroken afmeet naar inkomensomvang per groep. U krijgt zo 2 piramides. Beide piramides worden op het bord gezet.
Nabespreking:	De resultaten van stap d en e worden klassikaal behandeld. Welke groepen zijn groot en arm? Welke zijn klein en rijk? Hoe liggen de Arubanen? Kunnen we daar een verklaring voor bedenken? U zorgt ervoor dat de belangrijkste en meest originele antwoorden in het werkboek worden geschreven.

EVALUATIEFASE

Opdracht 7: Leer de begrippen	
Vorbereiding:	De begrippen die de leerlingen nog niet goed beheersen worden in het leerboek teruggezocht. Eventueel kunt u een extra toelichting geven op deze begrippen.
Uitvoering:	Maak bij het doornemen van de begrippen gebruik van 'Odd One Out'.
Nabespreking:	Vat bij het doornemen van de begrippen ook de daaraan verbonden inhouden samen. ('Wat heb je geleerd over dit begrip?')

Verdiepingsopdracht

Benodigheden: Atlas, p. 136-139 (landenoverzicht).

Vorbereiding:	Wijs de leerlingen erop dat deze opdracht qua werkwijze bijna gelijk is aan opdracht 6. Laat de leerlingen de opdracht doorlezen. Eventuele vragen over de opdracht kunnen ze aan hun buurman of buurvrouw stellen.
Uitvoering:	De groepjes leerlingen voeren de opdracht zo zelfstandig mogelijk uit.
Nabespreking:	Maak een bordtekening van de antwoorden die de leerlingen verzameld hebben. Check of de leerlingen kennis hebben van de centrale migratiebegrippen.

Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 14 van het werkboek invullen. (Wijs de leerlingen er nogmaals op, dat ze hierbij gebruik kunnen maken van de leertekst uit het leerboek).

Hoofdstuk 7 – Nos tur ta Un! We zijn allemaal één!



DOELEN HOOFDSTUK 7

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk kan de leerling:

- aangeven wat cultuurverrijking en cultuurverarming is
- kenmerken van Aruba als multiculturele samenleving herkennen en benoemen
- aangeven hoe bevolkingsgroepen elkaars leefwijze (cultuur) beïnvloeden
- aangeven dat Papiamentu de nationale taal is in een meertalige samenleving
- uitleggen dat taalverschil in een meertalige samenleving geen hinderpaal voor communicatie moet zijn
- taal- en godsdienstdiversiteit in multicultureel Aruba onderkennen en waarderen

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- herkennen en waarderen van culturele, taalkundige en religieuze diversiteit
- lezen, interpreteren, berekenen en maken van tabellen, staafdiagrammen en piramides

Lessenoverzicht hoofdstuk 7

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: De Arubaanse eetcultuur Opdracht 2: Cultuurverrijking of cultuurverarming?	
	Leerboek	Intro: Verschillende culturen smelten samen. 7.1 Cultuurverarming of cultuurverrijking?	1 2
2	Werkboek	Opdracht 3: Angela en de multiculturele samenleving Opdracht 4: Thuistaal Opdracht 5: Taal en herkomstland Opdracht 6: Omgaan met verschil in taal	
	Leerboek	7.2 Taal en de multiculturele samenleving	3 - 6
3	Werkboek	Opdracht 7: Mijn geloof, jouw geloof Opdracht 8: Geloven op Aruba Opdracht 9: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht: Wereldgodsdiensten Samenvatting	
	Leerboek	7.3 Mijn geloof – jouw geloof Begrippenlijst hoofdstuk 7	7 - 9

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les worden aspecten van multiculturaliteit in de tegenwoordige tijd geïntroduceerd. Aan de hand van twee opdrachten ontdekken de leerlingen de betekenis en het belang van de begrippen cultuurverrijking en cultuurverarming.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

Opdracht 1: De Arubaanse eetcultuur

Vorbereiding:	Neem met de leerlingen de intro van de les door en de leerdoelen. Kunnen ze zich een beeld vormen waar dit hoofdstuk over gaat? Laat het ze verwoorden. Vervolgens laat u de leerlingen opdracht 1 doornemen.
Uitvoering:	In duo's wordt opdracht 1 uitgevoerd.
Nabespreking:	U verbindt de uitkomsten van de opdracht met de leerdoelen van dit hoofdstuk.

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 2: Cultuurverrijking of cultuurverarming?

Vorbereiding:	Laat de leerlingen de leertekst van paragraaf 7.1 lezen met de bijbehorende bronnen.
Uitvoering:	De duo's/trio's voeren de opdracht uit.
Nabespreking:	U benadrukt dat cultuurverrijking/verarming geen feit maar een mening is.

Eventueel wordt opdracht 3 als huiswerk van les 1 meegegeven.

Les 2



Korte typering van de les.

In deze les zal een schaalvergelijking naar taal in de klas en op Aruba gemaakt worden. De leerlingen onderkennen, waarderen en respecteren taaldiversiteit in klas en samenleving. De leerling ontdekt dat Papiamentu de nationale taal is op Aruba, maar dat taalverschil geen hinderpaal voor communicatie mag zijn in een meertalige samenleving. Er zal een staftabel van de meest gesproken thuistalen onder de leerlingen, gemaakt worden.

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 3: Angela en de multiculturele samenleving	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen de leertekst tot aan opdracht 3 doorlezen. Hieruit blijkt dat Aruba een voorbeeld is van een multiculturele samenleving. Zorg ervoor dat alle leerlingen goed weten wat dit begrip inhoudt. Desgewenst maakt u een spin op het bord, om alle associaties, die bedacht kunnen worden bij dit begrip, op te schrijven.
Uitvoering:	Laat de leerlingen de opdracht doorlezen. Het voorlezen van het beeldverhaal kan in rollen gebeuren. In duo's wordt de opdracht zelfstandig uitgevoerd.
Nabespreking:	U controleert of de informatie in het beeldverhaal correct is verwerkt.
Opdracht 4: Thuis taal	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen de leertekst van paragraaf 7.2 doorlezen. Een voorbeeld van taaldiversiteit is ook al genoemd in de intro. (Cushina Crioyo)
Uitvoering:	Terwijl of nadat de leerlingen hun gegevens invullen, inventariseert U de thuistaalsituatie van de klas. U maakt met de klas een staafdiagram van de meest gesproken talen op het bord.
Nabespreking:	U bespreekt met de leerlingen de meest gesproken thuistalen. U onderzoekt met de klas welke verschillende talen in verschillende situaties op Aruba worden gebruikt.
Opdracht 5: Taal en herkomstland	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen opdracht 5 in het werkboek doorlezen. Eventuele vragen kunt u nu beantwoorden.
Uitvoering:	De leerlingen werken individueel zo zelfstandig mogelijk aan de stappen a – d van opdracht 5.
Nabespreking:	Stap a en b: De antwoorden en berekenwijze worden in duo's besproken. Stap c en d worden klassikaal besproken. Leg de nadruk op het verband tussen migratie en taaldiversiteit.

Opdracht 6: Omgaan met verschil in taal

Vorbereiding:	Laat de leerlingen bij het invullen van de opdracht gebruik maken van de resultaten uit eerdere opdrachten.
Uitvoering:	Eventueel kan deze opdracht als huiswerk uitgevoerd worden.
Nabespreking:	U bespreekt voorbeelden van positief (tolerant, begripvol) en negatief (intolerant) taalgedrag. U bekijkt wat de centrale taal is op Aruba, in de omgeving rond de school en binnen de school. U benadrukt dat taalverschil geen hinderpaal voor communicatie mag zijn in een meertalige samenleving.

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les stappen we over van taaldiversiteit naar diversiteit in geloof. Aan de hand van onderzoek van je eigen geloof en gegevens over geloof op Aruba (schaalvergelijking) zien de leerlingen hoe divers het geloof op Aruba is. De leerlingen ontdekken dat verschil in geloof geen reden mag zijn voor uitsluiting of pestgedrag.

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 7: Mijn geloof, jouw geloof	
Vorbereiding:	U verlegt de aandacht van taaldiversiteit naar verschillen in het geloof (als cultuuraspect). Laat de leerlingen de leertekst van paragraaf 7.3 lezen.
Uitvoering:	De opdracht a tot en met c kunnen in duo's zelfstandig uitgevoerd worden.
Nabespreking:	U inventariseert met de klas welke godsdiensten het meest in de klas voorkomen. Stap a: U besteedt voldoende aandacht aan de vraag of de kinderen vrij over geloof durven te praten. Stap b: U vraagt of de kinderen nog andere kerken kennen, zoals de synagoge in Oranjestad of kerken in de schoolomgeving. Stap c: U bekijkt voorbeelden van pesten en uitsluiting vanwege geloof.

Opdracht 8: Geloven op Aruba	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen de opdracht doorlezen en eventuele vragen erover met hun buurman of buurvrouw bespreken.
Uitvoering:	De leerlingen voeren deze opdracht in duo's zelfstandig uit.
Nabespreking:	Stap a-b: welke religies zijn gegroeid? Waarom? Stap c: U benadrukt afrondingsverschillen.
Nabespreking opdracht 7 & 8	U vergelijkt welke godsdiensten het meest in de klas en in de samenleving voorkomen? U bespreekt het verschil tussen de klas en de gehele samenleving. U vergelijkt feitelijk ongelijk gedrag met hoge kerkelijke scores in de census.

EVALUATIEFASE

Opdracht 9: Leer de begrippen	
Vorbereiding:	Geef iedere leerling een briefje met een begrip uit de begrippenlijst. Laat ze bij het begrip in het kort een omschrijving geven van het begrip. (Zonder gebruikmaking van de begrippenlijst)
Uitvoering:	U laat briefjes rondgaan met de begrippen. Kloppen de omschrijvingen? Zo niet, laat de leerlingen dan zelf correcties doorvoeren, totdat alle omschrijvingen kloppen volgens iedereen.

Nabespreking:

U bespreekt de ingevulde briefjes met behulp van de begrippenlijst.



Hoofdstuk 8 – Aruba en de Wereld



DOELEN HOOFDSTUK 8

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- wat globalisering is en wat het betekent voor onze cultuur
- wat het begrip ‘wereldburger’ betekent
- wat het begrip ‘gender’ betekent

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- herkennen hoe globalisering ons leven beïnvloedt
- diversiteit als gevolg van globalisering onderscheiden van diversiteit als gevolg van multiculturaliteit
- vragen over cultuurverrijking en cultuurverarming toepassen op globaliseringverschijnselen

Lessenoverzicht hoofdstuk 8

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Opdracht zonder titel Opdracht 2: Globalisering en mijn eigen situatie	
	Leerboek	Intro: De wereld op Aruba 8.1 Cultuurverandering en globalisering	1
2	Werkboek	Opdracht 3: Een middag met Ruben Opdracht 4: Arubaan en wereldburger Opdracht 5: Gender	2
	Leerboek	8.2 Arubaan en wereldburger? 8.3 Gender	3
3	Werkboek	Opdracht 6: Globalisering: cultuurverarming of cultuurverrijking? Opdracht 7: Leer de begrippen Verdiepingsopdracht Samenvatting	
	Leerboek	8.4 Cultuurverrijking of cultuurverarming door globalisering? Begrippenlijst hoofdstuk 8	4

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les worden invloeden van globalisering in de tegenwoordige tijd geïntroduceerd. Verandering van buitenaf komen op ons af. Aan de hand van twee opdrachten ontdekken de leerlingen de betekenis en het belang van de begrippen cultuurverrijking en cultuurverarming in relatie tot globalisering.

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

Opdracht 1: Opdracht zonder titel

Vorbereiding:	Laat de leerlingen bron 1 bekijken. Wat zien ze en waar denken ze dat dit hoofdstuk over zal gaan? Laat de leerlingen brainstormen. De leerlingen lezen de intro en de leerdoelen. Vervolgens maken ze opdracht 1.
Uitvoering:	De duo's werken zelfstandig aan deze opdracht..
Nabespreking:	Stap e: U legt bij de bespreking verbanden met de leerdoelen. Stap f: U ziet erop toe dat de leerlingen correcte titels voor deze opdracht noteren.

Opdracht 2: Globalisering en mijn eigen situatie

Vorbereiding:	De leerlingen lezen leertekst 8.1. Laat de leerlingen nog meer voorbeelden van globalisering bedenken, zodat ze zo'n helder mogelijk beeld krijgen van wat globalisering inhoudt.
Uitvoering:	De leerlingen doen stap a individueel (denken) en stap b in duo's (delen).
Nabespreking:	U wisselt de antwoorden van a en b klassikaal uit. Schrijf de goede antwoorden op het bord zodat de leerlingen ze kunnen overnemen in hun werkboek.

Les 2



Korte typering van de les:

De leerlingen weten uit opdracht 1, 2 en 3 dat globalisering een grote invloed uitoefent op ons dagelijks leven. In deze les stellen we vragen over het begrip wereldburger. Ook wordt in deze les de relatie tussen gender en globalisering bekeken. Aan de hand van een vergelijking van tijdschriften ontdekken kinderen dat de opvattingen over man en vrouw door de tijden heen veranderen, als gevolg van globalisering.

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 3 zou eventueel ook als huiswerkopdracht gegeven kunnen worden.

Opdracht 3: Een middag met Ruben	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen het verhaal van Ruben doorlezen (bron 2)
Uitvoering:	De leerlingen werken zo zelfstandig mogelijk aan de opdracht.
Nabespreking:	Klassikaal worden de antwoorden uitgewisseld. U zorgt dat zoveel mogelijk economische, culturele, demografische en technologische antwoorden op het bord komen.
Opdracht 4: Arubaan en wereldburger	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen de instructie bij de opdracht doorlezen en eventuele vragen stellen.
Uitvoering:	De leerlingen denken na over hun eigen mate van 'internationalisering' en vullen het schema in. Vervolgens beantwoorden ze drie meningsvragen.
Nabespreking:	U inventariseert de door de kinderen aangedragen argumenten voor / tegen het wereldburgerschap. U zorgt ervoor dat zoveel mogelijk antwoorden uit het schema gescheiden op het bord komen.
Opdracht 5: Gender	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen de leertekst van paragraaf 8.3 doorlezen. U noemt enkele voorbeelden b.v. van verandering van genderopvattingen in de mode of in oude films. U legt de opdracht stapsgewijs uit.
Uitvoering	De leerlingen werken in duo's stap a, b en c uit.
Uitvoering & Nabespreking:	De leerlingen beantwoorden vraag 1 – 6 in groepjes. U stimuleert de discussie en benadrukt dat deze vragen meningsvragen zijn.
Vragen 1-6	

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les gaan de leerlingen aangeven aan de hand van verschillende voorbeelden, of er, ten gevolge van de globalisering, sprake is van cultuurverrijking of cultuurverarming. Wat de globalisering voor Aruba betekent, wordt in de loop van deze les steeds duidelijker.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 6: Globalisering: verrijking of verarming

Vorbereiding:	In dit hoofdstuk zijn voorbeelden van cultuurverandering door globalisering genoemd. In de rest van de les mogen de leerlingen hun mening geven over cultuurverrijking of cultuurverarming.
Uitvoering:	De leerlingen vullen de opdracht individueel in.
Nabespreking:	U bespreekt drie van de vier deelvragen en maakt van een vraag naar keuze een hoekendiscussie.

EVALUATIEFASE

Opdracht 7: Leer de begrippen

Vorbereiding:	-
Uitvoering:	U deelt per groep blaadjes uit met begrippen en kaarten met kenmerken uit de begripsomschrijving. De groepjes ordenen de kenmerken bij de begrippen.
Nabespreking:	De leerlingen controleren hun antwoorden met behulp van de begrippenlijst.

Verdiepingsopdracht: Mijn mening over globalisering

Vorbereiding:	U schrijft een wedstrijd uit voor het beste opstel als huiswerk.
Uitvoering:	De leerlingen verwerken de opgedane kennis en hun mening in het opstel. U selecteert de beste opstellen. De 2-5 beste opstellen laat U voorlezen in de klas.
Nabespreking:	U kiest met de klas het beste opstel op grond van argumenten en schrijfstijl.

Laat de leerlingen de samenvatting op bladzijde 36 van het werkboek invullen.

Hoofdstuk 9 & 10 – Cultuur en bevolking in 2015: een onderzoek



DOELEN HOOFDSTUK 9&10

KENNISDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- te vertellen hoe herkomst en ongelijkheid er op Aruba uitzien in het heden en (mogelijk) in de toekomst
- aan te geven hoe opvattingen over gender er nu uitzien en (mogelijk) in 2015
- te beoordelen en te vertellen hoe cultuurverrijking en cultuurverarming er in de toekomst kunnen uitzien.

VAARDIGHEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk leert de leerling:

- een eenvoudig voorgestructureerd onderzoekje uit te voeren
- een onderzoeksdossier samen te stellen
- vragen en deelvragen te maken bij ASW-onderwerpen
- gegevens te verzamelen over ASW-vragen
- eigen standpunten op te bouwen en te beargumenteren
- opvattingen en wensen over ASW-onderwerpen in de eigen toekomst te ontwerpen en projecteren

Lessenoverzicht hoofdstuk 9&10

Les		Inhoud	Bronnen
1	Werkboek	Opdracht 1: Bestaansmiddelen, bevolking, bestuur en cultuur in 2015	
	Leerboek	Intro: Een kijkje in de toekomst	1
2	Werkboek	Opdracht 2: De onderzoeksvragen Opdracht 3: Onderzoek met activiteitenplan	
	Leerboek	9.1. Wat gaan we onderzoeken?	2
3	Werkboek	Opdracht 4: Verzamelen van informatie Opdracht 5: Informatie verzamelen en verwerken in een tabel en een diagram Opdracht 6: Informatie verzamelen via Calbas	2 3
	Werkboek	Opdracht 7: Antwoorden geven en een dossier maken	
	Werkboek	Opdracht 8: Antwoorden vergelijken Opdracht 9: Een mening vormen over deelvraag 4	
	Leerboek	9.2. Een mening vormen	4
6	Werkboek	Opdracht 10: Geef je mening over de samenwerking Opdracht 11: Leer de begrippen	

Korte typering van het toekomstonderzoek:

In dit slothoofdstuk doen de leerlingen ervaring op met het uitvoeren van eenvoudig voorgestructureerd en gestuurd onderzoek. De leerlingen leren zich te verplaatsen in de toekomstige situatie op Aruba en leren een standpunt in te nemen over de wenselijkheid of onwenselijkheid van sociale, culturele en taalkundige veranderingen in het toekomstige Aruba.

Een pedagogisch doel van deze keuze is het benadrukken van de komende verantwoordelijkheid van de leerling als toekomstig burger voor de socio-culturele ontwikkeling op Aruba. De leerling leert een mening te vormen over onderwerpen als gender, taal en verdeling van welvaart in een multiculturele en globaliserende toekomst.

Dit tweede ASW-onderzoek is nog altijd sterk voorgestructureerd en derhalve tamelijk docentgestuurd van opzet. In de procesmatige aanpak ligt de nadruk op fasering van onderzoeksactiviteiten en samenwerking. U stelt daarom door het gehele onderzoek procesvragen over de planning, het verloop en de samenwerking. Bij afsluiting van het onderzoek (zie opdracht 10) krijgen de leerlingen een beoordeling voor procesaspecten van het onderzoek en de reflectie daarop.

Door de relatief sterke docentsturing is in dit onderzoek slechts beperkt ruimte voor tempodifferentiatie. Trage groepen hebben daarom voldoende begeleiding nodig en krijgen wellicht meer huiswerkopdrachten. Snellere groepen kunt u uitdagen om zelfstandig, met behulp van de instructies in het werkboek, vooruit te werken.

Les 1



Korte typering van de les:

In deze les gaan de leerlingen zich verplaatsen naar het jaar 2015. Ze gaan vaststellen of er een nieuwe periode begonnen is of niet. De leerlingen onderzoeken in opdracht 1 de continuïteit en de verandering tussen nu en 2015. Aan het einde van de les wordt het toekomstonderzoek geïntroduceerd.

Lessuggestie:

ORIËNTATIEFASE

Opdracht 1: Bestaansmiddelen, bevolking, bestuur en cultuur in 2015	
Vorbereiding:	De leerlingen weten dat periodes kenmerken hebben in bestaansmiddelen, bevolking, bestuur en cultuur. De museumposter hangt in het lokaal. U vertelt dat we in het jaar 2015 zijn. Vraag de leerlingen of er een nieuwe periode begonnen is? Laat de leerlingen gebruik maken van bron 1.
Uitvoering:	De leerlingen lezen bron 1 'Corant di Futuro' als huiswerk en voeren opdracht 1 zelfstandig uit. Leg de leerlingen uit dat stap b en c 1 stap vormen). <i>Variatie:</i> Bij stap d werken de snelle leerlingen geen 2 maar 4 voorbeelden over ieder van de vier kenmerken uit!
Nabespreking:	U bespreekt de antwoorden bij stap b en c en vervolgens van stap d. Wijs de leerlingen erop dat de antwoorden in stap c feiten zijn en in stap d meningen. Vervolgens laat u de leerlingen de antwoorden vergelijken met de museumposter van de Tegenwoordige tijd. U bespreekt met de leerlingen de inrotekst 'Een kijkje in de toekomst'. Wijs de leerlingen erop dat ze als toekomstige burgers invloed hebben op de toekomst van Aruba.

Les 2



Korte typering van de les:

In deze les vangt het toekomstonderzoek aan. U stelt de onderzoekstrio's vast. Het toekomstonderzoek wordt klassikaal aangestuurd. Door het afmaken van opdracht 2 werken de leerlingen aan het formuleren van deelvragen. De leerlingen stellen vervolgens hun huiswerkafspraken vast door middel van opdracht 3. Daarbij ontvangen zij van u de materialen voor een onderzoeksdossier (1 folder met binder en pagina's per trio).

Lessuggestie:

ORIENTATIEFASE

Opdracht 2: De onderzoeksvragen	
Vorbereiding:	U wijst op de leerdoelen van het hoofdstuk. Laat de leerlingen de leertekst 9.1. 'Wat gaan we onderzoeken?', doorlezen. Vervolgens legt u opdracht 2 kort uit.
Uitvoering:	De leerlingen voeren de stappen a t/m d van opdracht 2 zelfstandig uit met behulp van de gegeven instructie in het werkboek.
Nabespreking:	De leerlingen gaan in groepjes elkaars werk nakijken. Opdracht d bespreekt u echter klassikaal. Maak van de antwoorden in schema d een flap die goed zichtbaar in de klas wordt opgehangen.
Opdracht 3: Onderzoek met activiteitenplan	
Vorbereiding:	Bespreek met de leerlingen bron 2 'Een onderzoeksdossier maken'.
Uitvoering:	De leerlingen lezen de instructie van opdracht 3. Vraag de leerlingen of het duidelijk is wat er moet gebeuren. Laat de leerlingen bij c, het huiswerk in hun agenda's noteren.
Nabespreking:	Besluit de les door de leerlingen erop te wijzen dat ze voor de volgende keer kranten en tijdschriften moeten meenemen. U neemt de tabel van opdracht 3 over op flap, vermeld daarbij de opdrachten uit het werkboek. Hang deze vervolgens op in het lokaal.

Les 3



Korte typering van de les:

In deze les zetten de leerlingen de eerste stap in het verzamelen en verwerken van informatie. In opdracht 4 gebeurt dat door het verwerken van informatie uit kranten en tijdschriften. In de tweede helft van de les verwerken de leerlingen eerdere informatie uit dit deel van Calbas. Opdracht 6 zou mogelijk als zelfstandige huiswerkopdracht kunnen dienen.

Lessuggestie:

VERWERVINGS-EN VERWERKINGSFASE

Opdracht 4: Informatie verzamelen via kranten en tijdschriften	
Vorbereiding:	De leerlingen hebben materialen mee van huis genomen. U legt de aard van de opdracht uit.
Uitvoering:	De leerlingen voeren de opdracht uit aan de hand van de instructie in het werkboek. Om de artikelen te bewaren, worden deze groepsgewijs in het dossier toegevoegd.
Nabespreking:	U ziet erop toe dat de trio's voldoende artikelen verzamelen en deze goed naar thema ordenen. Een centrale bespreking is niet nodig omdat deze in les 4 terugkeert.

Indien in hoofdstuk 6 de verdiepingsopdracht door de leerlingen uitgevoerd is, laat u deze informatie opnemen bij de deelvraag over ongelijkheid in ontwikkelings- en ontwikkelde landen.

Opdracht 5: Informatie verzamelen en verwerken in een tabel en een diagram	
Vorbereiding:	Leg de leerlingen uit dat ook andere informatie verzameld gaat worden over het thema. U wijst de leerlingen op de nieuwe informatie uit bron 3. Leg de werkwijze van de opdracht beknopt uit.
Uitvoering:	De trio's werken zelfstandig aan de stappen van opdracht 5. U begeleidt op inhoud, samenwerking en tempo. Op het bord staat het schema uit stap f. Ieder trio vult 1 regel van het schema in.
Nabespreking:	Stap a-e bespreekt u in vlot tempo. De klas bespreekt het ingevulde schema van stap f. U controleert of alle groepen de informatie uit bron 3 goed verwerkt en begrepen hebben.

Opdracht 6: Informatie verzamelen via Calbas	
Vorbereiding:	Deze opdracht kan mogelijk als huiswerkopdracht uitgevoerd worden. U wijst erop dat de leerlingen al veel meer over de deelvragen geleerd hebben in Calbas. Opdracht 6 helpt de leerlingen om al deze voorkennis te verzamelen.
Uitvoering:	De trio's voeren de opdrachten gezamenlijk uit.
Nabespreking:	U vraagt de leerlingen wat ze in de hoofdstukken en van de bronnen geleerd en onthouden hebben.

Les 4



Korte typering van de les:

Deze les staat in het teken van de analyse van de vergaarde informatie. Dit gebeurt middels opdracht 7.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 7: Antwoorden geven en een dossier maken

Vorbereiding:	U instrueert de klas op basis van de instructie bij opdracht 7.
Uitvoering:	Tijdens de eerste minuten van de uitvoering controleert u of de opdracht begrepen is door alle groepen en of er een goede taakverdeling gemaakt is. Daarna gaat u over op inhoudelijke en procesbegeleiding. U ziet toe dat er voldoende informatie uit de verschillende bronnen verwerkt wordt.
Nabespreking:	Leg de nadruk op de stappen 2 en 3, 5 en 6. Zorg bij stap 2 dat de variabelen uit het schema voldoende genoemd worden. Laat een aantal trio's hun rapportages en vervolgspraken presenteren. (Stap 5 en 6) Zorg ervoor dat zwakkere of tragere groepen op schema blijven, door hun afspraken vast te leggen.

Les 5



Korte typering van de les:

Tijdens deze les leren de leerlingen op systematische wijze tot meningsvorming te komen. Hiertoe werken zij twee opdrachten af. In opdracht 8 vergelijken zij onder uw leiding de uitkomsten van opdracht 7. In opdracht 9 oriënteren de leerlingen zich in trio's op de toekomst van 2015.

Lessuggestie:

TOEPASSINGSFASE

Opdracht 8: Antwoorden vergelijken	
Vorbereiding:	De trio's hebben in opdracht 7 hun gegevens geanalyseerd. U zegt dat we onze bevindingen gaan vergelijken. U wijst erop dat iedereen een eigen mening mag hebben.
Nabespreking:	Bij de nabespreking vraagt u de verschillende groepen naar de elementen uit het schema van opdracht 8. Iedere groep gaat tenminste 1 deelrapportage (stap 3-4) voorlezen. Per onderwerp reageren de andere trio's met andere uitwerkingen. Zie erop toe dat er een verscheidenheid aan antwoorden in het schema wordt ingevuld.
Opdracht 9: Een mening vormen over deelvraag 4	
Vorbereiding:	Laat de leerlingen bron 3 in het leerboek goed bekijken.
Uitvoering:	Thema Cultuurverrijking & cultuurverarming. De leerlingen voeren stap 1, 2 en 3 van dit thema in trio's uit. In stap 4 stelt de individuele leerling zijn of haar mening vast. Iedereen thema 2 en 3. De laatste stap geeft u op als huiswerk.
Nabespreking:	Tijdens een klassengesprek bespreekt en evalueert u de verschillende uitkomsten van de meningsvragen. U legt uit dat de leerlingen allen een eigen mening over de betreffende thema's mogen hebben. We gaan discussiëren, maar daarbij respecteren we elkaars mening. Let op de volgende punten: <ul style="list-style-type: none">- u spreekt de regels van de discussie af- de leerlingen luisteren naar elkaar en respecteren elkaars mening en argumenten- de leerlingen onderscheiden feiten en meningen- u wijst de leerlingen op consequenties van onethische argumenten (wat zou jij doen als....?)- alle leerlingen komen aan het woord- indien nodig, bevordert u de discussie door middel van feiten-, inlevings- of meningsvragen- alle drie thema's komen gescheiden aan bod en worden niet met elkaar verward.



U wijst op de onderliggende dilemma's bij ieder thema:

- a. cultuurverrijking en verarming: diversiteit versus uniformiteit
- b. gender: emancipatie versus ongelijkheid
- c. herkomst: economische ongelijkheid versus sociale rechtvaardigheid

Variatie: U wisselt bij deze bespreking meerdere discussievormen (debat, hoekendiscussie) met elkaar af.

Les 6



Korte typering van de les:

In deze les wordt het onderzoek besloten met een procesevaluatie. De leerlingen ontdekken dat procesevaluatie een belangrijk onderdeel van onderzoek en samenwerken is.

Lessuggestie:

EVALUATIEFASE

Opdracht 10: Terugblikken op het onderzoek	
Vorbereiding:	Leg aan de leerlingen uit dat een onderzoek of een project beter uitgevoerd wordt, als er goed samengewerkt wordt. Laat de leerlingen opdracht 10 doorlezen.
Uitvoering:	DENKEN: Iedere leerling geeft voor de vragen a-f een individuele score van 1 tot en met 5. DELEN: De leerlingen delen de scores onderling uit en vormen een gezamenlijke visie op het proces. UITWISSELEN: De leerlingen schrijven een procesverslag en voegen dit bij het dossier.
Nabespreking:	Laat een aantal leerlingen hun mening en argumenten geven over het onderzoek, het verloop en de samenwerking. Haal de individuele blaadjes en de groepsverslagen (in het dossier) op en geef een punt voor de procesevaluatie. Vertel de leerlingen waarom de trio's een bepaald punt krijgen.
Opdracht 11: Leer de begrippen	
Vorbereiding:	Check of de leerlingen weten wat de begrippen argumenteren en onderzoeksdossier betekenen.
Uitvoering:	Vraag aan de klas of er andere moeilijke woorden en begrippen in het onderzoek waren. Laat de leerlingen deze begrippen noteren aan de binnenzijde van hun werkboek.
Nabespreking:	De leerlingen beheersen nu alle begrippen, die achter in het leerboek zijn ondergebracht.

Antwoordmodellen

Deel 1a Mijn eigen omgeving



Hoofdstuk 1 – Wegwijs in ASW

Les 1, Opdracht 1: Nieuw en toch bekend

a. Bekijk de foto's goed. Wat zie je op de foto? Over welk onderwerp zou die foto gaan?

Foto	Onderwerp
1	<i>Diverse antwoorden mogelijk o.a.</i> <ul style="list-style-type: none">- <i>Mensen</i>- <i>Werken</i>- <i>Geschiedenis</i>- <i>Landbouw</i>
2	<ul style="list-style-type: none">- <i>Natuur</i>- <i>Omgeving</i>- <i>Aardrijkskunde</i>
3	<ul style="list-style-type: none">- <i>Werken</i>- <i>Produceren</i>- <i>Economie</i>
4	<ul style="list-style-type: none">- <i>Mensen</i>- <i>Handel</i>- <i>Maatschappij/samenleving</i>

Les 1, Opdracht 2: Waar gaat het vak ASW over?

Bij welke cirkel hoort iedere vraag?

Mensen	<i>Wie heeft over de invoering van de Basiscyclus besloten?</i> <i>Waarom mag je als 12-jarige niet op een scooter rijden?</i> <i>Wie hebben de rotstekeningen van Ayo gemaakt?</i> <i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i>
Natuur	<i>Hoe is de Natural Bridge ontstaan?</i> <i>Wie hebben de rotstekeningen van Ayo gemaakt?</i> <i>Waarom ziet het landschap bij Arikok er anders uit dan het landschap bij de vuurtoren?</i>
Wonen	<i>Waarom kun je Oranjestad en San Nicolas een voorbeeld noemen van een stedelijk gebied?</i> <i>Waarom mag je als 12-jarige niet op een scooter rijden?</i>
Recreatie en toerisme	<i>Waarom is het toerisme de belangrijkste inkomstenbron van Aruba?</i> <i>toerisme</i> <i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i>
Werken	<i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i> <i>Wat is er nodig om producten zoals auto's te maken?</i>
Het verleden	<i>Waarom spreken wij Nederlands op school?</i> <i>Waarom werd Fort Zoutman gebouwd?</i> <i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i> <i>Waarom hoort Aruba niet meer bij de Nederlandse Antillen?</i>

Les 1, Opdracht 3: De moedervakken van ASW

Bij welk moedervak hoort het onderwerp thuis?

Onderwerp	Aardrijkskunde	Economie	Geschiedenis	Maatschappijleer
Landschappen van Aruba	X			
De prijs van water		X		
Het ontstaan van Arikok	X		X	
Olieraffinaderij Coastal		X		
Status Aparte			X	X
Arubadag			X	X
Cyclo Basico				X
Hooiberg	X			
Balashi goudsmelterijen		X	X	
De Caquetio indianen			X	
Betico Croes			X	X
Palm Island	X	X		

Les 1, Opdracht 4: Aruba en het Caribisch gebied

Het hoeft niet technisch perfect te zijn, als het maar enige gelijkenis vertoont en de namen bij het goede eiland staan.

Les 2, Opdracht 5: Geschreven of ongeschreven?

a. Kijk naar de bron en zet een kruisje in de juiste kolom.

	Geschreven	Ongeschreven	Allebei
De foto's in bron 1		X	
De tekst over de Arubaanse vlag	X		
Een artikel uit de Amigoe	X		
Een kaart van Santa Cruz			X
Een beschrijving van het kerkje van Alto Vista met een foto erbij			X
Een tabel over de inwoners van Aruba tussen 1900 en 2000	X		

Les 3, Verdiepingsopdracht

a. Op welke vraag probeert de tekst een antwoord te vinden? Tip: Kijk ook naar de kop van het artikel.

Is de positie van de vrouw op de Arubaanse arbeidsmarkt veranderd?

b. Welke informatie kan *wel* of *niet* gebruikt worden om de vraag te beantwoorden?

Kan gebruikt worden	Kan niet gebruikt worden
1. <i>Tegenwoordig is de man-vrouw verhouding...</i>	1. <i>In Nederland is dat52%.</i>
2. <i>Op Aruba heeft ongeveer 58% van de vrouw...</i>	2. <i>Desondanks zitten.....posities.</i>
3. <i>Tegenwoordig werkt ongeveer 32% van hen.</i>	3. <i>Vrouwen met kinderen.... Combineren.</i>
4. <i>In de jaren '80- en '90 is daar verandering....</i>	4. <i>Het gaat daarbij in.... aan de slag zijn.</i>
5. <i>De positie van de Arubaanse vrouw.... veranderd.</i>	5. <i>Begin jaren 70 werkte..... 55 en 65 jaar.</i>

Les 3, Samenvatting

Vul de ontbrekende woorden in.

De naam A.S.W. is een afkorting van Algemene *Sociale Wetenschappen*

A.S.W. heeft vier moedervakken, namelijk *aardrijkskunde, geschiedenis, economie* en *maatschappijleer*. A.S.W. gaat over mensen, *hun omgeving, wonen, werken, recreatie, de natuur* en *het verleden*.

A.S.W. begint bij je eigen leefomgeving. Van daaruit kijk je naar *Aruba, het Caribisch gebied* en *de wereld*.

A.S.W. haalt haar informatie uit bronnen. Bronnen zijn teksten of beeldmateriaal die *belangrijke informatie* bevatten. Er zijn *geschreven bronnen* en *ongeschreven bronnen*. Een tabel met de bevolkingsaantallen op Aruba vanaf 1900 is een voorbeeld van een *geschreven bron*. Een foto van een leguaan is een voorbeeld van een *ongeschreven bron*. Om kennis uit bronnen te halen, moet je eerst een *vraag* hebben. Als de informatie in een bron aansluit bij de vraag, is die bron *bruikbaar*. Als de informatie in de bron op waarheid berust, is die bron *betrouwbaar*.

Hoofdstuk 2 – Wie ben ik?

Les 1, Opdracht 3: Gemeenschappelijke kenmerken

Wat zijn de gemeenschappelijke kenmerken van de groepen in bron 6?

Groep	<i>Gemeenschappelijk kenmerk</i>
Oude mensen	<i>Allemaal 60 plussers (gepensioneerden)</i>
Horecapersoneel	<i>Dragen uniform en bedienen klanten</i>
Carnavalsgroep	<i>Vieren carnaval en dragen mooie kostuums</i>
Scouts	<i>Gaan op speurtocht en verkennen hun omgeving</i>
Baseballteam	<i>Dragen eenzelfde uniform en spelen honkbal</i>

Les 1, Opdracht 4: Jouw groepen

Of je het wilt of niet: iedereen hoort wel bij een paar groepen. Hoe zit dat bij jou?

- bijvoorbeeld sportclubs, buurtclubs et cetera.*
- bijvoorbeeld leeftijd, rituelen, hobby's.*

Les 2, Opdracht 5: Regels

Elke groep heeft regels. In het schema vind je vier groepen.

- Bedenk samen met je buurman/-vrouw bij elke groep drie regels die binnen de groep gelden.
- Bedenk samen per groep een reden waarom er regels binnen die groep zijn.

Groep	Regels	Reden
Klas	<i>Luisteren naar docent, op tijd zijn in de klas, huiswerk maken, beleefd zijn et cetera.</i>	<i>Goede resultaten te halen, goede relatie tussen docent en leerling</i>
Thuis	<i>Je kamer opruimen, beleefd zijn tegen je ouders, respect hebben</i>	<i>Goede en veilige sfeer thuis</i>
Vrienden	<i>Elkaar steunen, elkaar stimuleren</i>	<i>Goede vriendenkring op te bouwen</i>
Club	<i>Kleding, trainen, rituelen, afspraken</i>	<i>Clubgenoten hebben hetzelfde doel</i>

Les 2, Opdracht 6: Bijzondere subgroepen

Subgroep	Opvallende kenmerken
'Rappers'	<i>Kleding, taalgebruik, houding</i>
'Rockero's'	<i>Kleding, piercings, tatoeages</i>
'Freestylers'	<i>Kleding, muziek</i>

Les 3, Verdiepingsopdracht

- a. In bron 3 laat René zijn identiteitsbewijzen zien.
1. Geef drie situaties waarin je een identiteitsbewijs moet laten zien?
Situatie 1: *bijvoorbeeld wanneer je het land verlaat* (paspoort)
Situatie 2: *bijvoorbeeld als bewijs dat je lid bent van een club* (sportclub)
Situatie 3: *bijvoorbeeld bij de bank, op sommige scholen*
 2. Waarom moet je een identiteitsbewijs hebben?
Om te laten zien wie je werkelijk bent. Anderen kunnen zich dan niet uitgeven voor jou.
-
- b. Schrijf drie eigenschappen van jezelf op waarvan je vrijwel zeker weet dat niemand anders deze heeft.
1. *je vingerafdruk*
 2. *je karakter*
 3. *je uiterlijk*
-

Les 3, Samenvatting

Alle mensen zijn uniek. Ze hebben een eigen *identiteit*. Je *identiteit* is de combinatie van eigenschappen, waardoor een persoon anders is dan alle andere mensen. Eén van die eigenschappen is het behoren tot één of meer groepen. Een groep is een verzameling mensen die bij elkaar horen, omdat ze *hetzelfde doel en gemeenschappelijke kenmerken* hebben. Soms zijn er groepen binnen een grotere groep. Dat zijn *subgroepen*. Er zijn groepen van mensen die bewust anders willen zijn dan andere mensen. Je kunt ze herkennen aan hun *kleding, taal/muziek* en *gedrag/omgaan met anderen*. Voorbeelden van subgroepen die willen afwijken zijn *'rockers', 'rappers' en 'freestylers'*.

Elke groep heeft afspraken gemaakt over hoe ze met elkaar omgaan. Dat zijn de *regels* van die groep. Soms moet je kunnen laten zien dat jij degene bent voor wie jij je uitgeeft. Dat doe je met een *identiteitsbewijs*. Voorbeelden van zulke bewijzen zijn *paspoort, clubkaartje en schoolkaartje*.

Hoofdstuk 3 – Waar komen de mensen vandaan?

Les 1, Opdracht 1: Waar komen ze vandaan?

- a. In bron 1 vertellen Ivan, Bennie en Raul over hun leven. Lees de teksten goed en vul daarna het onderstaande schema in.

Naam	Geboorteland	Taal	Thuisituatie
Ivan	Aruba	Papiamentu	Vader, moeder en twee kinderen
Bennie	Suriname	Sranan Tongo, Papiamentu en Nederlands	Vader, moeder, grootmoeder, oom en drie kinderen, de jongste is drie jaar
Raul	Venezuela	Spaans en Papiamentu	Moeder en twee kinderen

Les 2, Opdracht 4: Migrantengroepen op Aruba

- a. Welke migrantengroep is het grootst in 2002?

De grootste groep is die van de Colombianen.

- b. Welke migrantengroep is het kleinst in 2002?

De kleinste migrantengroep waren de Chinezen.

- c. Hoeveel niet-migranten zijn er in 2002?

Stel dat er in 2002 100.000 mensen op Aruba woonden, dan zijn er hiervan $100.000 - 30.104 = 69.896$ niet-migranten op Aruba.

Les 2, Opdracht 5: Vergelijking migrantengroepen

- a. Wat valt je op als je de migrantengroep en de niet-migrantengroep in 2002 met elkaar vergelijkt?

Migrantengroepen worden steeds groter.

Les 2, Opdracht 6: Gewoontes van migrantengroepen

- a. Lees de verhalen goed en vul dan het onderstaande schema in.

Land van herkomst	Eten	Feestdag	Vrije tijd	Muziek	Taal
Colombia	Salpicon, arroz de leche	Dia de la Independencia	Muziek luisteren en honkbal spelen	Cumbia, reggeaton, vallenato	Spaans
Venezuela	Arepa, pabellon criollo	Dia de La Raza	Televisie kijken, chatten volleybal spelen	Merengue, reggeaton	Spaans
Suriname	Kip masala	Holi	Luisteren naar muziek en fietsen	Rapmuziek, Bhaitkana-muziek	Hindi, Sranantongo, Nederlands
Nederland	Hutspot, pasta	Koninginnedag	Chatten en windsurfen	Popmuziek (Justin Timberlake en Shakira)	Nederlands

Les 2, Opdracht 7: Gewoonten in Aruba

Vul nu het schema in voor Aruba.

Land van herkomst	<i>Eten</i>	<i>Feestdag</i>	<i>Vrije tijd</i>	<i>Muziek</i>	<i>Gezin</i>	<i>Taal</i>
Aruba	<i>Funchi pan bati</i>	<i>Dia di Himno i Bandera</i>	<i>Domino spelen</i>	<i>Dande wals</i>	<i>2 à 3 kinderen</i>	<i>Papiamentu</i>

Les 2, Verdiepingsopdracht

Waarom verhuizen mensen naar een ander land? Maak een lijstje van alle redenen die je kunt bedenken.

Reden 1 *Werk*

Reden 2 *Geén inkomen meer/ de zaak ging failliet*

Reden 3 *Politieke onrust*

Les 3, Samenvatting

Vul de ontbrekende zinsdelen aan.

1. Je herkomst wordt bepaald door *de familiegeschiedenis, de geboorteplaats en de gezinssituatie waarin je opgroeit.*
2. Je stamboom geeft aan *hoe je familiegeschiedenis eruit ziet. Wie je ouders, grootouders, overgrootouders, betovergrootouders et cetera zijn.*
3. Migranten zijn *mensen die uit hun land weggaan om in een ander land te gaan wonen.*
4. De vier grootste migrantengroepen op Aruba zijn *afkomstig uit Colombia, Nederland, de Dominicaanse Republiek en de Nederlandse Antillen.*
5. Migrantengroepen herken je aan *hun taal, hun godsdienst en hun gewoonten.*

Hoofdstuk 4 – Mijn eigen omgeving.



Les 1, Opdracht 1: Je bario

- a. Schrijf drie dingen op die kenmerkend zijn voor de bario van Susan.
1. *het ligt aan de hoofdweg San Nicolas - Oranjestad*
 2. *er zijn verschillende soorten winkels en bedrijven*
 3. *de huizen zijn best groot*

Les 1, Opdracht 3: Wijken, zones en regio's

- a. Vul het volgende schema in.

Oude indeling	Nieuwe indeling	Jouw gegevens
<i>Straat</i>	<i>Straat</i>	<i>Straatnaam + nr</i>
<i>Bario</i>	<i>Wijk</i>	<i>Naam bario</i>
<i>Zone (check!)</i>	<i>Zone</i>	<i>Naam zone</i>
<i>District</i>	<i>Regio</i>	<i>Naam regio</i>

- d. In welke regio's ligt Oranjestad?

Regio's 2 Oranjestad Oost en 3 Oranjestad West

Les 2, Opdracht 4: Werken met een plattegrond

- a. Waartoe dient een plattegrond?

Met behulp van een plattegrond kun je *plekken en plaatsen opzoeken en de weg vinden naar deze plekken en plaatsen.*

- b. Je gaat naar de cinema. In welk vakje ligt deze?

In de vakjes B1, B2, C1, C2, D1, D2, E1 en E2.

Les 2, Opdracht 5: Werken met een atlas

- a. Op welk kaartblad en in welke coördinaat liggen de volgende plaatsen?

Plaats	Kaartblad en coördinaat
<i>Ayo</i>	<i>37 B2</i>
<i>Brasil</i>	<i>37 B3</i>
<i>Piedra Plat</i>	<i>37 AB2</i>

Les 2, Opdracht 6: De kaart

Waarom staan deze drie dingen op een kaart?

<i>Legenda</i>	<i>Om de kleuren en symbolen op de kaart af te kunnen lezen.</i>
<i>Windroos</i>	<i>Om te weten waar het noorden ligt.</i>
<i>Schaalgetal</i>	<i>Om te weten hoeveel keer de kaart is verkleind.</i>

Les 2, Opdracht 7: Windstreken

b. Kruis de juiste beweringen aan

Juiste beweringen zijn:

- 2. Kan ik uitleggen aan welke kant van Aruba mijn school staat*
- 3. Kun je uitleggen hoe Oranjestad en San Nicolas ten opzichte van elkaar liggen.*
- 6. Kun je uitleggen waar je huis staat ten opzichte van de brug.*

c. Welke windstreek komt overeen met 'pabou' en welke met 'pariba'?

'Pabou' is noordwest en 'pariba' is zuidoost.

d. Vul het schema in (gezicht naar het noorden).

Plaats	Windstreek
Westpunt	<i>Noorden of Noordwesten (Noordnoordwesten om precies te zijn)</i>
Arikok	<i>Oosten</i>
Reina Beatrix Luchthaven	<i>Zuidoosten</i>
Jouw wijk	

Plaats	Windstreek
Natural Bridge t.o.v. Oranjestad	<i>Noordoosten</i>
Hyatt hotel t.o.v. Oranjestad	<i>Noorden of Noordwesten (Noordnoordwesten om precies te zijn)</i>
Baby Beach t.o.v. Oranjestad	<i>Zuidoosten</i>

Les 2, Opdracht 8: Schaalgetal

a. Vul in het schema de afstanden in tussen de volgende plaatsen.

Van plaats a naar b	Aantal centimeters op de kaart	Aantal meters in werkelijkheid	Aantal kilometers in werkelijkheid
Oranjestad naar Westpunt	<i>6.3 cm</i>	<i>5279 m</i>	<i>5.2 km</i>
Rodgers Beach naar Santa Cruz	<i>7.5 cm</i>	<i>6308 m</i>	<i>6.3 km</i>
Je huis naar school			

b. Als je met de auto rijdt, maak je meer kilometers dan dat je hebt uitgerekend. Waarom?

Omdat de wegen niet in een rechte lijn van plaats a naar b lopen.

Les 3, Samenvatting

In het schema is samengevat wat je hebt geleerd in dit hoofdstuk. Vul de ontbrekende zinsdelen of woorden in.

- Je eigen omgeving bestaat uit het gebied waar je woont, naar school gaat, winkelt en je vrije tijd besteedt.
- Aruba is ingedeeld in wijken, zones en regio's.
- Met een coördinaten systeem kun je plaatsen opzoeken op een plattegrond of in een atlas.
- Om een kaart te lezen heb je een legenda, de schaal en de windstreken nodig.
- Een kaart maken doe je volgens een vast stappenplan.

Hoofdstuk 5 – Landschappen in mijn omgeving

Les 1, Opdracht 2: Natuur- en inrichtingselementen

- a. Op de foto's van bron 1 zie je verschillende elementen: inrichtingselementen en natuurelementen. Schrijf in het schema hieronder, wat je per foto ziet.

Foto	Inrichtingselementen: door de mens gemaakt	Natuurelementen: door de natuur ontstaan
1	<i>Huizen, olietanks, wegen, fabriek, toren, kerk en gebouwen</i>	<i>Heuvels, zee, niet aangeplante bomen</i>
2	<i>Wegen, gebouwen, huizen</i>	<i>Hooiberg, bomen en planten</i>
3	<i>Huizen, hotels</i>	<i>Cactussen, struiken</i>
4	<i>Huizen, wegen</i>	<i>Bomen, struiken en een rivier</i>
5	<i>Huizen, zandweg</i>	<i>Rotsen, cactussen, bomen en struiken</i>

Les 1, Opdracht 3: Landschappen en inrichtingselementen

- a. Waaruit bestaat een landschap?

Een landschap bestaat uit *natuur- en inrichtingselementen*.

- b. Schrijf vier voorbeelden op van inrichtingselementen in de straat waar jij woont.

Verschillende antwoorden mogelijk, denk aan lantaarnpaal, verkeersbord, reclamebord.

- c. Vergelijk jouw voorbeelden met die van de andere kinderen in je groepje. Hoe zou je die inrichtingselementen kunnen indelen? Bespreek dit met elkaar.

Bijvoorbeeld: Gebouwen, elementen voor het verkeer, recreatiemogelijkheden.

Les 1, Opdracht 4: Wat gaan we doen met Dos Playa?

- a. Vind je het wel of niet belangrijk dat een landschap zoals Dos Playa niet verder wordt ingericht?

Wel belangrijk Niet belangrijk

- b. Waarom vind je dat?

Bijvoorbeeld: Het is een heel mooi landschap dat voor de volgende generaties behouden moet worden.

- c. Vergelijk jouw antwoord met dat van je buurman. Bespreek waarom jullie antwoorden van elkaar verschillen of gelijk zijn.

Verschillende antwoorden mogelijk. De een vindt dat de natuur bespaard moet blijven. Een ander vindt een landschap mooi als het ingericht is.

Les 2, Opdracht 5: Reliëf in een landschap

- a. Kijk naar bron 3 in je leerboek. Waaraan kun je zien dat dit een landschap is met veel reliëf?

Er is verschil tussen hoge en lage delen.

- b. Noem twee plaatsen in je eigen omgeving waar je ook duidelijk reliëf kunt zien.

Plaats 1: *Verschillende antwoorden mogelijk. San Fuego*

Plaats 2: *Boton, Canashito en Seroe Biento*

Les 2, Opdracht 6: Veranderingen in Oranjestad

- a. Welke verschillen zie je als je de twee foto's in bron 4 met elkaar vergelijkt.
Grote 'shoppingmalls' en hotels.
- b. Waarom is dit gebied de laatste jaren zo snel veranderd? Denk eerst zelf na en overleg dan met je buurman of buurvrouw. Schrijf de redenen die jullie samen bedacht hebben op.
Reden 1: *Aruba kreeg meer toeristen.*
Reden 2: *De bevolking van Aruba is toegenomen.*
Reden 3: *De welvaart is gestegen.*

Les 2, Opdracht 7: Ons nationaal park

- a. In bron 5 zie je een foto van Parke Nacional Arikok. Is dit een natuurlandschap of een cultuurlandschap?
Dit is een *natuurlandschap*, want *daar komen bijna alleen natuurelementen voor.*
- b. Waarom is Parke Nacional Arikok een beschermd gebied?
Parke Nacional Arikok is een beschermd gebied, omdat *daarin zeldzame vogels, dieren, bomen en planten voorkomen. Die moeten we behouden voor onze kleinkinderen en hun kleinkinderen.*
- c. Heeft Aruba nog andere beschermde gebieden? Zo ja, wat is de reden dat deze gebieden beschermd zijn? Overleg dit met je buurman of buurvrouw.
Bubali Plas omdat daar veel soorten vogels en trekvogels broeden.

Les 2, Opdracht 8: Verstedelijkte gebieden

- a. Welke van deze landschappen is een goed voorbeeld van een verstedelijkt gebied?
Oranjestad, omdat in dit gebied verschillende inrichtingselementen te vinden zijn waar mensen wonen en naartoe komen.
- b. Schrijf drie kenmerken op van een verstedelijkt gebied.
Kenmerk 1: *Er wonen en werken veel mensen*
Kenmerk 2: *Veel en verschillende inrichtingselementen*
Kenmerk 3: *Veel verkeer*
- c. Zou jij graag in een verstedelijkt gebied willen wonen?
Ja, want *er zijn veel winkels, shoppingmalls, restaurants, cinema, ice-cream shop.*
Nee, want *het is te druk, veel verkeer, lawaai, luchtvervuiling. Mensen zijn altijd gehaast.*

Les 2, Opdracht 9: Drukke of rust?

- a. Noem twee verschillen tussen een landelijk en een verstedelijkt gebied.
Verschil 1: *Weinig mensen, minder verkeer, meer bomen, planten*
Verschil 2: *Weinig gebouwen, minder wegen, minder verkeerslichten*
- b. Hoe komt het dat je op Aruba steeds minder landelijke gebieden ziet?
Dat komt doordat *de bevolking is toegenomen en men huizen nodig heeft om te wonen. Waar mensen wonen komen vanzelf supermarkten, banken, botica's et cetera.*

Les 2, Opdracht 10: Stedelijk of Landelijk?

a. Hieronder staan enkele plaatsen op Aruba. Noteer achter elk plaats of zij in een verstedelijkt gebied of in een landelijk gebied ligt.

	S	L		S	L
Santa Cruz	x		San Nicolas	x	
Matividiri		x	Fontein		x
Oranjestad	x		Savaneta	x	
Pos Abao		x	Alto Vista		x

Les 3, Samenvatting

Vul hieronder de ontbrekende woorden in.

Een landschap is het *zichtbaar deel* van *het aardoppervlak*.

Er bestaan verschillende soorten landschappen. Een landschap dat door de mens ingericht is, heet een *cultuurlandschap*. Een landschap dat niet door de mens ingericht is, heet een *natuurlandschap*.

Alles wat de mens aan de natuur in zijn omgeving toevoegt, wordt *inrichtingselement* genoemd. Datgene in een landschap dat niet door de mens gemaakt is, wordt *natuurelement* genoemd.

Een plaats waar veel mensen bij elkaar wonen, werken, recreëren en die volgebouwd is, heet een *verstedelijkt gebied*. Een plaats waar weinig mensen wonen en werken, en die ook niet zo volgebouwd is, wordt een *landelijk gebied* genoemd.

Hoofdstuk 6 – Vroeger en nu

Les 2, Opdracht 4: Welke stadsfunctie?

Hieronder zie je een rijtje met namen van gebouwen. Schrijf achter ieder gebouw welke stadsfunctie het heeft.

Je kunt kiezen uit: recreatiefunctie, bestuursfunctie, verzorgingsfunctie, werkfunctie, culturele functie, verkeersfunctie.

Gebouw	Functie
Bioscoop	<i>recreatie- en culturele functie</i>
Supermarkt	<i>werkfunctie</i>
Brug	<i>verkeersfunctie</i>
Sportveld	<i>recreatie functie</i>
Parlement	<i>bestuursfunctie</i>
Cas di Cultura	<i>culturele, en recreatie functie</i>
Tandartspraktijk	<i>verzorgingsfunctie</i>
Haven	<i>verkeers- en werkfunctie</i>

Les 2, Opdracht 5: Waarom groeit een stad?

In de loop van de geschiedenis is Oranjestad steeds verder gegroeid en dat gaat nog steeds zo door. Hoe komt het dat een stad groeit?

- a. Kies een van de stellingen hieronder. Schrijf op waarom je die stelling gekozen hebt en waarom de andere stellingen onjuist zijn.
- Stelling 3 is juist, want *in stelling 1 staat niet waarom er meer voorzieningen komen. In stelling 2 staat niet waarom er meer mensen komen wonen. Stelling 3 is volledig en geeft het proces juist aan.*

Les 3, Verdiepingsopdracht: Meer over de geschiedenis van Oranjestad

- b. Waaruit blijkt dat de Spanjaarden de baas waren over de indianen?
- Dat blijkt uit het feit dat *de Spanjaarden de Indiaanse bevolking van Aruba hebben weggevoerd naar de Dominicaanse Republiek.*
- c. Waarom bouwden de Nederlanders een fort op Aruba?
- Om *zich te beschermen tegen aanvallen van buitenaf.*
- d. Waarom is Fort Zoutman bij Paardenbaai gebouwd en niet ergens anders, bijvoorbeeld op Savaneta?
- Paardenbaai was het belangrijkste handelscentrum van Aruba en dit moest beschermd worden.*
- e. In bron 4 worden drie monumenten genoemd. Welke?
- Monument 1: *Fort Zoutman*
Monument 2: *Talk of the Town*
Monument 3: *Aruba Caribbean Hotel & Casino*
- f. Het eerste wat grotere kerkgebouw dat op Aruba gebouwd werd was de Protestantse Kerk. Wat zegt dit over de eerste Nederlandse bewoners van Aruba?
- Dat de eerste Nederlanders protestants waren.*

Les 3, Samenvatting

In 1636 veroverden de Nederlanders Aruba op de *Spanjaarden*. Aruba werd daarna gebruikt als basis voor het fokken van *paarden* en *geiten*. Vanuit *Jamaica* werden *paarden* verscheept naar het Caribisch gebied. Vanuit Venezuela kwamen *Indianen* naar Aruba om *te werken*.

Als een stad groeit, komen er allerlei nieuwe voorzieningen, stadsfuncties genaamd. Belangrijke stadsfuncties zijn *wonen, werken, verzorging, ontspanning* en *verkeersvoorzieningen*. De verschillende stadsfuncties zijn ruimtelijk steeds meer *gescheiden van elkaar*.

Gebouwen die overgebleven zijn uit het verleden zijn *monumenten*. Als zo'n gebouw van vroeger weer teruggebracht wordt tot zijn oorspronkelijke staat, heet dat *restaureren*.

Hoofdstuk 7 – San Nicolas en de Lago: een voorbeeld van verstedelijking



Les 1, Opdracht 2: Armoede op Aruba

- a. Waaraan kun je zien dat Aruba aan het begin van de twintigste eeuw een slechte tijd doormaakte?
Dat kun je zien aan *de vele armoede. En veel Arubanen moesten vertrekken naar het buitenland om werk te zoeken.*
- b. Hoe komt het dat de bevolking van Aruba tussen 1920 en 1930 bijna verdubbelde?
Dat heeft te maken met *de komst van buitenlandse werknemers.*
- c. Waar gingen die nieuwe mensen vooral wonen?
In *San Nicolas.*

Les 1, Opdracht 3: Hoge verwachtingen

- a. Waar gingen de Arubaanse mannen tussen 1900 en 1920 vooral heen om te werken?
Naar *Cuba en Curacao.*
- b. De gezaghebber hoopte op twee gunstige invloeden van de Lago. Welke?
1. *Dat de Arubanen die naar elders vertrokken waren voor werk weer terug zouden kunnen komen.*
2. *Dat de Arubanen meer geld zouden gaan verdienen en het armoedeprobleem opgelost zou worden.*

Les 2, Opdracht 4: Een nieuwe taal

Met de Lago kwam er ook een nieuwe taal naar Aruba. Deze taal is nu één van de veel gebruikte talen op het eiland.

- a. Welke taal was dat?
Engels
- b. Waarom kwam deze taal naar Aruba?
Omdat deze taal *gesproken werd door de Amerikanen en de arbeiders van de Caribische eilanden.*

Les 2, Opdracht 5: 'Small Islanders'

De inwoners van The Village waren voornamelijk 'Small Islanders'. Waar komt deze naam vandaan? 'Small Islanders' waren mensen die *afkomstig waren van de kleine Caribische eilanden, zoals Bonaire, St. Maarten, Nevis, St. Kitts en St. Vincent.*

Les 2, Opdracht 7: Infrastructuur

- a. Kijk naar het lijstje hieronder. Wat hoort tot de infrastructurele voorzieningen en wat niet? Zet een kruisje in de goede kolom.

	Ja	Nee
Riolering	X	
Bulldozer		X
Elektriciteitsdraden	X	
Koelkast		X
Radio		X
Kantoormeubelen		X
Aanlegsteiger	X	

Les 3, Opdracht 9: Stadsfuncties

a. Welke stadsfunctie had The Village vóór die tijd?

Woonfunctie

b. Waaraan kun je zien of een wijk een woon-werk-functie heeft?

Aan de *gebouwen: bedrijven, winkels, industrie.*

Les 3, Opdracht 10: Actie tegen verpaupering

Schrijf drie maatregelen op die de F.C.C.A. wilde nemen om de bewoners van The Village te helpen.

Maatregel 1: *verbetering van het bestaande rioleringssysteem*

Maatregel 2: *verbetering van de waterleidingen*

Maatregel 3: *bouw van nieuwe huizen van cementblokken*

Les 3, Samenvatting

Door de komst van de Lago, een Amerikaanse *olieraffinaderij (bedrijf)*, is Aruba veranderd in een moderne samenleving. Ten eerste kwam er werk op het eiland, waardoor de mensen meer *geld (inkomen)* gingen verdienen. Een tweede effect van de Lago was de vestiging van mensen uit het buitenland, *migranten*. Deze brachten een andere taal en andere *cultuur* gewoonten mee, zoals het carnaval. In snel tempo werden er *woonwijken (huizen)* gebouwd in de omgeving van het Lago-terrein. Van één van die wijken, *The Village*, is de geschiedenis meer in het bijzonder beschreven. San Nicolas en haar wijken groeiden van een landelijk gebied uit tot een *verstedelijkt* gebied. Wegen en andere onderdelen van de *infrastructuur* werden aangelegd. Het was voor het eerst in de geschiedenis van Aruba dat er een *verstedelijkt* gebied ontstond. Bij San Nicolas is de *moderne* tijd Aruba binnengekomen. Een van de tekenen daarvan was de *planmatige* aanpak van de woningbouw en de *renovatie* van hele woonwijken.

Hoofdstuk 8 – Economische activiteiten in mijn omgeving



Les 1, Opdracht 1: Geld verdienen en geld uitgeven

Probeer tien manieren van geld verdienen op te schrijven en tien manieren om geld uit te geven.

Manieren van geld verdienen	Manieren van geld uitgeven
<i>Door te gaan werken.</i>	<i>Het kopen van kleding en schoenen.</i>
<i>Het verkopen van maishi rabu.</i>	<i>Door in de 'mega mall' te ontbijten.</i>
<i>Door een beroep uit te oefenen.</i>	<i>Het kopen van maishi rabu bij shon Pe .</i>
<i>Door muziek te maken (Oreo/Gio).</i>	<i>Door te gaan dansen in Havana.</i>
<i>Door benzine te verkopen (Valero).</i>	<i>Door te tanken bij Valero pompstations.</i>
<i>Het verhuren van een appartement.</i>	<i>Door het huren van een appartement.</i>
<i>Het verkopen van vakantiezeizen.</i>	<i>Op vakantie gaan.</i>
<i>Het verkopen van pisca cora.</i>	<i>Het kopen van pisca cora.</i>
<i>Het autowassen van Diana.</i>	<i>Inkopen bij Ling & Sons.</i>
<i>Het uitlenen van geld.</i>	<i>Het bezoeken van een tandarts.</i>

Les 1, Opdracht 2: Noodzakelijke of gewenste behoefte?

a. Ga eens na wanneer jij de laatste vijf keer geld uitgegeven hebt. Was dat voor een noodzakelijke behoefte of voor een wenselijke behoefte? Vul het schema in.

Geld besteed aan:	Noodzakelijke behoefte	Gewenste behoefte
<i>1. Bus vervoer naar school.</i>	<i>X</i>	
<i>2. Het kopen van pastechi op school.</i>		<i>X</i>
<i>3. Het douchen thuis.</i>	<i>X</i>	
<i>4. Het telefoneren met een vriend.</i>		<i>X</i>
<i>5. Het bezoeken van een kapper.</i>		<i>X</i>

Les 1, Opdracht 3: Welvaart of welzijn?

a. Zet een kruisje onder het juiste woord.

	Welvaart	Welzijn
Een bijbaantje hebben	<i>X</i>	
Surfboarden met vrienden		<i>X</i>
Op school plezier hebben met je klasgenoten		<i>X</i>
Veel last hebben van de rook van Coastal		<i>X</i>
Een dure brommer kopen	<i>X</i>	

Les 1, Opdracht 4: Goederen of diensten?

Hieronder staan voorbeelden van goederen en diensten. Beslis of je te maken hebt met een goed of met een dienst. Schrijf op of het een goed of een dienst is en leg uit waarom je dat denkt.

	Goed	Dienst	Omdat...
Pastechi kopen	X		<i>Je koopt een goed.</i>
Tv-programma bekijken		X	<i>Het is niet tastbaar, wel zichtbaar</i>
Onderwijs volgen		X	<i>Het is niet tastbaar, wel zichtbaar</i>
Surfboard aanschaffen	X		<i>Het kopen van een surfboard.</i>
Kaartje voor de disco kopen	X		<i>Het kopen van een discokaartje.</i>

Les 1, Opdracht 5: Wat koop je het meest: goederen of diensten?

In opdracht 2 heb je opgeschreven waar je de laatste vijf dagen geld aan uitgegeven hebt. Was dat aan goederen of aan diensten? Schrijf bij iedere uitgave of het een goed of een dienst was en waarom.

Geld uitgegeven aan:

	Goed	Dienst	Omdat...
1. Busvervoer		X	<i>Service(dienstverlening) door de overheid.</i>
2. Pastechi	X		<i>Verkoop van een goed.</i>
3. Douche		X	<i>Service door W.E.B.</i>
4. Telefoneren		X	<i>Service door Setar.</i>
5. Kapper		X	<i>Service door de kapper.</i>

Les 2, Opdracht 6: Productie?

a. Zet een kruisje in de juiste kolom.

	Wel	Niet
Een leuke wedstrijd spelen.		X
Een weg aanleggen.	X	
Een baby inenten tegen besmettelijke ziekten.	X	
Chatten.		X
Je brommer repareren.	X	
Groenten schoonmaken voor het eten.	X	
De krant lezen.		X
Vader schildert het huis van buiten.	X	

Les 2, Opdracht 7: Een muzikale productie

a. Een musical in elkaar zetten, is dat productie?

Dat is *wel* productie, *want er wordt iets nieuw geproduceerd/gemaakt.*

Als de musical opgevoerd wordt, is er dan sprake van een goed of van een dienst?

Dit is *een dienst*, want *er wordt opgetreden voor publiek.*

Dit is *een onbetaald(e) dienst*, omdat *de klas niet voor de dienst (musical) moet betalen.*

Les 3, Opdracht 9: Natuur, arbeid of kapitaal?

a. Hieronder zie je een lijstje met voorwerpen en maatregelen. Schrijf op met welke productiefactor we hier te maken hebben: natuur, arbeid of kapitaal? Leg ook uit waarom je dat denkt.

	Productiefactor	Omdat
De WEB schaft een nieuwe stoomketel aan.	<i>Kapitaal</i>	<i>Investering door WEB.</i>
De werknemers bij de overheid krijgen een extra verlofdag.	<i>Arbeid</i>	<i>Het is doorbetaald verlof.</i>
Jenny koopt bacoba's.	<i>Natuur</i>	<i>Investering in bacoba's.</i>
Lange tijd werd er fosfaat gewonnen op Aruba.	<i>Natuur</i>	<i>Je gebruikt meer natuurlijke stoffen.</i>
De bankbediendes gaan op cursus.	<i>Arbeid</i>	<i>Dit is menselijk kapitaal.</i>
Arubus heeft vier nieuwe bussen in dienst genomen.	<i>Kapitaal</i>	<i>Een investering in een nieuwe bus.</i>

Les 3, Opdracht 11: Welke sector?

a. Hieronder zie je een lijstje met bedrijven. Schrijf bij ieder bedrijf op in welke economische sector dat bedrijf hoort. Leg ook uit, waarom.

	Sector
Geitenhouderij	<i>Agrarische</i>
Wegenbouwmaatschappij	<i>Industriële</i>
Waterfabriek	<i>Industriële</i>
Benzinepompstation	<i>Industriële</i>
Cateringbedrijf	<i>Diensten</i>
Golfbaan	<i>Diensten</i>
Rijstvelden	<i>Agrarische</i>
Accountant	<i>Diensten</i>
Struisvogelboerderij	<i>Agrarische</i>
Drukkerij	<i>Industriële</i>

Les 3, Verdiepingsopdracht

In plaats van de agrarische sector wordt ook wel de naam primaire sector gebruikt (primus = eerste). Alle bedrijven die hun producten rechtstreeks uit de natuur halen, worden gerekend tot de primaire sector. De secundaire sector omvat de bedrijven die iets doen met de producten van de primaire sector. Dit zijn de industriële bedrijven. De bedrijven die diensten produceren horen dan tot de tertiaire sector.

De dienstensector bestaat zelf ook weer uit twee groepen: de commerciële dienstverlening en de niet-commerciële dienstverlening. Bedrijven in de commerciële dienstverlening verlenen diensten om winst te maken. Voorbeelden van bedrijven in de commerciële dienstverlening zijn verzekeringsmaatschappijen en telecommunicatiemaatschappijen. De bedrijven in de niet-commerciële sector hebben tot doel dienstverlening aan de burgers. Ze hoeven geen winst te maken. De bibliotheek en het ziekenhuis zijn instellingen voor niet-commerciële dienstverlening.

Lees eerst bron 10 en beantwoord dan de vragen.

a. Vul onderstaand schema verder in.

Oude naam	Nieuwe naam	Produceert Goederen/diensten
Agrarische sector	<i>Primaire sector</i>	<i>Goederen</i>
<i>Industriële</i> sector	Secundaire sector	<i>Goederen</i>
<i>Diensten</i> sector	<i>Tertiaire sector</i>	Diensten

Les 3, Samenvatting

Vul de ontbrekende woorden in.

Mensen werken om een *inkomen* te verwerven. Dat kunnen ze gebruiken om in hun behoeften te voorzien.

Behoeften is de verzamelnaam voor alles wat *goederen* en *diensten* zijn om te kunnen leven.

Het vermogen om met verdiend geld aankopen te doen, heet *koopkracht*.

Welvaart betekent dat mensen niet meer al hun geld hoeven uit te geven aan *noodzakelijke en gewenste behoeften*.

Welvaart gaat over materieel welbevinden, welzijn over het *niet materiële* welbevinden.

Met geld kunnen mensen twee soorten dingen kopen. Alle materiële zaken vallen onder *goederen*, alle niet-materiële zaken zijn *diensten*.

Consumeren is het gebruik van *goederen* en *diensten* om een behoefte te vervullen. Productie is het uitvoeren van activiteiten waarbij waarde wordt *toegevoegd*.

Er zijn drie productiefactoren, namelijk *natuur, arbeid* en *kapitaal*. Betaalde productie vindt plaats in bedrijven.

De bedrijven zijn ingedeeld in drie sectoren, de *primaire* sector, de *secundaire* sector en de *tertiaire* sector.

Hoofdstuk 9 &10. Hoe leefbaar is mijn wijk?

Kan door de leerlingen zelfstandig ingevuld worden.



Antwoordmodellen

Deel 1b Cultuur en Bevolking



Hoofdstuk 1 – Arubaanse geschiedenis

in vogelvlucht



Les 1, Opdracht 1: Voorwerpen bij een periode

Schrijf bij ieder voorwerp wat het is en in welke periode het thuishoort.

1. *De Spaanse periode: deel van een ceramische pot.*
2. *De traditionele samenleving: een houweel.*
3. *De periode van de Status Aparte: een carnavalsmasker.*
4. *De moderne samenleving: een helm.*
5. *Preceramische periode: calco.*
6. *Caquetio Indianen: een ceramische pot.*
7. *De West-Indische Compagnie: jenever en een degen.*

Les 3, Verdiepingsopdracht: Wat bleef hetzelfde en wat veranderde er?

c. Schrijf op wat er in die periode hetzelfde bleef in vergelijking met de vorige periode en wat er veranderde.

Periode:	Kenmerk	Wat bleef hetzelfde?	Wat veranderde er?
De West-Indische Compagnie	<i>De bevolking</i>	/	<i>Nieuwe indianen</i>
	<i>De bestaansmiddelen</i>	<i>Veeteelt Houtkap</i>	<i>Visserij Akkerbouw</i>
	<i>Het bestuur</i>	/	<i>WIC</i>
De traditionele samenleving	<i>De bevolking</i>	<i>Indianen</i>	<i>Afrikaanse slaven</i>
	<i>De bestaansmiddelen</i>	<i>Akkerbouw Veelsteelt Visserij</i>	<i>Goud Fosfaat</i>
	<i>Het bestuur</i>	/	<i>Kolonie Curaçao</i>
De moderne 3samenleving	<i>De bevolking</i>	/	<i>Caribisch, Zuid- Afrikaans, China</i>
	<i>De bestaansmiddelen</i>	/	<i>Olie Toerisme Handel</i>
	<i>Het bestuur</i>	<i>Aruba deel van Nederlandse Antillen</i>	/
De periode van de Status Aparte	<i>De bevolking</i>	/	/
	<i>De bestaansmiddelen</i>	<i>Toerisme Handel</i>	<i>Olie-industrie</i>
	<i>Het bestuur</i>	/	<i>Status Aparte Eigen bestuur</i>

Les 3, Samenvatting

De delen van de geschiedenis noemen we periodes. Je kunt ze plaatsen op een tijdbalk. Ieder deel van de geschiedenis heeft bepaalde kenmerken. Voorbeelden van deze kenmerken zijn bevolkingssamenstelling, bestaansmiddelen en bestuur. De manier van leven van groepen mensen noemen we de cultuur. Deze kan na verloop van tijd veranderen.

Hoofdstuk 2 – Aruba in het Caribisch gebied

Les 1, Opdracht 2: Drukke in het Caribisch gebied

a. Noem vier landen die schepen in het Caribisch gebied hadden.

1. *Spanje*
2. *Engeland*
3. *Frankrijk*
4. *Nederland*

b. Waarom kwamen zij naar dit gebied?

De Hollanders kwamen naar dit gebied om:

- *plantages te beginnen waar men suiker, koffie, katoen, cacao, tabak kon verbouwen.*
- *handel te drijven.*
- *voor de zoutwinning.*
- *voor de slavenhandel.*
- *te koloniseren.*
- *te vechten tegen de Spanjaarden.*

c. Waarom werd de West-Indische Compagnie opgericht?

- *Handel drijven, ook goed: slavenhandel, zoutwinning.*
- *Vechten tegen de Spanjaarden die de baas waren over Nederland.*

Les 1, Opdracht 3: Kapen en piraterij

De volgende uitspraken zijn van een kaper of een piraat. Knip iedere uitspraak uit en plak hem in de juiste kolom.

Kaper	Piraat
<i>Als ik kaap, is dat legaal.</i>	<i>Ik heb geen kapersbrief nodig.</i>
<i>Ik kaap alleen in opdracht van een regering.</i>	<i>Ik kaap alleen voor eigen belang.</i>
<i>Ik krijg een kapersbrief van de regering.</i>	<i>Als ik kaap is dat illegaal.</i>

Les 2, Opdracht 4: Jannie de Winter, de schrik van het Caribisch gebied

1. Was Jannie een kaper of een piraat?

Jannie was een piraat.

2. Leg je antwoord uit.

Ze was een piraat omdat ze illegaal kaapte, zonder kapersbrief en alleen voor haar eigen belang.

Les 2, Opdracht 5: Verschillend of gelijk?

Over welk eiland vertelt de bron?

Over welke kenmerken vertelt de bron?

Wat kom je te weten over deze kenmerken?

Kenmerken	St Eustatius	Barbados	Jamaica	Hispaniola
Taal	<i>Engels, Spaans, Frans, Nederlands</i>	<i>Engels, Creole</i>	<i>Engels, Creole</i>	<i>Spaans</i>
Bevolking/ras	<i>Blanken en slaven Joden</i>	<i>Blanken, kleurlingen en slaven</i>	<i>Blanken, kleurlingen en slaven</i>	<i>Blanken, kleurlingen en slaven</i>
Godsdienst	<i>Gereformeerd (protestants) Joods</i>	<i>Protestants</i>	<i>Protestants</i>	<i>Protestants</i>
Bestaansmiddelen	<i>Handel</i>	<i>Plantages</i>	<i>Plantages</i>	<i>Plantages</i>

Les 3, Opdracht 7: Hoe Caribisch was Aruba?

a. Vergelijk de kenmerken van het Caribisch gebied met die van Aruba.

Kenmerken	Aruba	Caribisch gebied
Taal	<i>Spaans Indiaans Nederlands</i>	<i>Spaans Engels Frans</i>
Bevolking/ras	<i>Indianen op Aruba Blanken (Tot 1800) bijna geen zwarte slaven</i>	<i>(Indianen worden uitgemoord) Blanken Kleurlingen Slaven</i>
Godsdienst	<i>Katholiek</i>	<i>Katholiek Gereformeerd (protestant)</i>
Bestaansmiddelen	<i>Houtkap Veeteelt Zelfvoorzienende landbouw (akkerbouw) Visserij en 'handel met kapers' mogen worden aangevuld of goed gerekend.</i>	<i>Plantagelandbouw: suiker, koffie, katoen et cetera.</i>

b. Welke overeenkomsten en verschillen zie je? Noteer die hieronder.

Overeenkomsten	Verschillen
<i>Spaanstalig</i>	<i>Andere talen op Aruba (Nederlands en Indiaans).</i>
<i>Blanken en slaven</i>	<i>Uitmoorden van indianen in Caribisch gebied (niet op Aruba). Aruba kent in vergelijking tot Caribisch gebied geen rijke slavenhandel.</i>
<i>Katholiek</i>	<i>Gereformeerd.</i>
<i>Landbouw</i>	<i>Plantagelandbouw (niet grootschalig op Aruba).</i>

Les 3, Samenvatting

Op de Caribisch zee voeren schepen uit *Holland, Spanje, Frankrijk en Engeland*. Deze landen behoorden tot de grote *mogendheden*. Op de eilanden van het Caribische gebied waren plantages waarop *suikerriet, katoen, maïs, cacao* en *tabak* werden verbouwd. De West-Indische Compagnie werd opgericht door *de Nederlandse regering* om *als wapen in de strijd tegen Spanje in te zetten*. Jan Erasmus Reyning was een *kaper* in dienst van de WIC. Hij kreeg van de regering een zogenaamde *kapersbrief* waarmee hij oorlog mocht voeren. Kapers die dit niet hadden, worden *piraten* genoemd.

Hoofdstuk 3 – De traditionele samenleving

Les 1, Opdracht 1: Machthebbers op de eilanden

- a. Waardoor kwamen er zwarte slaven op ons eiland?
Dat kwam doordat *blanke kolonisten vanuit Curaçao naar Aruba kwamen en hun zwarte slaven meenamen.*
- b. Welk land was de baas over Aruba, Curaçao, Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Sint Maarten?
Nederland
- c. Hoe noemde men de vertegenwoordiger van de Nederlandse regering op Curaçao?
Deze vertegenwoordiger noemde men de *gouverneur.*
- d. Hoe heette na 1848 de belangrijkste figuur op de andere eilanden?
Die werd de *gezaghebber* genoemd.

Les 1, Opdracht 2: Vergelijken van volkstellingen

Vul in:

1. Tussen 1816 en 1857 groeide de vrije bevolking van *1393* tot *2398* mensen. Dit is een *toename* van *1005* vrije mensen.
2. Tussen 1816 en 1857 groeide het aantal slaven van *336* tot *502* slaven. Dit is een *toename* van *166* slaven.
3. Tussen 1857 en 1907 nam het aantal slaven op Aruba af met *502* personen. Deze afname was het gevolg van *de afschaffing van de slavenhandel.*
4. Tussen 1857 en 1907 steeg het aantal vrije Arubanen van *2398* tot *8555* Dit is een *toename* van *6157* mensen.

Les 1, Differentiatieopdrachten bij opdracht 2: Verwerken van bronnen

- a. Waarom waren er in 1857 (bron 3) op Curaçao veel meer slaven dan op Aruba?
In 1857 waren er veel meer slaven op Curaçao omdat *er niet zulke grote plantages waren en er maar weinig werk was.*
- b. Waarom werden er in 1857 en 1907 geen indianen meer geteld op Aruba?
Antwoord b: Ze waren vermengd met de andere bevolkingsgroepen.

Les 1, Opdracht 3: De rijkste Arubanen en hun bezit

Schrijf op het werkblad de namen van drie personen met de meeste bezittingen in een bepaalde categorie.

		Naam	Naam	Naam
Bron 5	De belangrijkste scheepseigenaren	<i>Moderhay Henriquez</i>	<i>Benoit Solagnier</i>	<i>Isaac Penso</i> <i>Dirk Wever</i>
Bron 6	De belangrijkste koeieneigenaren	<i>Pieter Lampe</i>	<i>J.A. Arends</i>	<i>Jan van der Biest</i>
Bron 6	De belangrijkste geiteneigenaren	<i>Pieter Lampe</i>	<i>Jan van der Biest</i>	<i>Willem Kelij</i>
Bron 6	De belangrijkste schapeneigenaren	<i>Willem Kelij</i>	<i>Pieter Lampe</i>	<i>Jan van der Biest</i>
Bron 7	De belangrijkste slaveneigenaren	<i>Weduwe Simon Paasch</i>	<i>Weduwe Werleman</i>	<i>Weduwe van der Biest</i>

c. Schrijf op welke achternamen meer dan één keer voorkomen op je werkblad.

Willem Kelij

Pieter Lampe

Jan van der Biest

Les 1, Opdracht 4: Slaven en hun beroep

a. Waarom zouden vrouwen vaak als huisslavin zijn gebruikt? Welke werkzaamheden moeten we ons daarbij voorstellen?

Om in het huis te werken: koken, schoonmaken, kinderen verzorgen (term: yaya).

b. Wat zou er worden bedoeld met 'ambachtsslaven en winkelslaven'?

Ambachtsslaven zijn slaven die *werkten als timmerman, smid, schoenmaker*.

Winkelslaven zijn slaven die *in de winkels van hun eigenaar werkten*.

Wat zouden de werkzaamheden van deze mannen en vrouwen zijn geweest?

Ambachtsslaven: *timmeren, schoenen maken, et cetera*.

Winkelslaven: *verkopen, voorraden bijhouden, goederen bezorgen*.

c. De resterende slaven waren tuinslaaf, veldslaaf of veehoeder. Wat stel je je voor bij deze werkzaamheden?

Tuinslaaf: *zij werkten op de cunucu*

Veldslaaf: *zij werkten ook op de cunucu en de aloëvelden*.

Veehoeder: *zij moesten op de geiten en schapen passen*.

Les 2, Opdracht 5: Van de stad naar de dorpen

a. Reken uit hoeveel mensen er op Aruba woonden in 1845 en 1862.

2506 in 1845.

3487 in 1862.

b. Reken uit hoeveel procent van de mensen in elke periode in Oranjestad woonde.

Jaar	Bevolkings-aantal Oranjestad	Bevolkings-aantal districten	Totaal	Percentage in Oranjestad	Percentage in districten
1830	1.077	1.343	2420	$\frac{1.077}{2.420} \times 100 = 44.5\%$	$\frac{1.343}{2.420} \times 100 = 55.5\%$
1845	1.154	1.352	2504	$\frac{1.154}{2.504} \times 100 = 46.0\%$	$\frac{1.352}{2.504} \times 100 = 54.0\%$
1862	1.044	2.443	3.487	$\frac{1.044}{3.487} \times 100 = 29.9\%$	$\frac{2.443}{3.487} \times 100 = 70.0\%$

c. In 1862 *daalde* het bevolkingsaantal vergeleken met 1845 in Oranjestad met **16%** terwijl het bevolkingsaantal in de districten met **16% steeg**.

d. Waarom is het belangrijk om deze getallen om te zetten in procenten?

Dat is belangrijk omdat *je de zo de verdeling van de bevolking tussen 1830 en 1862 kunt vergelijken en de veranderingen kunt zien*.

Les 2, Opdracht 6: Middelen van bestaan

- b. Noteer in het onderstaand schema het jaartal dat er een kerk in het dorp werd gebouwd.
c. Wat waren de belangrijkste bestaansmiddelen? Noteer deze in het schema.

	Bouwjaar Kerk of school	Belangrijkste bestaansmiddelen
Oranjestad	1813 (r.k.) 1822 (prot) 1824	Handel Bestuur Markt Ambachten
Noord	ca. 1771 (r.k.) 1831 (r.k.)	Landbouw Veeteelt Visserij
Santa Cruz	1852	Landbouw Veeteelt Goud zoeken
Savaneta	1852 (plantage) 1900 (kerk)	Plantage Landbouw Veeteelt Visserij Fosfaat van Seroe Colorado
Rancho	1855	Visserij Zoutwinning

Les 3, Opdracht 7: Uitspraken over het oude Aruba

- a. In welke uitspraak lees je dat indianen en blanken met elkaar huwden?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, eerste uitspraak*.
- b. In welke uitspraak lees je dat kolonisten het Papiamento naar Aruba brachten? Uit welk jaar is die uitspraak?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, eerste uitspraak*.
Uit het jaar 1830.
- c. In welke uitspraak lees je dat de slaven na de afschaffing van de slavernij op Aruba waren gebleven?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, vierde uitspraak*.
- d. In welke uitspraak lees je dat de blanken toch het liefst met elkaar trouwden?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, derde uitspraak*.
- e. In welk jaar overleed de laatste echte indiaan op Aruba?
In *1843*.
- f. In welke uitspraak lees je dat de slaven met de andere bevolkingsgroepen huwden?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, vierde uitspraak*.

Les 3, Opdracht 8: Tambu

- a. Welke bevolkingsgroepen dansten de tambu?
De tambu werd door slaven en vrije Arubanen (dus: kolonisten en indianen) gedanst.
- b. Wat was de mening van de pastoors en gezaghebbers over de tambu?
Zij vonden dit: onzedelijk, veel drank, primitief, et cetera.

Les 3, Samenvatting

In 1800 was Aruba een onderdeel van de *kolonie Curaçao*. Het eiland Aruba werd bestuurd door een *commandeur* of *gezaghebber*, die de *gouverneur* en de *regering van Nederland*, vertegenwoordigde.

Blanke kolonisten trokken vanuit *Curaçao* naar Aruba en brachten een nieuwe bevolkingsgroep mee: de *slaven* oorspronkelijk afkomstig uit Afrika. De kolonisten vestigden zich in een dorp rondom *de Paardenbaai* dat in 1824 de naam *Oranjestad* kreeg. De bevolking van Aruba bestond in 1816 uit *drie* groepen: *kolonisten*, *slaven* en *indianen*. Op Aruba waren er maar weinig *slaven*. Dat kwam omdat er op Aruba geen grote *plantages* zijn. Slaven deden vooral werk in en om *het huis, in de cunucu of in de winkels*. Over het algemeen werden zij *goed* behandeld. In 1862 kwamen zij vrij.

Later trokken de kolonisten met hun personeel naar het *platteland* van Aruba, *districten* genaamd. De *rijkste* inwoners bleven in Oranjestad wonen. Buiten Oranjestad werd vooral *landbouw* bedreven. Andere middelen van bestaan waren *visserij*, *veeteelt* en *de goudwinning* en het telen van de geneeskrachtige plant *aloë*. Zo ontstonden in de *districten* de dorpen, *Santa Cruz* en *Savaneta*, het vissersdorp *Rancho* en het indianendorp *Noord*.

De bevolkingsgroepen gingen zich met elkaar *vermengen* zodat er tegen 1840 geen 'echte' *indianen* meer op het eiland waren. Alleen de groep *rijke blanken* bleef apart. Iedere bevolkingsgroep droeg een steentje bij aan de *wording* van Aruba. De indianen wisten hoe je landbouw kunt bedrijven in een *droog* gebied. De kolonisten namen het *Papiamento* mee uit Curaçao en de zwarte/Afrikaanse bevolking verrijkte de cultuur met een nieuwe muziekvorm, de *tambu*.

Hoofdstuk 4 – Aruba wordt een moderne samenleving



Les 1, Opdracht 1: Traditionele en moderne samenleving

Stap 1: Traditioneel of modern?

De vier zwart-wit foto's horen bij de traditionele samenleving.

De vier kleurenfoto's horen bij de moderne samenleving.

Les 3, Samenvatting

De olieraffinaderij, de Lago, kwam naar Aruba omdat Aruba dichtbij *de oliebronnen in het meer van Maracaibo, Venezuela lag*.

Op Aruba heerste toen *politieke rust* en *werkloosheid*. Daarbij was de San Nicolasbaai een goede *haven* voor grote olietankers.

Door de komst van de Lago veranderde Aruba van een *traditionele* samenleving in een *moderne of geïndustrialiseerde/industriële* samenleving.

Een periode waarin veel industrie ontstaat wordt een *moderniseringsperiode* genoemd. Als er veel industrie komt, veranderen de mensen van baan. Je kunt zeggen dat de *economie/bestaansmiddelen* veranderen. Ook verandert de *infrastructuur* want er zijn veel nieuwe wegen, bruggen en vliegvelden nodig.

De omgang tussen mensen wordt anders. Er komen veel mensen uit een ander land. Mensen richten *etnische* clubs op omdat ze activiteiten met landgenoten willen doen.

Kortom, een moderne samenleving wordt veel ingewikkelder. Daarom is er vaak een verandering van *bestuur*.

Hoofdstuk 5 – Migratie in de moderne tijd (1924-1985)



Les 1, Opdracht 1: Het verhaal van Inez.

1. Waar gaat het verhaal van Inez over?

Het verhaal van Inez gaat over migratie.

2. In welke tijd speelt het verhaal zich af?

Het verhaal speelt zich kort na 1924 af.

3. Waarom komt Inez naar Aruba?

Inez komt naar Aruba om te gaan werken.

Les 1, Opdracht 2: Het leven van Inez op Nevis en Aruba;

Opdracht 3: Verhuismotieven van Inez

Geef met een L aan welke uitspraken betrekking hebben op het leven van Inez.

Geef met een V aan door welke uitspraken Inez misschien gaat verhuizen.

Nr.	L	V	Uitspraken
1	L	V	Inez heeft 6 zusters, een broer en een moeder op Nevis wonen.
2			Nevis is een heel klein tropisch en vulkanisch eiland vlakbij St. Kitts.
3	L		Inez leert Mr. Brown kennen als ze 17 is. Hij vertelt Inez over San Nicolas in Aruba waar hij woont.
4			Nevis heeft twee suikerraffinaderijen waar natte suiker wordt gemaakt. Daarna wordt de suiker met de boot vervoerd naar St. Kitts en verder verwerkt.
5	L		De vader van Inez is gestorven toen ze 8 jaar oud was.
6		V	Mr. Brown vertelt dat in San Nicolas al mensen wonen uit St. Kitts en andere eilanden, omdat er veel werk is in de oliefabriek en de huishouding.
7	L		Inez heeft alleen basisschool gedaan. Haar moeder had geen geld voor de middelbare school.
8	L	V	Inez is nog nooit van het eiland Nevis geweest.
9		V	Nevis en St. Kitts zijn Britse eilanden en de Britten gaven niets. De Franse en Nederlandse eilanden kregen veel meer geld van de regeringen. Daar is het leven iets beter.
10	L		Toen Inez 14 was ging ze katoen plukken, maar dat kon alleen in het oogstseizoen.
11	L	V	Op Nevis was er veel seizoenswerk in de katoen en suikerteelt. Een klein deel van de vrouwen kreeg permanent werk in het huishouden.
12	L	V	Mr. Brown vraagt Inez' moeder of een dochter mag overkomen naar Aruba om daar te gaan werken als 'live-in'.
13	L		Toen Inez 16 was ging ze werken in de huishouding en dat geld gaf ze aan haar moeder.

Les 2, Opdracht 6: Migranten op Aruba

Geef van elke persoon aan of het vooral pushfactoren of vooral pullfactoren zijn waarom ze zijn gekomen.

Naam migrant	Push of pullfactor	Omschrijving factor
Janchi Richardson	<i>pull</i>	<i>contract bij de Lago</i>
Mevr. Lili Kwie	<i>pull</i>	<i>veel onderwijsbanen</i>
Pieter Cornelissen	<i>pull</i>	<i>avontuur</i>
Dhr. Akbar	<i>push</i>	<i>Libanon is straatarm</i>

Les 2, Opdracht 7: Soorten migratie

Noteer achter elke naam welke migratievorm of migratievormen in het verhaal naar voren zijn gekomen.

Naam migrant	Migratievorm
Janchi Richardson	<i>immigratie</i>
Mevr. Lili Kwie	<i>immigratie en retourmigratie</i>
Pieter Cornelissen	<i>immigratie en retourmigratie</i>
Dhr. Akbar	<i>immigratie en kettigmigratie</i>

Les 2, Opdracht 8: Vestigings- en vertrekoverschot

a. In welke jaartallen is er een vestigingsoverschot?

Er is een vestigingsoverschot in de jaren *1938, 1943, 1946, 1948, 1980*.

b. In welke jaartallen is er een vertrekoverschot?

Er is een vertrekoverschot in de jaren *1940, 1951, 1954, 1960, 1966, 1971, 1978*.

c. Bereken het vertrekoverschot in 1960.

Het vertrekoverschot in 1960 is: $3059 - 1272 = 1787$

d. Is de volgende uitspraak goed of fout: De migratie in Aruba verandert van meer emigratie naar meer immigratie.

Deze uitspraak is *fout* want *Aruba is juist meer een emigratieland geworden met een vertrekoverschot. Er vertrekken meer mensen dan dat er zich vestigen.*

e. Probeer twee pushfactoren te bedenken op Aruba waarom steeds meer mensen uit Aruba vertrekken.

Twee pushfactoren: *minder werk bij Lago* en *weinig mogelijkheden voor scholing*.

Les 2, Opdracht 9: Immigranten en de arbeidsmarkt

a. Van welke eilanden en landen komt de Inglessen?

De leerlingen markeren geel:

Jamaica, Trinidad and Tobago, St. Kitts/Nevis, Anguilla, Antigua/Barbados, Monserrat, Dominica, St. Lucia, Barbados, St. Vincent, Grenadines, (Brits-)Guyana.

Ook kunt u goed rekenen:

Saba, St. Maarten, St. Eustatius.

Frans Guyana, Martinique, Guadeloupe en Haïti zijn Franstalig.

c. Vul in het kaartje van Aruba de herkomstgebieden in onder het juiste beroep.

Inglessen = arbeider

Nederland, Suriname = ambtenarij

China/Libanon/Madeira = handel.

Les 2, Verdiepingsopdracht: Opdracht 10: De Arubaanse samenleving en migratiestromen

Zet het juiste jaartal achter elk verhaal. Vervolgens schrijf je op waarom je die periode hebt gekozen.

Verh.	Jaartal	Argument
A	1948 – 1960	<i>De Lago automatiseert in deze periode. Niet-Nederlandse werknemers werden het eerst ontslagen.</i>
B	Na 1960	<i>Portugezen uit Madeira komen naar Aruba voor DOW en beginnen na enige tijd voor zichzelf.</i>
C	1930-1948 <i>Of: vóór 1930</i>	<i>Veel werkgelegenheid bij Lago door groei van het bedrijf voor en tijdens WO II.</i>
D	Voor 1930	<i>De Lago is er nog maar net.</i>
E	1948-1960	<i>Nederlandse onderwijsmigratie was sterk na WO II. Arubaanse beursalen waren er nog maar weinig.</i>

Les 3, Opdracht 11: De gevolgen van migratie

1. Zoek Bonaire op in de atlas.

2. Waarom waren er steeds minder mensen op Bonaire?

Dit kwam omdat ze gingen emigreren.

3. Wie gingen er het meeste weg?

De mannen gingen het meeste weg.

4. Wie bleven het meeste thuis?

Vrouwen en kinderen (ouderen) bleven het meeste thuis.

5. Het is niet bekend hoeveel mannen en vrouwen er in 1925 en 1926 op Bonaire woonden. We kunnen dat wel ongeveer nagaan: Maak een schatting van het aantal mannen en vrouwen in 1925 en 1926 en vul in waarom je deze schatting maakt. Gebruik onderstaande tabel.

Bonaire	mannen	vrouwen	totaal
1925	<i>Goed: 3.000 Goed 3418 (5/11e)</i>	<i>Goed 4.500 4102 (6/11e)</i>	7521
1926	<i>Goed: 2.500 Goed: 2370 (5/11e)</i>	<i>Goed: 2.715 Goed: 2845 (6/11e)</i>	5215

Ik kom tot deze schatting door de sekseratio (verhouding man – vrouw). Deze was in 1930 5 staat tot 6. Na 1925 daalt ook het aantal vrouwen!

Les 3, Opdracht 12: De postwissel

In bron 10 zie je de postwissel van Antonio.

1. Schrijf een korte brief van Antonio aan zijn familie op Bonaire, waarin hij ook over deze postwissel vertelt. (maximaal 8 regels/zinnen)

- *Hard werken bij Lago*
- *Engels praten*
- *Heimwee naar familie*
- *San Nicolas is een bruisende stad.*
- *Club Bonaire*

2. Bekijk de postwissel van Antonio goed. Maak nu een eigen postwissel voor een familielid in het buitenland. Bepaal hoeveel geld erop moet. Houd rekening met de koers. Zorg dat alles op de juiste plek staat.

Bedrag: van enkele tientallen guldens per week tot een paar honderd per maand. Dat mag met 10 worden vermenigvuldigd.

Les 3, Samenvatting

Als mensen naar een ander land verhuizen, noemen we dat *migreren*. Pluspunten van een nieuw gebied waar je eventueel naar toe wilt verhuizen, noemen we *pull factoren*. Minpunten van het eigen woongebied noemen we *push factoren*.

Er is sprake van *immigratie* als mensen naar jouw land komen om er te wonen en te werken. Als deze mensen hun familie vertellen hoe fijn het is en zij komen ook, dan noemen we dat *kettingmigratie*. Het kan zijn dat mensen weer terug, gaan naar het land waar ze vandaan komen. Dit heet *retourmigratie*.

Soms is er sprake van een vestigingsoverschot in een land. Dit betekent dat *er meer mensen immigreren dan emigreren*. Maar het kan ook gebeuren dat er een vertrekoverschot is. Dit betekent dat *er meer mensen emigreren dan immigreren*.

Het is lang niet altijd fijn als mensen gaan emigreren. In sommige gezinnen gaat alleen de vader naar een ander land verhuizen. De rest van het gezin wacht dan op *postwissels* die de vader stuurt. Als er veel mensen in een land zijn die daarvan leven, noemen we zo'n economie een *postwisseleconomie*.

Hoofdstuk 6. De tegenwoordige tijd

Les 1, Opdracht 1: Veranderingen

a. Waarom sloot de Lago op 31 maart 1985?

De Lago sloot omdat *de directie van de raffinaderij en Venezuela het niet eens waren over de leverantie van ruwe olie.*

b. Op 1 januari 1986 ging de Status Aparte van Aruba in. De Status Aparte houdt in *dat Aruba geen deel meer uitmaakt van de Nederlandse Antillen. Nog wel van het Koninkrijk.* De Status Aparte kan een voordeel zijn voor het regeringsbeleid. Veel Arubanen hoopten dat *er meer hotels naar Aruba gehaald zouden worden.*

c. Er kwamen na 1985 veel banen bij, omdat *er inderdaad nieuwe hotels kwamen.*

d. De regering heeft besloten om aan 3.000 arbeidsmigranten een vergunning te verlenen, omdat *de vraag naar arbeid enorm is en niet door de Arubaanse bevolking gevuld kan worden.*

e. Vertel waarom op Colegio San Juan een multiculturele markt wordt gehouden. Op een multiculturele markt *presenteren vertegenwoordigers van verschillende bevolkingsgroepen zich.*

Les 2, Opdracht 3: Toerisme en werkgelegenheid

Stap 2. Vul hieronder de ontbrekende getallen in.

Het aantal hotelkamers op Aruba steeg tussen 1980 en 1993 van **2000** naar **6000**.

Dankzij het toegenomen aantal hotelkamers *steeg* de werkgelegenheid tussen 1987 en 1990 van **22.500** naar **28.900**.

Door de sluiting van de Lago in **1985** verliezen veel Arubanen hun werk. Het werkloosheidscijfer is **16%**.

Les 3, Samenvatting

In 1985 begon een nieuwe periode in de Arubaanse geschiedenis. Dit kwam door het *vertrek van de Lago*.

Naast veel veranderingen was er ook sprake van continuïteit. Dit betekent dat *er weinig verandert in een samenleving*. Er verdwenen veel banen op Aruba. Daarom besloot de regering meer aandacht te besteden aan het *toerisme*.

Er werden veel hotels gebouwd waardoor veel mensen weer werk kregen.

Het aantal *arbeidsplaatsen* steeg flink tussen 1987 en 1990.

De *werkloosheid* verdween bijna helemaal. Door de steeds groter wordende werkgelegenheid waren er veel *vrouwen* en *arbeidsmigranten* nodig op de arbeidsmarkt. De samenstelling van de bevolking op Aruba veranderde. Er ontstonden welvarende en minder welvarende groepen in de samenleving. Dit had te maken met de inkomens*verdeling*. Bij kleine verschillen praten we van inkomens*gelijkheid*. Als de verschillen groot zijn, noemen we dit inkomens*ongelijkheid*.

Hoofdstuk 7. Nos tur ta un! We zijn allemaal één!

Les 1, Opdracht 2: Cultuurverrijking of cultuurverarming?

Vul in:

Jack vertelt iets over de *taal* en het *eten*.

Bij Gina gaat het om de *godsdiens*t.

Flavio vertelt over *het eten*.

Sheila heeft het over *dans* en *muziek*.

Les 2, Opdracht 3: Angela en de multiculturele samenleving

a. Vul het antwoordschema in.

	Gesproken talen	Uit welk land komen de mensen die Angela ontmoet?
Scène 1: Op straat	<i>Nederlands</i>	<i>Niet van toepassing, ze ontmoet niemand in scène 1</i>
Scène 2: Sportwinkel Babaloo	<i>Papiamento</i>	Land <i>Aruba</i> Ik weet dat omdat <i>er Papiamento gesproken wordt en omdat de winkelbediende een familierelatie aanhaalt.</i>
Scène 3: Angela en de toerist	<i>Engels</i>	Land <i>Amerika</i> Ik weet dat omdat <i>de toerist muziek wil meenemen naar huis (New York)</i>
Scène 4: De basketbalclub	<i>Spaans</i> <i>Papiamento</i>	Land <i>Colombia</i> Ik weet dat omdat <i>er in het boek Colombiaanse trainer staat.</i>
Scène 5: Beach	<i>Spaans</i> <i>Papiamento</i> <i>Engels</i> <i>Nederlands</i>	Land <i>Aruba</i> Ik weet dat omdat <i>de meest gesproken taal in het gesprek Papiamento is en daarnaast de kreten uit andere landen gebruikt worden.</i>
Scène 6: Bon Bini Beach Bar	<i>Papiamento</i> <i>Engels</i>	Land <i>Filippijnen</i> Ik weet dat omdat <i>er in het boek Filippijnse bartender staat.</i>

b. Kun je aan de taal alléén horen uit welk land iemand komt?

Nee, want verschillende talen worden in verschillende landen gesproken.

Les 2, Opdracht 5: Taal en herkomstland

- a. Bestudeer bron 4 en reken uit wat het verschil is tussen het aantal mensen dat een taal sprak in 1981 en in 2000.
- b. Geef in de volgende kolom aan, uit welk herkomstland de bevolkingsgroepen komen, die deze taal spreken.

	1981	2000	Toename of afname	Herkomstland
Papiamentó	40.835	59.984	Toename 19.149 $19.149:408.35 =$ (46,9%)	Aruba, Bonaire, Curaçao
Engels	6.393	7.001	Toename 608 (9,5%)	Amerika Caribisch gebied
Nederlands	3.013	5.289	Toename 2.276 (75,5%)	Nederland
Spaans	1.891	11.368	Toename 9.477 (501,2%)	Colombia Venezuela Dominicaanse Republiek Peru
Portugees	245	225	Afname 20 (8,2%)	Portugal Brazilië
Andere taal	435	1.781	Toename 1.346 (309,4%)	China Filippijnen Duitsland Et cetera

- c. *Portugees* wordt steeds minder gesproken.

Papiamentó en *Spaans* zijn de talen die het meest gegroeid zijn.

- d. Leg uit waarom er in 2000 veel meer Spaans gesproken werd dan in 1981.

Door de komst van vele hotels, werden migranten die veelal Spaans spraken, uit Latijns-Amerika overgehaald om in de hotels te werken. Omdat ze niet voor onbepaalde tijd bleven, was de noodzaak om Papiamentó te leren niet aanwezig.

Daarbij komt nog dat in de hotels de gangbare talen het Engels en het Spaans zijn.

Les 2, Opdracht 6: Omgaan met verschil in taal

- a. Over welke talen gaat het in bron 5?

Het gaat in bron 5 over de talen *Spaans* en *Nederlands*.

- b. Over welke talen gaat het in bron 6?

Het gaat in bron 6 over de talen *Spaans* en *Papiamentó*.

- c. In welke bron wordt er positief omgegaan met de taaldiversiteit?

In bron 5 wordt positief omgegaan met de taaldiversiteit.

Les 3, Opdracht 8: Geloven op Aruba

a. Vul in de laatste kolom in wat de toename of de afname is van het percentage mensen, dat het geloof aanhangt.

Geloof	1981	2001	Toename of afname	
Rooms-katholiek	88.5	80.5	<i>Afname</i>	$8.0 : 0.885 = 9\%$
Methodist	2.4	1.2	<i>Afname</i>	$1.2 : 0.024 = 50\%$
Anglicaan	0.9	0.4	<i>Afname</i>	$0.5 : 0.009 = 55.6\%$
Adventist	0.6	0.8	<i>Toename</i>	$0.2 : 0.006 = 33.3\%$
Evangelist	0.6	4.1	<i>Toename</i>	$3.5 : 0.006 = 583.3\%$
Jehova's Getuige	1.1	1.5	<i>Toename</i>	$0.4 : 0.011 = 36.4\%$
Niet-gelovig	1.6	3.9	<i>Toename</i>	$2.3 : 0.016 = 143.75\%$

Les 3, Samenvatting

Onder cultuur verstaan we *de aangeleerde manier van leven (gedrag) van een land, een volk of een bevolkingsgroep*.

Als je met veel verschillende culturen in een land leeft, kun je veel van elkaar leren en gedeelten van die cultuur overnemen. Als je vindt dat jouw cultuur daar beter van wordt, spreek je van *cultuurverrijking*. Aruba is een duidelijk voorbeeld van een multiculturele samenleving omdat *op Aruba mensen van verschillende herkomst met elkaar wonen en werken*.

Taaldiversiteit wil zeggen dat *er in de samenleving meerdere talen worden gesproken*. De taal die je het eerst leert van je moeder en vader en andere gezinsleden noemen we de *moedertaal*.

Naast een diversiteit in de taal is er in een multiculturele samenleving ook een diversiteit in *godsdienst*. Dat kun je zien aan de verschillende *kerken*. Andere godsdiensten zijn het *Christendom, Boeddhisme, het Hindoeïsme, het Jodendom en de Islam*.

Hoofdstuk 8. Aruba en de wereld

Les 2, Opdracht 3: Een middag met Ruben

Vul onderstaande vragen in:

Economie:

In scène 2 gaat het om economische invloeden.

Cultuur:

In de scènes 3 en 5 gaat het om invloeden die te maken hebben met de cultuur.

Bevolkingssamenstelling:

In scène 1 (of 4) gaat het om invloeden die te maken hebben met de bevolkingssamenstelling.

Technologie:

In scène 4 (of 1) gaat het om invloeden die te maken hebben met de technologie.

Les 2, Opdracht 5: Gender

a. Tijdschrift 1: Arubaans tijdschrift, stijl jaren '50'.

Dit tijdschrift is gemaakt in het land *Aruba*.

Dit tijdschrift is ongeveer in het jaar *2004* gemaakt. (*1955 is ook goed als antwoord*).

Dit tijdschrift is voor *de viering van het 50-jarig carnavalsjubileum* gemaakt.

b. Tijdschrift 2: 'Aruba Cayente'.

Dit tijdschrift is gemaakt in *Aruba*.

Dit tijdschrift is ongeveer in het jaar *2004* gemaakt.

Dit tijdschrift is voor *jongeren* gemaakt.

c. Tijdschrift 3: 'Amerikaans tijdschrift 2005'.

Dit tijdschrift is gemaakt in *Amerika*.

Dit tijdschrift is ongeveer in het jaar *2005* gemaakt.

Aan wie wordt dit tijdschrift op Aruba verkocht? Aan *mannen en vrouwen*.

Les 3, Samenvatting

Door nieuwe economische ontwikkelingen en verbeterde technologie verandert in veel landen de cultuur.

Grote delen van de wereld krijgen steeds meer dezelfde cultuur.

Dit wordt *globalisering* genoemd.

Drie voorbeelden van de invloed van nieuwe economische ontwikkelingen en verbeterde technologie zijn:

- 1. Mensen reizen door verbeterde vliegtuigen steeds sneller over de hele wereld.*
- 2. Het uitwisselen van informatie over de hele wereld door het gebruik van computers.*
- 3. het kijken naar televisieprogramma's uit de Verenigde Staten, Zuid-Amerika en Nederland.*

Als je zelf veel over de wereld reist, je veel verschillende talen spreekt en je voelt je tot veel verschillende culturen aangetrokken, mag je jezelf een *wereldburger* noemen.

Het is belangrijk om een eigen *mening* te hebben over globalisering en daarbij ontstane *voordelen* of *nadelen*.

Hoofdstuk 9 &10 – Cultuur en bevolking in 2015: een onderzoek



Kan door de leerlingen zelfstandig ingevuld worden.



FASE 1 Zelf werken

(leerjaar 1 week 1 t/m 12)



In de fase van zelf werken leert de leerling om 5 –15 minuten zelf aan een opdracht of taak te werken.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none">• De docent kiest en verheldert de doelstellingen van de les• De docent bepaalt de inhoud van de lessen (waar, wanneer, volgorde en aanpak)• De docent motiveert de leerlingen om inzet te leveren	<ul style="list-style-type: none">• De docent speelt een centrale rol, leerlingen volgen de aanwijzingen van de docent op• Klassikale aanpak
Vragen stellen/ Opdrachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none">• De docent stuurt de opdrachten stapsgewijs aan (in kleine stappen)• De docent stuurt (waar nodig) de leerlingen aan• De docent helpt de leerling met het analyseren van de leerstof• De docent helpt de leerling in het leggen van relaties met begrippen in het geheugen• De docent maakt de kennis gebruiksklaar	<ul style="list-style-type: none">• Een leerling is in staat om 5-15 minuten zelf te werken• Opdrachten kunnen klassikaal of in kleine groepen (maximaal drie leerlingen) gemaakt worden• De opdrachten worden klassikaal behandeld (na afloop van het zelf werken)
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none">• De docent bewaakt de tijd, concentratie en inzet• De docent bewaakt of de leerling de leerstof begrijpt• De docent toetst en beoordeelt• De docent geeft de leerling feedback op de leerinhoud (niet het leerproces)• De docent reflecteert op het leerresultaat van leerlingen• De docent reguleert emotie en frustratie• De docent voorkomt struikelblokken	<ul style="list-style-type: none">• Klassikaal terugblikken op gestelde doelen• De docent kijkt het werk na• Leerresultaat inhoudelijk evalueren (wat heb je wel begrepen, wat niet?)

FASE 2 Zelfstandig werken

(leerjaar 1 week 21 t/m 32)

(leerjaar 2: week 1 t/m 12)



In de fase van zelfstandig werken leert de leerling om minimaal 5 minuten (onder uitgestelde aandacht van de docent) aan een opdracht of taak te werken.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none">• De docent kiest en verheldert de doelstellingen van de les• De docent bepaalt de leerinhoud en de aanpak ervan• De leerling bepaalt waar, wanneer en in welke volgorde hij de inhoud van de les aanpakt• De docent motiveert de leerlingen om inzet te leveren	<ul style="list-style-type: none">• De docent speelt een minder centrale rol, de leerlingen volgen een aantal aanwijzingen van de docent op• Klassikale aanpak met individuele verwerking
Vragen stellen/ Opdrachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none">• De docent stuurt de opdrachten stapsgewijs aan (in kleine stappen)• De docent begeleidt de leerling met het analyseren van de leerstof• De docent begeleidt de leerling in het leggen van relaties met begrippen in het geheugen• De leerling zoekt zelf oplossingen bij moeilijke situaties die hij tijdens het leerproces tegenkomt	<ul style="list-style-type: none">• Een leerling is in staat om minimaal 5 minuten zelfstandig te werken (onder uitgestelde aandacht)• Opdrachten kunnen klassikaal of in kleine groepen (maximaal drie leerlingen) gemaakt worden• Een aantal opdrachten worden klassikaal behandeld (na afloop van het zelfstandig werken)
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none">• De leerling kan zelf zijn antwoorden controleren door middel van antwoordbladen• De docent stimuleert de leerlingen om de tijd, concentratie en inzet te bewaken• De docent bewaakt of de leerling de leerstof begrijpt• De docent toetst• De docent geeft de leerling feedback op de leerinhoud (niet het leerproces)• De docent reflecteert op het leerresultaat van leerlingen en soms ook op het leerproces• De docent reguleert emotie en frustratie	<ul style="list-style-type: none">• Klassikaal terugblikken op gestelde doelstellingen• Leerresultaat inhoudelijk evalueren (wat heb je wel begrepen, wat nog niet?)• Reflectie op leerproces (hoe komt het dat...)

FASE 3 Zelfstandig leren

(leerjaar 2 week 13 t/m 32) (leerjaar 3)



In de fase van zelfstandig leren leert de leerling om voor de gestelde taak of taken zelfstandig (onder uitgestelde aandacht van de docent) te werken.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none">• De meeste doelstellingen staan vast, maar de leerling kan zelf een aantal doelen bepalen• De leerling bepaalt zelf een deel van de leerinhoud en de aanpak ervan• De leerling bepaalt waar, wanneer en in welke volgorde hij de inhoud van de les aanpakt• De leerling kan zonder aandacht van de docent beginnen met een taak of les• Moeilijke woorden zoeken de leerlingen zelf op	<ul style="list-style-type: none">• De docent speelt de rol van coach• Individuele aanpak (de leerling leest zelf de instructie, of vraagt aan klasgenoten)• Uitleg kan plaatsvinden in groepen (gedifferentieerd)• Uitleg via boek, computer of docent
Vragen stellen/ Oprachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none">• De leerling voert enigszins open opdrachten/taken uit• De leerling kan taken die uit meerdere onderdelen bestaan, uitvoeren• De docent ondersteunt de leerling (waar nodig) bij het analyseren van de leerstof• De docent ondersteunt de leerling (waar nodig) in het leggen van relaties met begrippen in het geheugen• De leerling doet op zelfgekozen wijze wat gevraagd is• De leerling zoekt zelf oplossingen bij moeilijke situaties die hij tijdens het leerproces tegenkomt• De leerling werkt aan dag-en weektaken	<ul style="list-style-type: none">• Een leerling is in staat om zelfstandig te werken (onder uitgestelde aandacht)• Oprachten worden individueel of in groepen (maximaal 5 leerlingen) gemaakt• Oprachten kunnen klassikaal gepresenteerd worden
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none">• De leerling kan zelf (onder begeleiding van de docent) feedback geven op het leerproces• De leerling kan zelf (onder begeleiding van de docent) feedback geven op de leerinhoud• De leerling kan zelf (onder begeleiding van de docent) reflecteren op leerresultaat en proces• De leerling reguleert zelf (onder begeleiding van de docent) emotie en frustratie	<ul style="list-style-type: none">• De leerling blikt zelf terug op gestelde doelstellingen (onder begeleiding van docent)• Leerresultaat individueel inhoudelijk evalueren (wat heb je wel begrepen, wat nog niet?)• Reflectie op leerproces (hoe komt het dat...) onder begeleiding van de docent

FASE 4 Zelfverantwoordelijk leren

(leerjaar 4 en 5)



In de fase van zelfverantwoordelijk leren wordt de verantwoordelijkheid voor het leren geheel overgelaten aan de leerling zelf.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none">• De docent bepaalt de algemene doelen• De leerling bepaalt zelf specifieke leerdoelen die passen binnen de algemene doelen• De leerling bepaalt zelf de leerinhoud en de aanpak ervan• De leerling bepaalt waar, wanneer en in welke volgorde hij de inhoud van de les aanpakt	<ul style="list-style-type: none">• De docent speelt de rol van coach en helpt “op aanvraag”• Individuele aanpak (leerling leest zelf de instructie, of vraagt aan klasgenoten)• Uitleg via boek, computer of “docent op aanvraag”
Vragen stellen/ Opdrachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none">• De leerling voert lange opdrachten/leertaken uit (deels leertaken die hij zelf geformuleerd heeft)• De leerling kan omvangrijke taken uitvoeren• De leerling bepaalt zelf wat nodig is om het doel te realiseren en voert dit uit	<ul style="list-style-type: none">• Een leerling is in staat om zelfverantwoordelijk te werken• Opdrachten worden individueel of in groepen gemaakt• Opdrachten kunnen klassikaal gepresenteerd worden
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none">• De leerling zoekt zelf oplossingen bij moeilijke situaties die hij tijdens het leerproces tegenkomt• De leerling werkt aan dag- en weektaken• De leerling kan zelf feedback geven op het leerproces• De leerling kan zelf feedback geven op de leerinhoud• De leerling kan zelf reflecteren op leerresultaat en leerproces• De leerling reguleert zelf emotie en frustratie	<ul style="list-style-type: none">• De leerling blikt zelf terug op gestelde doelstellingen• Leerresultaat is even belangrijk als leerproces

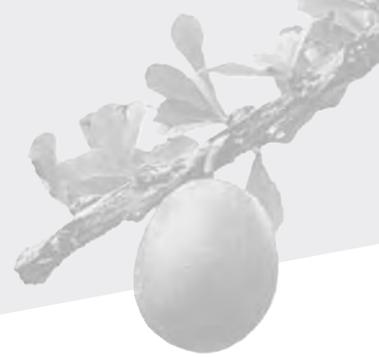
Hoofdstuk 9 &10 – Hoe leefbaar is mijn wijk?



Kan door de leerlingen zelfstandig ingevuld worden.

Antwoordmodellen

Deel 1a Mijn eigen omgeving



Hoofdstuk 1 – Wegwijs in ASW



Les 1, Opdracht 1: Nieuw en toch bekend

a. Bekijk de foto's goed. Wat zie je op de foto? Over welk onderwerp zou die foto gaan?

Foto	Onderwerp
1	<i>Diverse antwoorden mogelijk o.a.</i> <ul style="list-style-type: none">- <i>Mensen</i>- <i>Werken</i>- <i>Geschiedenis</i>- <i>Landbouw</i>
2	<ul style="list-style-type: none">- <i>Natuur</i>- <i>Omgeving</i>- <i>Aardrijkskunde</i>
3	<ul style="list-style-type: none">- <i>Werken</i>- <i>Produceren</i>- <i>Economie</i>
4	<ul style="list-style-type: none">- <i>Mensen</i>- <i>Handel</i>- <i>Maatschappij/samenleving</i>

Les 1, Opdracht 2: Waar gaat het vak ASW over?

Bij welke cirkel hoort iedere vraag?

Mensen	<i>Wie heeft over de invoering van de Basiscyclus besloten?</i> <i>Waarom mag je als 12-jarige niet op een scooter rijden?</i> <i>Wie hebben de rotstekeningen van Ayo gemaakt?</i> <i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i>
Natuur	<i>Hoe is de Natural Bridge ontstaan?</i> <i>Wie hebben de rotstekeningen van Ayo gemaakt?</i> <i>Waarom ziet het landschap bij Arikok er anders uit dan het landschap bij de vuurtoren?</i>
Wonen	<i>Waarom kun je Oranjestad en San Nicolas een voorbeeld noemen van een stedelijk gebied?</i> <i>Waarom mag je als 12-jarige niet op een scooter rijden?</i>
Recreatie en toerisme	<i>Waarom is het toerisme de belangrijkste inkomstenbron van Aruba?</i> <i>toerisme</i> <i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i>
Werken	<i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i> <i>Wat is er nodig om producten zoals auto's te maken?</i>
Het verleden	<i>Waarom spreken wij Nederlands op school?</i> <i>Waarom werd Fort Zoutman gebouwd?</i> <i>Waarom zijn er zoveel mensen uit andere landen op Aruba?</i> <i>Waarom hoort Aruba niet meer bij de Nederlandse Antillen?</i>

Les 1, Opdracht 3: De moedervakken van ASW

Bij welk moedervak hoort het onderwerp thuis?

Onderwerp	Aardrijkskunde	Economie	Geschiedenis	Maatschappijleer
Landschappen van Aruba	X			
De prijs van water		X		
Het ontstaan van Arikok	X		X	
Olieraffinaderij Coastal		X		
Status Aparte			X	X
Arubadag			X	X
Cyclo Basico				X
Hooiberg	X			
Balashi goudsmelterijen		X	X	
De Caquetio indianen			X	
Betico Croes			X	X
Palm Island	X	X		

Les 1, Opdracht 4: Aruba en het Caribisch gebied

Het hoeft niet technisch perfect te zijn, als het maar enige gelijkenis vertoont en de namen bij het goede eiland staan.

Les 2, Opdracht 5: Geschreven of ongeschreven?

a. Kijk naar de bron en zet een kruisje in de juiste kolom.

	Geschreven	Ongeschreven	Allebei
De foto's in bron 1		X	
De tekst over de Arubaanse vlag	X		
Een artikel uit de Amigoe	X		
Een kaart van Santa Cruz			X
Een beschrijving van het kerkje van Alto Vista met een foto erbij			X
Een tabel over de inwoners van Aruba tussen 1900 en 2000	X		

Les 3, Verdiepingsopdracht

a. Op welke vraag probeert de tekst een antwoord te vinden? Tip: Kijk ook naar de kop van het artikel.

Is de positie van de vrouw op de Arubaanse arbeidsmarkt veranderd?

b. Welke informatie kan wel of niet gebruikt worden om de vraag te beantwoorden?

Kan gebruikt worden	Kan niet gebruikt worden
1. Tegenwoordig is de man-vrouw verhouding...	1. In Nederland is dat52%.
2. Op Aruba heeft ongeveer 58% van de vrouw...	2. Desondanks zitten.....posities.
3. Tegenwoordig werkt ongeveer 32% van hen.	3. Vrouwen met kinderen.... Combineren.
4. In de jaren '80- en '90 is daar verandering....	4. Het gaat daarbij in.... aan de slag zijn.
5. De positie van de Arubaanse vrouw.... veranderd.	5. Begin jaren 70 werkte..... 55 en 65 jaar.

Les 3, Samenvatting

Vul de ontbrekende woorden in.

De naam A.S.W. is een afkorting van Algemene *Sociale Wetenschappen*

A.S.W. heeft vier moedervakken, namelijk *aardrijkskunde, geschiedenis, economie* en *maatschappijleer*. A.S.W. gaat over mensen, *hun omgeving, wonen, werken, recreatie, de natuur* en *het verleden*.

A.S.W. begint bij je eigen leefomgeving. Van daaruit kijk je naar *Aruba, het Caribisch gebied* en *de wereld*.

A.S.W. haalt haar informatie uit bronnen. Bronnen zijn teksten of beeldmateriaal die *belangrijke informatie* bevatten. Er zijn *geschreven bronnen* en *ongeschreven bronnen*. Een tabel met de bevolkingsaantallen op Aruba vanaf 1900 is een voorbeeld van een *geschreven bron*. Een foto van een leguaan is een voorbeeld van een *ongeschreven bron*. Om kennis uit bronnen te halen, moet je eerst een *vraag* hebben. Als de informatie in een bron aansluit bij de vraag, is die bron *bruikbaar*. Als de informatie in de bron op waarheid berust, is die bron *betrouwbaar*.

Hoofdstuk 2 – Wie ben ik?

Les 1, Opdracht 3: Gemeenschappelijke kenmerken

Wat zijn de gemeenschappelijke kenmerken van de groepen in bron 6?

Groep	<i>Gemeenschappelijk kenmerk</i>
Oude mensen	<i>Allemaal 60 plussers (gepensioneerden)</i>
Horecapersoneel	<i>Dragen uniform en bedienen klanten</i>
Carnavalsgroep	<i>Vieren carnaval en dragen mooie kostuums</i>
Scouts	<i>Gaan op speurtocht en verkennen hun omgeving</i>
Baseballteam	<i>Dragen eenzelfde uniform en spelen honkbal</i>

Les 1, Opdracht 4: Jouw groepen

Of je het wilt of niet: iedereen hoort wel bij een paar groepen. Hoe zit dat bij jou?

- bijvoorbeeld sportclubs, buurtclubs et cetera.*
- bijvoorbeeld leeftijd, rituelen, hobby's.*

Les 2, Opdracht 5: Regels

Elke groep heeft regels. In het schema vind je vier groepen.

- Bedenk samen met je buurman/-vrouw bij elke groep drie regels die binnen de groep gelden.
- Bedenk samen per groep een reden waarom er regels binnen die groep zijn.

Groep	Regels	Reden
Klas	<i>Luisteren naar docent, op tijd zijn in de klas, huiswerk maken, beleefd zijn et cetera.</i>	<i>Goede resultaten te halen, goede relatie tussen docent en leerling</i>
Thuis	<i>Je kamer opruimen, beleefd zijn tegen je ouders, respect hebben</i>	<i>Goede en veilige sfeer thuis</i>
Vrienden	<i>Elkaar steunen, elkaar stimuleren</i>	<i>Goede vriendenkring op te bouwen</i>
Club	<i>Kleding, trainen, rituelen, afspraken</i>	<i>Clubgenoten hebben hetzelfde doel</i>

Les 2, Opdracht 6: Bijzondere subgroepen

Subgroep	Opvallende kenmerken
'Rappers'	<i>Kleding, taalgebruik, houding</i>
'Rockero's'	<i>Kleding, piercings, tatoeages</i>
'Freestylers'	<i>Kleding, muziek</i>

Les 3, Verdiepingsopdracht

- a. In bron 3 laat René zijn identiteitsbewijzen zien.
1. Geef drie situaties waarin je een identiteitsbewijs moet laten zien?
Situatie 1: *bijvoorbeeld wanneer je het land verlaat* (paspoort)
Situatie 2: *bijvoorbeeld als bewijs dat je lid bent van een club* (sportclub)
Situatie 3: *bijvoorbeeld bij de bank, op sommige scholen*
 2. Waarom moet je een identiteitsbewijs hebben?
Om te laten zien wie je werkelijk bent. Anderen kunnen zich dan niet uitgeven voor jou.
-
- b. Schrijf drie eigenschappen van jezelf op waarvan je vrijwel zeker weet dat niemand anders deze heeft.
1. *je vingerafdruk*
 2. *je karakter*
 3. *je uiterlijk*
-

Les 3, Samenvatting

Alle mensen zijn uniek. Ze hebben een eigen *identiteit*. Je *identiteit* is de combinatie van eigenschappen, waardoor een persoon anders is dan alle andere mensen. Eén van die eigenschappen is het behoren tot één of meer groepen. Een groep is een verzameling mensen die bij elkaar horen, omdat ze *hetzelfde doel en gemeenschappelijke kenmerken* hebben. Soms zijn er groepen binnen een grotere groep. Dat zijn *subgroepen*. Er zijn groepen van mensen die bewust anders willen zijn dan andere mensen. Je kunt ze herkennen aan hun *kleding, taal/muziek* en *gedrag/omgaan met anderen*. Voorbeelden van subgroepen die willen afwijken zijn *'rockers', 'rappers' en 'freestylers'*.

Elke groep heeft afspraken gemaakt over hoe ze met elkaar omgaan. Dat zijn de *regels* van die groep. Soms moet je kunnen laten zien dat jij degene bent voor wie jij je uitgeeft. Dat doe je met een *identiteitsbewijs*. Voorbeelden van zulke bewijzen zijn *paspoort, clubkaartje* en *schoolkaartje*.

Hoofdstuk 3 – Waar komen de mensen vandaan?

Les 1, Opdracht 1: Waar komen ze vandaan?

- a. In bron 1 vertellen Ivan, Bennie en Raul over hun leven. Lees de teksten goed en vul daarna het onderstaande schema in.

Naam	Geboorteland	Taal	Thuisituatie
Ivan	Aruba	Papiamentu	Vader, moeder en twee kinderen
Bennie	Suriname	Sranan Tongo, Papiamentu en Nederlands	Vader, moeder, grootmoeder, oom en drie kinderen, de jongste is drie jaar
Raul	Venezuela	Spaans en Papiamentu	Moeder en twee kinderen

Les 2, Opdracht 4: Migrantengroepen op Aruba

- a. Welke migrantengroep is het grootst in 2002?

De grootste groep is die van de Colombianen.

- b. Welke migrantengroep is het kleinst in 2002?

De kleinste migrantengroep waren de Chinezen.

- c. Hoeveel niet-migranten zijn er in 2002?

Stel dat er in 2002 100.000 mensen op Aruba woonden, dan zijn er hiervan $100.000 - 30.104 = 69.896$ niet-migranten op Aruba.

Les 2, Opdracht 5: Vergelijking migrantengroepen

- a. Wat valt je op als je de migrantengroep en de niet-migrantengroep in 2002 met elkaar vergelijkt?

Migrantengroepen worden steeds groter.

Les 2, Opdracht 6: Gewoontes van migrantengroepen

- a. Lees de verhalen goed en vul dan het onderstaande schema in.

Land van herkomst	Eten	Feestdag	Vrije tijd	Muziek	Taal
Colombia	Salpicon, arroz de leche	Dia de la Independencia	Muziek luisteren en honkbal spelen	Cumbia, reggeaton, vallenato	Spaans
Venezuela	Arepa, pabellon criollo	Dia de La Raza	Televisie kijken, chatten volleybal spelen	Merengue, reggeaton	Spaans
Suriname	Kip masala	Holi	Luisteren naar muziek en fietsen	Rapmuziek, Bhaitkana-muziek	Hindi, Sranantongo, Nederlands
Nederland	Hutspot, pasta	Koninginnedag	Chatten en windsurfen	Popmuziek (Justin Timberlake en Shakira)	Nederlands

Les 2, Opdracht 7: Gewoonten in Aruba

Vul nu het schema in voor Aruba.

Land van herkomst	<i>Eten</i>	<i>Feestdag</i>	<i>Vrije tijd</i>	<i>Muziek</i>	<i>Gezin</i>	<i>Taal</i>
Aruba	<i>Funchi pan bati</i>	<i>Dia di Himno i Bandera</i>	<i>Domino spelen</i>	<i>Dande wals</i>	<i>2 à 3 kinderen</i>	<i>Papiamentu</i>

Les 2, Verdiepingsopdracht

Waarom verhuizen mensen naar een ander land? Maak een lijstje van alle redenen die je kunt bedenken.

Reden 1 *Werk*

Reden 2 *Geén inkomen meer/ de zaak ging failliet*

Reden 3 *Politieke onrust*

Les 3, Samenvatting

Vul de ontbrekende zinsdelen aan.

1. Je herkomst wordt bepaald door *de familiegeschiedenis, de geboorteplaats en de gezinssituatie waarin je opgroeit.*
2. Je stamboom geeft aan *hoe je familiegeschiedenis eruit ziet. Wie je ouders, grootouders, overgrootouders, betovergrootouders et cetera zijn.*
3. Migranten zijn *mensen die uit hun land weggaan om in een ander land te gaan wonen.*
4. De vier grootste migrantengroepen op Aruba zijn *afkomstig uit Colombia, Nederland, de Dominicaanse Republiek en de Nederlandse Antillen.*
5. Migrantengroepen herken je aan *hun taal, hun godsdienst en hun gewoonten.*

Hoofdstuk 4 – Mijn eigen omgeving.



Les 1, Opdracht 1: Je bario

- a. Schrijf drie dingen op die kenmerkend zijn voor de bario van Susan.
1. *het ligt aan de hoofdweg San Nicolas - Oranjestad*
 2. *er zijn verschillende soorten winkels en bedrijven*
 3. *de huizen zijn best groot*

Les 1, Opdracht 3: Wijken, zones en regio's

- a. Vul het volgende schema in.

Oude indeling	Nieuwe indeling	Jouw gegevens
<i>Straat</i>	<i>Straat</i>	<i>Straatnaam + nr</i>
<i>Bario</i>	<i>Wijk</i>	<i>Naam bario</i>
<i>Zone (check!)</i>	<i>Zone</i>	<i>Naam zone</i>
<i>District</i>	<i>Regio</i>	<i>Naam regio</i>

- d. In welke regio's ligt Oranjestad?

Regio's 2 Oranjestad Oost en 3 Oranjestad West

Les 2, Opdracht 4: Werken met een plattegrond

- a. Waartoe dient een plattegrond?

Met behulp van een plattegrond kun je *plekken en plaatsen opzoeken en de weg vinden naar deze plekken en plaatsen.*

- b. Je gaat naar de cinema. In welk vakje ligt deze?

In de vakjes B1, B2, C1, C2, D1, D2, E1 en E2.

Les 2, Opdracht 5: Werken met een atlas

- a. Op welk kaartblad en in welke coördinaat liggen de volgende plaatsen?

Plaats	Kaartblad en coördinaat
<i>Ayo</i>	<i>37 B2</i>
<i>Brasil</i>	<i>37 B3</i>
<i>Piedra Plat</i>	<i>37 AB2</i>

Les 2, Opdracht 6: De kaart

Waarom staan deze drie dingen op een kaart?

<i>Legenda</i>	<i>Om de kleuren en symbolen op de kaart af te kunnen lezen.</i>
<i>Windroos</i>	<i>Om te weten waar het noorden ligt.</i>
<i>Schaalgetal</i>	<i>Om te weten hoeveel keer de kaart is verkleind.</i>

Les 2, Opdracht 7: Windstreken

b. Kruis de juiste beweringen aan

Juiste beweringen zijn:

2. Kan ik uitleggen aan welke kant van Aruba mijn school staat

3. Kun je uitleggen hoe Oranjestad en San Nicolas ten opzichte van elkaar liggen.

6. Kun je uitleggen waar je huis staat ten opzichte van de brug.

c. Welke windstreek komt overeen met 'pabou' en welke met 'pariba'?

'Pabou' is noordwest en 'pariba' is zuidoost.

d. Vul het schema in (gezicht naar het noorden).

Plaats	Windstreek
Westpunt	<i>Noorden of Noordwesten (Noordnoordwesten om precies te zijn)</i>
Arikok	<i>Oosten</i>
Reina Beatrix Luchthaven	<i>Zuidoosten</i>
Jouw wijk	

Plaats	Windstreek
Natural Bridge t.o.v. Oranjestad	<i>Noordoosten</i>
Hyatt hotel t.o.v. Oranjestad	<i>Noorden of Noordwesten (Noordnoordwesten om precies te zijn)</i>
Baby Beach t.o.v. Oranjestad	<i>Zuidoosten</i>

Les 2, Opdracht 8: Schaalgetal

a. Vul in het schema de afstanden in tussen de volgende plaatsen.

Van plaats a naar b	Aantal centimeters op de kaart	Aantal meters in werkelijkheid	Aantal kilometers in werkelijkheid
Oranjestad naar Westpunt	<i>6.3 cm</i>	<i>5279 m</i>	<i>5.2 km</i>
Rodgers Beach naar Santa Cruz	<i>7.5 cm</i>	<i>6308 m</i>	<i>6.3 km</i>
Je huis naar school			

b. Als je met de auto rijdt, maak je meer kilometers dan dat je hebt uitgerekend. Waarom?

Omdat de wegen niet in een rechte lijn van plaats a naar b lopen.

Les 3, Samenvatting

In het schema is samengevat wat je hebt geleerd in dit hoofdstuk. Vul de ontbrekende zinsdelen of woorden in.

1. Je eigen omgeving bestaat uit het gebied waar je woont, naar school gaat, winkelt en je vrije tijd besteedt.
2. Aruba is ingedeeld in wijken, zones en regio's.
3. Met een coördinaten systeem kun je plaatsen opzoeken op een plattegrond of in een atlas.
4. Om een kaart te lezen heb je een legenda, de schaal en de windstreken nodig.
5. Een kaart maken doe je volgens een vast stappenplan.

Hoofdstuk 5 – Landschappen in mijn omgeving

Les 1, Opdracht 2: Natuur- en inrichtingselementen

- a. Op de foto's van bron 1 zie je verschillende elementen: inrichtingselementen en natuurelementen. Schrijf in het schema hieronder, wat je per foto ziet.

Foto	Inrichtingselementen: door de mens gemaakt	Natuurelementen: door de natuur ontstaan
1	<i>Huizen, olietanks, wegen, fabriek, toren, kerk en gebouwen</i>	<i>Heuvels, zee, niet aangeplante bomen</i>
2	<i>Wegen, gebouwen, huizen</i>	<i>Hooiberg, bomen en planten</i>
3	<i>Huizen, hotels</i>	<i>Cactussen, struiken</i>
4	<i>Huizen, wegen</i>	<i>Bomen, struiken en een rivier</i>
5	<i>Huizen, zandweg</i>	<i>Rotsen, cactussen, bomen en struiken</i>

Les 1, Opdracht 3: Landschappen en inrichtingselementen

- a. Waaruit bestaat een landschap?

Een landschap bestaat uit *natuur- en inrichtingselementen*.

- b. Schrijf vier voorbeelden op van inrichtingselementen in de straat waar jij woont.

Verschillende antwoorden mogelijk, denk aan lantaarnpaal, verkeersbord, reclamebord.

- c. Vergelijk jouw voorbeelden met die van de andere kinderen in je groepje. Hoe zou je die inrichtingselementen kunnen indelen? Bespreek dit met elkaar.

Bijvoorbeeld: Gebouwen, elementen voor het verkeer, recreatiemogelijkheden.

Les 1, Opdracht 4: Wat gaan we doen met Dos Playa?

- a. Vind je het wel of niet belangrijk dat een landschap zoals Dos Playa niet verder wordt ingericht?

Wel belangrijk Niet belangrijk

- b. Waarom vind je dat?

Bijvoorbeeld: Het is een heel mooi landschap dat voor de volgende generaties behouden moet worden.

- c. Vergelijk jouw antwoord met dat van je buurman. Bespreek waarom jullie antwoorden van elkaar verschillen of gelijk zijn.

Verschillende antwoorden mogelijk. De een vindt dat de natuur bespaard moet blijven. Een ander vindt een landschap mooi als het ingericht is.

Les 2, Opdracht 5: Reliëf in een landschap

- a. Kijk naar bron 3 in je leerboek. Waaraan kun je zien dat dit een landschap is met veel reliëf?

Er is verschil tussen hoge en lage delen.

- b. Noem twee plaatsen in je eigen omgeving waar je ook duidelijk reliëf kunt zien.

Plaats 1: *Verschillende antwoorden mogelijk. San Fuego*

Plaats 2: *Boton, Canashito en Seroe Biento*

Les 2, Opdracht 6: Veranderingen in Oranjestad

- a. Welke verschillen zie je als je de twee foto's in bron 4 met elkaar vergelijkt.
Grote 'shoppingmalls' en hotels.
- b. Waarom is dit gebied de laatste jaren zo snel veranderd? Denk eerst zelf na en overleg dan met je buurman of buurvrouw. Schrijf de redenen die jullie samen bedacht hebben op.
Reden 1: *Aruba kreeg meer toeristen.*
Reden 2: *De bevolking van Aruba is toegenomen.*
Reden 3: *De welvaart is gestegen.*

Les 2, Opdracht 7: Ons nationaal park

- a. In bron 5 zie je een foto van Parke Nacional Arikok. Is dit een natuurlandschap of een cultuurlandschap?
Dit is een *natuurlandschap*, want *daar komen bijna alleen natuurelementen voor.*
- b. Waarom is Parke Nacional Arikok een beschermd gebied?
Parke Nacional Arikok is een beschermd gebied, omdat *daarin zeldzame vogels, dieren, bomen en planten voorkomen. Die moeten we behouden voor onze kleinkinderen en hun kleinkinderen.*
- c. Heeft Aruba nog andere beschermde gebieden? Zo ja, wat is de reden dat deze gebieden beschermd zijn? Overleg dit met je buurman of buurvrouw.
Bubali Plas omdat daar veel soorten vogels en trekvogels broeden.

Les 2, Opdracht 8: Verstedelijkte gebieden

- a. Welke van deze landschappen is een goed voorbeeld van een verstedelijkt gebied?
Oranjestad, omdat in dit gebied verschillende inrichtingselementen te vinden zijn waar mensen wonen en naartoe komen.
- b. Schrijf drie kenmerken op van een verstedelijkt gebied.
Kenmerk 1: *Er wonen en werken veel mensen*
Kenmerk 2: *Veel en verschillende inrichtingselementen*
Kenmerk 3: *Veel verkeer*
- c. Zou jij graag in een verstedelijkt gebied willen wonen?
Ja, want *er zijn veel winkels, shoppingmalls, restaurants, cinema, ice-cream shop.*
Nee, want *het is te druk, veel verkeer, lawaai, luchtvervuiling. Mensen zijn altijd gehaast.*

Les 2, Opdracht 9: Drukke of rust?

- a. Noem twee verschillen tussen een landelijk en een verstedelijkt gebied.
Verschil 1: *Weinig mensen, minder verkeer, meer bomen, planten*
Verschil 2: *Weinig gebouwen, minder wegen, minder verkeerslichten*
- b. Hoe komt het dat je op Aruba steeds minder landelijke gebieden ziet?
Dat komt doordat *de bevolking is toegenomen en men huizen nodig heeft om te wonen. Waar mensen wonen komen vanzelf supermarkten, banken, botica's et cetera.*

Les 2, Opdracht 10: Stedelijk of Landelijk?

a. Hieronder staan enkele plaatsen op Aruba. Noteer achter elk plaats of zij in een verstedelijkt gebied of in een landelijk gebied ligt.

	S	L		S	L
Santa Cruz	x		San Nicolas	x	
Matividiri		x	Fontein		x
Oranjestad	x		Savaneta	x	
Pos Abao		x	Alto Vista		x

Les 3, Samenvatting

Vul hieronder de ontbrekende woorden in.

Een landschap is het *zichtbaar deel* van *het aardoppervlak*.

Er bestaan verschillende soorten landschappen. Een landschap dat door de mens ingericht is, heet een *cultuurlandschap*. Een landschap dat niet door de mens ingericht is, heet een *natuurlandschap*.

Alles wat de mens aan de natuur in zijn omgeving toevoegt, wordt *inrichtingselement* genoemd. Datgene in een landschap dat niet door de mens gemaakt is, wordt *natuurelement* genoemd.

Een plaats waar veel mensen bij elkaar wonen, werken, recreëren en die volgebouwd is, heet een *verstedelijkt gebied*. Een plaats waar weinig mensen wonen en werken, en die ook niet zo volgebouwd is, wordt een *landelijk gebied* genoemd.

Hoofdstuk 6 – Vroeger en nu

Les 2, Opdracht 4: Welke stadsfunctie?

Hieronder zie je een rijtje met namen van gebouwen. Schrijf achter ieder gebouw welke stadsfunctie het heeft.

Je kunt kiezen uit: recreatiefunctie, bestuursfunctie, verzorgingsfunctie, werkfunctie, culturele functie, verkeersfunctie.

Gebouw	Functie
Bioscoop	<i>recreatie- en culturele functie</i>
Supermarkt	<i>werkfunctie</i>
Brug	<i>verkeersfunctie</i>
Sportveld	<i>recreatie functie</i>
Parlement	<i>bestuursfunctie</i>
Cas di Cultura	<i>culturele, en recreatie functie</i>
Tandartspraktijk	<i>verzorgingsfunctie</i>
Haven	<i>verkeers- en werkfunctie</i>

Les 2, Opdracht 5: Waarom groeit een stad?

In de loop van de geschiedenis is Oranjestad steeds verder gegroeid en dat gaat nog steeds zo door. Hoe komt het dat een stad groeit?

- a. Kies een van de stellingen hieronder. Schrijf op waarom je die stelling gekozen hebt en waarom de andere stellingen onjuist zijn.
- Stelling 3 is juist, want *in stelling 1 staat niet waarom er meer voorzieningen komen. In stelling 2 staat niet waarom er meer mensen komen wonen. Stelling 3 is volledig en geeft het proces juist aan.*

Les 3, Verdiepingsopdracht: Meer over de geschiedenis van Oranjestad

- b. Waaruit blijkt dat de Spanjaarden de baas waren over de indianen?
Dat blijkt uit het feit dat *de Spanjaarden de Indiaanse bevolking van Aruba hebben weggevoerd naar de Dominicaanse Republiek.*
- c. Waarom bouwden de Nederlanders een fort op Aruba?
Om *zich te beschermen tegen aanvallen van buitenaf.*
- d. Waarom is Fort Zoutman bij Paardenbaai gebouwd en niet ergens anders, bijvoorbeeld op Savaneta?
Paardenbaai was het belangrijkste handelscentrum van Aruba en dit moest beschermd worden.
- e. In bron 4 worden drie monumenten genoemd. Welke?
Monument 1: *Fort Zoutman*
Monument 2: *Talk of the Town*
Monument 3: *Aruba Caribbean Hotel & Casino*
- f. Het eerste wat grotere kerkgebouw dat op Aruba gebouwd werd was de Protestantse Kerk. Wat zegt dit over de eerste Nederlandse bewoners van Aruba?
Dat de eerste Nederlanders protestants waren.

Les 3, Samenvatting

In 1636 veroverden de Nederlanders Aruba op de *Spanjaarden*. Aruba werd daarna gebruikt als basis voor het fokken van *paarden* en *geiten*. Vanuit *Jamaica* werden *paarden* verscheept naar het Caribisch gebied.

Vanuit Venezuela kwamen *Indianen* naar Aruba om *te werken*.

Als een stad groeit, komen er allerlei nieuwe voorzieningen, stadsfuncties genaamd. Belangrijke stadsfuncties zijn *wonen, werken, verzorging, ontspanning* en *verkeersvoorzieningen*. De verschillende stadsfuncties zijn ruimtelijk steeds meer *gescheiden van elkaar*.

Gebouwen die overgebleven zijn uit het verleden zijn *monumenten*. Als zo'n gebouw van vroeger weer teruggebracht wordt tot zijn oorspronkelijke staat, heet dat *restaureren*.

Hoofdstuk 7 – San Nicolas en de Lago: een voorbeeld van verstedelijking



Les 1, Opdracht 2: Armoede op Aruba

- a. Waaraan kun je zien dat Aruba aan het begin van de twintigste eeuw een slechte tijd doormaakte?
Dat kun je zien aan *de vele armoede. En veel Arubanen moesten vertrekken naar het buitenland om werk te zoeken.*
- b. Hoe komt het dat de bevolking van Aruba tussen 1920 en 1930 bijna verdubbelde?
Dat heeft te maken met *de komst van buitenlandse werknemers.*
- c. Waar gingen die nieuwe mensen vooral wonen?
In *San Nicolas.*

Les 1, Opdracht 3: Hoge verwachtingen

- a. Waar gingen de Arubaanse mannen tussen 1900 en 1920 vooral heen om te werken?
Naar *Cuba en Curacao.*
- b. De gezaghebber hoopte op twee gunstige invloeden van de Lago. Welke?
- Dat de Arubanen die naar elders vertrokken waren voor werk weer terug zouden kunnen komen.*
 - Dat de Arubanen meer geld zouden gaan verdienen en het armoedeprobleem opgelost zou worden.*

Les 2, Opdracht 4: Een nieuwe taal

Met de Lago kwam er ook een nieuwe taal naar Aruba. Deze taal is nu één van de veel gebruikte talen op het eiland.

- a. Welke taal was dat?
Engels
- b. Waarom kwam deze taal naar Aruba?
Omdat deze taal *gesproken werd door de Amerikanen en de arbeiders van de Caribische eilanden.*

Les 2, Opdracht 5: 'Small Islanders'

De inwoners van The Village waren voornamelijk 'Small Islanders'. Waar komt deze naam vandaan? 'Small Islanders' waren mensen die *afkomstig waren van de kleine Caribische eilanden, zoals Bonaire, St. Maarten, Nevis, St. Kitts en St. Vincent.*

Les 2, Opdracht 7: Infrastructuur

- a. Kijk naar het lijstje hieronder. Wat hoort tot de infrastructurele voorzieningen en wat niet? Zet een kruisje in de goede kolom.

	Ja	Nee
Riolering	X	
Bulldozer		X
Elektriciteitsdraden	X	
Koelkast		X
Radio		X
Kantoormeubelen		X
Aanlegsteiger	X	

Les 3, Opdracht 9: Stadsfuncties

a. Welke stadsfunctie had The Village vóór die tijd?

Woonfunctie

b. Waaraan kun je zien of een wijk een woon-werk-functie heeft?

Aan de *gebouwen: bedrijven, winkels, industrie.*

Les 3, Opdracht 10: Actie tegen verpaupering

Schrijf drie maatregelen op die de F.C.C.A. wilde nemen om de bewoners van The Village te helpen.

Maatregel 1: *verbetering van het bestaande rioleringssysteem*

Maatregel 2: *verbetering van de waterleidingen*

Maatregel 3: *bouw van nieuwe huizen van cementblokken*

Les 3, Samenvatting

Door de komst van de Lago, een Amerikaanse *olieraffinaderij (bedrijf)*, is Aruba veranderd in een moderne samenleving. Ten eerste kwam er werk op het eiland, waardoor de mensen meer *geld (inkomen)* gingen verdienen. Een tweede effect van de Lago was de vestiging van mensen uit het buitenland, *migranten*. Deze brachten een andere taal en andere *cultuur* gewoonten mee, zoals het carnaval. In snel tempo werden er *woonwijken (huizen)* gebouwd in de omgeving van het Lago-terrein. Van één van die wijken, *The Village*, is de geschiedenis meer in het bijzonder beschreven. San Nicolas en haar wijken groeiden van een landelijk gebied uit tot een *verstedelijkt* gebied. Wegen en andere onderdelen van de *infrastructuur* werden aangelegd. Het was voor het eerst in de geschiedenis van Aruba dat er een *verstedelijkt* gebied ontstond. Bij San Nicolas is de *moderne* tijd Aruba binnengekomen. Een van de tekenen daarvan was de *planmatige* aanpak van de woningbouw en de *renovatie* van hele woonwijken.

Hoofdstuk 8 – Economische activiteiten in mijn omgeving



Les 1, Opdracht 1: Geld verdienen en geld uitgeven

Probeer tien manieren van geld verdienen op te schrijven en tien manieren om geld uit te geven.

Manieren van geld verdienen	Manieren van geld uitgeven
<i>Door te gaan werken.</i>	<i>Het kopen van kleding en schoenen.</i>
<i>Het verkopen van maishi rabu.</i>	<i>Door in de 'mega mall' te ontbijten.</i>
<i>Door een beroep uit te oefenen.</i>	<i>Het kopen van maishi rabu bij shon Pe .</i>
<i>Door muziek te maken (Oreo/Gio).</i>	<i>Door te gaan dansen in Havana.</i>
<i>Door benzine te verkopen (Valero).</i>	<i>Door te tanken bij Valero pompstations.</i>
<i>Het verhuren van een appartement.</i>	<i>Door het huren van een appartement.</i>
<i>Het verkopen van vakantiezeizen.</i>	<i>Op vakantie gaan.</i>
<i>Het verkopen van pisca cora.</i>	<i>Het kopen van pisca cora.</i>
<i>Het autowassen van Diana.</i>	<i>Inkopen bij Ling & Sons.</i>
<i>Het uitlenen van geld.</i>	<i>Het bezoeken van een tandarts.</i>

Les 1, Opdracht 2: Noodzakelijke of gewenste behoefte?

a. Ga eens na wanneer jij de laatste vijf keer geld uitgegeven hebt. Was dat voor een noodzakelijke behoefte of voor een wenselijke behoefte? Vul het schema in.

Geld besteed aan:	Noodzakelijke behoefte	Gewenste behoefte
<i>1. Bus vervoer naar school.</i>	<i>X</i>	
<i>2. Het kopen van pastechi op school.</i>		<i>X</i>
<i>3. Het douchen thuis.</i>	<i>X</i>	
<i>4. Het telefoneren met een vriend.</i>		<i>X</i>
<i>5. Het bezoeken van een kapper.</i>		<i>X</i>

Les 1, Opdracht 3: Welvaart of welzijn?

a. Zet een kruisje onder het juiste woord.

	Welvaart	Welzijn
Een bijbaantje hebben	<i>X</i>	
Surfboarden met vrienden		<i>X</i>
Op school plezier hebben met je klasgenoten		<i>X</i>
Veel last hebben van de rook van Coastal		<i>X</i>
Een dure brommer kopen	<i>X</i>	

Les 1, Opdracht 4: Goederen of diensten?

Hieronder staan voorbeelden van goederen en diensten. Beslis of je te maken hebt met een goed of met een dienst. Schrijf op of het een goed of een dienst is en leg uit waarom je dat denkt.

	Goed	Dienst	Omdat...
Pastechi kopen	X		<i>Je koopt een goed.</i>
Tv-programma bekijken		X	<i>Het is niet tastbaar, wel zichtbaar</i>
Onderwijs volgen		X	<i>Het is niet tastbaar, wel zichtbaar</i>
Surfboard aanschaffen	X		<i>Het kopen van een surfboard.</i>
Kaartje voor de disco kopen	X		<i>Het kopen van een discokaartje.</i>

Les 1, Opdracht 5: Wat koop je het meest: goederen of diensten?

In opdracht 2 heb je opgeschreven waar je de laatste vijf dagen geld aan uitgegeven hebt. Was dat aan goederen of aan diensten? Schrijf bij iedere uitgave of het een goed of een dienst was en waarom.

Geld uitgegeven aan:

	Goed	Dienst	Omdat...
1. Busvervoer		X	<i>Service(dienstverlening) door de overheid.</i>
2. Pastechi	X		<i>Verkoop van een goed.</i>
3. Douche		X	<i>Service door W.E.B.</i>
4. Telefoneren		X	<i>Service door Setar.</i>
5. Kapper		X	<i>Service door de kapper.</i>

Les 2, Opdracht 6: Productie?

a. Zet een kruisje in de juiste kolom.

	Wel	Niet
Een leuke wedstrijd spelen.		X
Een weg aanleggen.	X	
Een baby inenten tegen besmettelijke ziekten.	X	
Chatten.		X
Je brommer repareren.	X	
Groenten schoonmaken voor het eten.	X	
De krant lezen.		X
Vader schildert het huis van buiten.	X	

Les 2, Opdracht 7: Een muzikale productie

a. Een musical in elkaar zetten, is dat productie?

Dat is *wel* productie, *want er wordt iets nieuw geproduceerd/gemaakt.*

Als de musical opgevoerd wordt, is er dan sprake van een goed of van een dienst?

Dit is *een dienst*, want *er wordt opgetreden voor publiek.*

Dit is *een onbetaald(e) dienst*, omdat *de klas niet voor de dienst (musical) moet betalen.*

Les 3, Opdracht 9: Natuur, arbeid of kapitaal?

a. Hieronder zie je een lijstje met voorwerpen en maatregelen. Schrijf op met welke productiefactor we hier te maken hebben: natuur, arbeid of kapitaal? Leg ook uit waarom je dat denkt.

	Productiefactor	Omdat
De WEB schaft een nieuwe stoomketel aan.	<i>Kapitaal</i>	<i>Investering door WEB.</i>
De werknemers bij de overheid krijgen een extra verlofdag.	<i>Arbeid</i>	<i>Het is doorbetaald verlof.</i>
Jenny koopt bacoba's.	<i>Natuur</i>	<i>Investering in bacoba's.</i>
Lange tijd werd er fosfaat gewonnen op Aruba.	<i>Natuur</i>	<i>Je gebruikt meer natuurlijke stoffen.</i>
De bankbediendes gaan op cursus.	<i>Arbeid</i>	<i>Dit is menselijk kapitaal.</i>
Arubus heeft vier nieuwe bussen in dienst genomen.	<i>Kapitaal</i>	<i>Een investering in een nieuwe bus.</i>

Les 3, Opdracht 11: Welke sector?

a. Hieronder zie je een lijstje met bedrijven. Schrijf bij ieder bedrijf op in welke economische sector dat bedrijf hoort. Leg ook uit, waarom.

	Sector
Geitenhouderij	<i>Agrarische</i>
Wegenbouwmaatschappij	<i>Industriële</i>
Waterfabriek	<i>Industriële</i>
Benzinepompstation	<i>Industriële</i>
Cateringbedrijf	<i>Diensten</i>
Golfbaan	<i>Diensten</i>
Rijstvelden	<i>Agrarische</i>
Accountant	<i>Diensten</i>
Struisvogelboerderij	<i>Agrarische</i>
Drukkerij	<i>Industriële</i>

Les 3, Verdiepingsopdracht

In plaats van de agrarische sector wordt ook wel de naam primaire sector gebruikt (primus = eerste). Alle bedrijven die hun producten rechtstreeks uit de natuur halen, worden gerekend tot de primaire sector. De secundaire sector omvat de bedrijven die iets doen met de producten van de primaire sector. Dit zijn de industriële bedrijven. De bedrijven die diensten produceren horen dan tot de tertiaire sector.

De dienstensector bestaat zelf ook weer uit twee groepen: de commerciële dienstverlening en de niet-commerciële dienstverlening. Bedrijven in de commerciële dienstverlening verlenen diensten om winst te maken. Voorbeelden van bedrijven in de commerciële dienstverlening zijn verzekeringsmaatschappijen en telecommunicatiemaatschappijen. De bedrijven in de niet-commerciële sector hebben tot doel dienstverlening aan de burgers. Ze hoeven geen winst te maken. De bibliotheek en het ziekenhuis zijn instellingen voor niet-commerciële dienstverlening.

Lees eerst bron 10 en beantwoord dan de vragen.

a. Vul onderstaand schema verder in.

Oude naam	Nieuwe naam	Produceert Goederen/diensten
Agrarische sector	<i>Primaire sector</i>	<i>Goederen</i>
<i>Industriële</i> sector	Secundaire sector	<i>Goederen</i>
<i>Diensten</i> sector	<i>Tertiaire sector</i>	Diensten

Les 3, Samenvatting

Vul de ontbrekende woorden in.

Mensen werken om een *inkomen* te verwerven. Dat kunnen ze gebruiken om in hun behoeften te voorzien.

Behoeften is de verzamelnaam voor alles wat *goederen* en *diensten* zijn om te kunnen leven.

Het vermogen om met verdiend geld aankopen te doen, heet *koopkracht*.

Welvaart betekent dat mensen niet meer al hun geld hoeven uit te geven aan *noodzakelijke en gewenste behoeften*.

Welvaart gaat over materieel welbevinden, welzijn over het *niet materiële* welbevinden.

Met geld kunnen mensen twee soorten dingen kopen. Alle materiële zaken vallen onder *goederen*, alle niet-materiële zaken zijn *diensten*.

Consumeren is het gebruik van *goederen* en *diensten* om een behoefte te vervullen. Productie is het uitvoeren van activiteiten waarbij waarde wordt *toegevoegd*.

Er zijn drie productiefactoren, namelijk *natuur, arbeid* en *kapitaal*. Betaalde productie vindt plaats in bedrijven.

De bedrijven zijn ingedeeld in drie sectoren, de *primaire* sector, de *secundaire* sector en de *tertiaire* sector.

Hoofdstuk 9 &10. Hoe leefbaar is mijn wijk?

Kan door de leerlingen zelfstandig ingevuld worden.



Antwoordmodellen

Deel 1b Cultuur en Bevolking



Hoofdstuk 1 – Arubaanse geschiedenis

in vogelvlucht



Les 1, Opdracht 1: Voorwerpen bij een periode

Schrijf bij ieder voorwerp wat het is en in welke periode het thuishoort.

1. *De Spaanse periode: deel van een ceramische pot.*
2. *De traditionele samenleving: een houweel.*
3. *De periode van de Status Aparte: een carnavalsmasker.*
4. *De moderne samenleving: een helm.*
5. *Preceramische periode: calco.*
6. *Caquetio Indianen: een ceramische pot.*
7. *De West-Indische Compagnie: jenever en een degen.*

Les 3, Verdiepingsopdracht: Wat bleef hetzelfde en wat veranderde er?

c. Schrijf op wat er in die periode hetzelfde bleef in vergelijking met de vorige periode en wat er veranderde.

Periode:	Kenmerk	Wat bleef hetzelfde?	Wat veranderde er?
De West-Indische Compagnie	<i>De bevolking</i>	/	<i>Nieuwe indianen</i>
	<i>De bestaansmiddelen</i>	<i>Veeteelt Houtkap</i>	<i>Visserij Akkerbouw</i>
	<i>Het bestuur</i>	/	<i>WIC</i>
De traditionele samenleving	<i>De bevolking</i>	<i>Indianen</i>	<i>Afrikaanse slaven</i>
	<i>De bestaansmiddelen</i>	<i>Akkerbouw Veelsteelt Visserij</i>	<i>Goud Fosfaat</i>
	<i>Het bestuur</i>	/	<i>Kolonie Curaçao</i>
De moderne 3samenleving	<i>De bevolking</i>	/	<i>Caribisch, Zuid- Afrikaans, China</i>
	<i>De bestaansmiddelen</i>	/	<i>Olie Toerisme Handel</i>
	<i>Het bestuur</i>	<i>Aruba deel van Nederlandse Antillen</i>	/
De periode van de Status Aparte	<i>De bevolking</i>	/	/
	<i>De bestaansmiddelen</i>	<i>Toerisme Handel</i>	<i>Olie-industrie</i>
	<i>Het bestuur</i>	/	<i>Status Aparte Eigen bestuur</i>

Les 3, Samenvatting

De delen van de geschiedenis noemen we periodes. Je kunt ze plaatsen op een tijdbalk. Ieder deel van de geschiedenis heeft bepaalde kenmerken. Voorbeelden van deze kenmerken zijn bevolkingssamenstelling, bestaansmiddelen en bestuur. De manier van leven van groepen mensen noemen we de cultuur. Deze kan na verloop van tijd veranderen.

Hoofdstuk 2 – Aruba in het Caribisch gebied

Les 1, Opdracht 2: Drukke in het Caribisch gebied

a. Noem vier landen die schepen in het Caribisch gebied hadden.

1. *Spanje*
2. *Engeland*
3. *Frankrijk*
4. *Nederland*

b. Waarom kwamen zij naar dit gebied?

De Hollanders kwamen naar dit gebied om:

- *plantages te beginnen waar men suiker, koffie, katoen, cacao, tabak kon verbouwen.*
- *handel te drijven.*
- *voor de zoutwinning.*
- *voor de slavenhandel.*
- *te koloniseren.*
- *te vechten tegen de Spanjaarden.*

c. Waarom werd de West-Indische Compagnie opgericht?

- *Handel drijven, ook goed: slavenhandel, zoutwinning.*
- *Vechten tegen de Spanjaarden die de baas waren over Nederland.*

Les 1, Opdracht 3: Kapen en piraterij

De volgende uitspraken zijn van een kaper of een piraat. Knip iedere uitspraak uit en plak hem in de juiste kolom.

Kaper	Piraat
<i>Als ik kaap, is dat legaal.</i>	<i>Ik heb geen kapersbrief nodig.</i>
<i>Ik kaap alleen in opdracht van een regering.</i>	<i>Ik kaap alleen voor eigen belang.</i>
<i>Ik krijg een kapersbrief van de regering.</i>	<i>Als ik kaap is dat illegaal.</i>

Les 2, Opdracht 4: Jannie de Winter, de schrik van het Caribisch gebied

1. Was Jannie een kaper of een piraat?

Jannie was een piraat.

2. Leg je antwoord uit.

Ze was een piraat omdat ze illegaal kaapte, zonder kapersbrief en alleen voor haar eigen belang.

Les 2, Opdracht 5: Verschillend of gelijk?

Over welk eiland vertelt de bron?

Over welke kenmerken vertelt de bron?

Wat kom je te weten over deze kenmerken?

Kenmerken	St Eustatius	Barbados	Jamaica	Hispaniola
Taal	<i>Engels, Spaans, Frans, Nederlands</i>	<i>Engels, Creole</i>	<i>Engels, Creole</i>	<i>Spaans</i>
Bevolking/ras	<i>Blanken en slaven Joden</i>	<i>Blanken, kleurlingen en slaven</i>	<i>Blanken, kleurlingen en slaven</i>	<i>Blanken, kleurlingen en slaven</i>
Godsdienst	<i>Gereformeerd (protestants) Joods</i>	<i>Protestants</i>	<i>Protestants</i>	<i>Protestants</i>
Bestaansmiddelen	<i>Handel</i>	<i>Plantages</i>	<i>Plantages</i>	<i>Plantages</i>

Les 3, Opdracht 7: Hoe Caribisch was Aruba?

a. Vergelijk de kenmerken van het Caribisch gebied met die van Aruba.

Kenmerken	Aruba	Caribisch gebied
Taal	<i>Spaans Indiaans Nederlands</i>	<i>Spaans Engels Frans</i>
Bevolking/ras	<i>Indianen op Aruba Blanken (Tot 1800) bijna geen zwarte slaven</i>	<i>(Indianen worden uitgemoord) Blanken Kleurlingen Slaven</i>
Godsdienst	<i>Katholiek</i>	<i>Katholiek Gereformeerd (protestant)</i>
Bestaansmiddelen	<i>Houtkap Veeteelt Zelfvoorzienende landbouw (akkerbouw) Visserij en 'handel met kapers' mogen worden aangevuld of goed gerekend.</i>	<i>Plantagelandbouw: suiker, koffie, katoen et cetera.</i>

b. Welke overeenkomsten en verschillen zie je? Noteer die hieronder.

Overeenkomsten	Verschillen
<i>Spaanstalig</i>	<i>Andere talen op Aruba (Nederlands en Indiaans).</i>
<i>Blanken en slaven</i>	<i>Uitmoorden van indianen in Caribisch gebied (niet op Aruba). Aruba kent in vergelijking tot Caribisch gebied geen rijke slavenhandel.</i>
<i>Katholiek</i>	<i>Gereformeerd.</i>
<i>Landbouw</i>	<i>Plantagelandbouw (niet grootschalig op Aruba).</i>

Les 3, Samenvatting

Op de Caribisch zee voeren schepen uit *Holland, Spanje, Frankrijk en Engeland*. Deze landen behoorden tot de grote *mogendheden*. Op de eilanden van het Caribische gebied waren plantages waarop *suikerriet, katoen, maïs, cacao* en *tabak* werden verbouwd. De West-Indische Compagnie werd opgericht door *de Nederlandse regering* om *als wapen in de strijd tegen Spanje in te zetten*. Jan Erasmus Reyning was een *kaper* in dienst van de WIC. Hij kreeg van de regering een zogenaamde *kapersbrief* waarmee hij oorlog mocht voeren. Kapers die dit niet hadden, worden *piraten* genoemd.

Hoofdstuk 3 – De traditionele samenleving

Les 1, Opdracht 1: Machthebbers op de eilanden

- a. Waardoor kwamen er zwarte slaven op ons eiland?
Dat kwam doordat *blanke kolonisten vanuit Curaçao naar Aruba kwamen en hun zwarte slaven meenamen.*
- b. Welk land was de baas over Aruba, Curaçao, Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Sint Maarten?
Nederland
- c. Hoe noemde men de vertegenwoordiger van de Nederlandse regering op Curaçao?
Deze vertegenwoordiger noemde men de *gouverneur.*
- d. Hoe heette na 1848 de belangrijkste figuur op de andere eilanden?
Die werd de *gezaghebber* genoemd.

Les 1, Opdracht 2: Vergelijken van volkstellingen

Vul in:

1. Tussen 1816 en 1857 groeide de vrije bevolking van *1393* tot *2398* mensen. Dit is een *toename* van *1005* vrije mensen.
2. Tussen 1816 en 1857 groeide het aantal slaven van *336* tot *502* slaven. Dit is een *toename* van *166* slaven.
3. Tussen 1857 en 1907 nam het aantal slaven op Aruba af met *502* personen. Deze afname was het gevolg van *de afschaffing van de slavenhandel.*
4. Tussen 1857 en 1907 steeg het aantal vrije Arubanen van *2398* tot *8555* Dit is een *toename* van *6157* mensen.

Les 1, Differentiatieopdrachten bij opdracht 2: Verwerken van bronnen

- a. Waarom waren er in 1857 (bron 3) op Curaçao veel meer slaven dan op Aruba?
In 1857 waren er veel meer slaven op Curaçao omdat *er niet zulke grote plantages waren en er maar weinig werk was.*
- b. Waarom werden er in 1857 en 1907 geen indianen meer geteld op Aruba?
Antwoord b: Ze waren vermengd met de andere bevolkingsgroepen.

Les 1, Opdracht 3: De rijkste Arubanen en hun bezit

Schrijf op het werkblad de namen van drie personen met de meeste bezittingen in een bepaalde categorie.

		Naam	Naam	Naam
Bron 5	De belangrijkste scheepseigenaren	<i>Moderhay Henriquez</i>	<i>Benoit Solagnier</i>	<i>Isaac Penso</i> <i>Dirk Wever</i>
Bron 6	De belangrijkste koeieneigenaren	<i>Pieter Lampe</i>	<i>J.A. Arends</i>	<i>Jan van der Biest</i>
Bron 6	De belangrijkste geiteneigenaren	<i>Pieter Lampe</i>	<i>Jan van der Biest</i>	<i>Willem Kelij</i>
Bron 6	De belangrijkste schapeneigenaren	<i>Willem Kelij</i>	<i>Pieter Lampe</i>	<i>Jan van der Biest</i>
Bron 7	De belangrijkste slaveneigenaren	<i>Weduwe Simon Paasch</i>	<i>Weduwe Werleman</i>	<i>Weduwe van der Biest</i>

c. Schrijf op welke achternamen meer dan één keer voorkomen op je werkblad.

Willem Kelij

Pieter Lampe

Jan van der Biest



Les 1, Opdracht 4: Slaven en hun beroep

a. Waarom zouden vrouwen vaak als huisslavin zijn gebruikt? Welke werkzaamheden moeten we ons daarbij voorstellen?

Om in het huis te werken: koken, schoonmaken, kinderen verzorgen (term: yaya).

b. Wat zou er worden bedoeld met 'ambachtsslaven en winkelslaven'?

Ambachtsslaven zijn slaven die *werkten als timmerman, smid, schoenmaker*.

Winkelslaven zijn slaven die *in de winkels van hun eigenaar werkten*.

Wat zouden de werkzaamheden van deze mannen en vrouwen zijn geweest?

Ambachtsslaven: *timmeren, schoenen maken, et cetera*.

Winkelslaven: *verkopen, voorraden bijhouden, goederen bezorgen*.

c. De resterende slaven waren tuinslaaf, veldslaaf of veehoeder. Wat stel je je voor bij deze werkzaamheden?

Tuinslaaf: *zij werkten op de cunucu*

Veldslaaf: *zij werkten ook op de cunucu en de aloëvelden*.

Veehoeder: *zij moesten op de geiten en schapen passen*.

Les 2, Opdracht 5: Van de stad naar de dorpen

a. Reken uit hoeveel mensen er op Aruba woonden in 1845 en 1862.

2506 in 1845.

3487 in 1862.

b. Reken uit hoeveel procent van de mensen in elke periode in Oranjestad woonde.

Jaar	Bevolkings-aantal Oranjestad	Bevolkings-aantal districten	Totaal	Percentage in Oranjestad	Percentage in districten
1830	1.077	1.343	2420	$\frac{1.077}{2.420} \times 100 = 44.5\%$	$\frac{1.343}{2.420} \times 100 = 55.5\%$
1845	1.154	1.352	2504	$\frac{1.154}{2.504} \times 100 = 46.0\%$	$\frac{1.352}{2.504} \times 100 = 54.0\%$
1862	1.044	2.443	3.487	$\frac{1.044}{3.487} \times 100 = 29.9\%$	$\frac{2.443}{3.487} \times 100 = 70.0\%$

c. In 1862 *daalde* het bevolkingsaantal vergeleken met 1845 in Oranjestad met **16%** terwijl het bevolkingsaantal in de districten met **16% steeg**.

d. Waarom is het belangrijk om deze getallen om te zetten in procenten?

Dat is belangrijk omdat *je de zo de verdeling van de bevolking tussen 1830 en 1862 kunt vergelijken en de veranderingen kunt zien*.

Les 2, Opdracht 6: Middelen van bestaan

- b. Noteer in het onderstaand schema het jaartal dat er een kerk in het dorp werd gebouwd.
c. Wat waren de belangrijkste bestaansmiddelen? Noteer deze in het schema.

	Bouwjaar Kerk of school	Belangrijkste bestaansmiddelen
Oranjestad	1813 (r.k.) 1822 (prot) 1824	Handel Bestuur Markt Ambachten
Noord	ca. 1771 (r.k.) 1831 (r.k.)	Landbouw Veeteelt Visserij
Santa Cruz	1852	Landbouw Veeteelt Goud zoeken
Savaneta	1852 (plantage) 1900 (kerk)	Plantage Landbouw Veeteelt Visserij Fosfaat van Seroe Colorado
Rancho	1855	Visserij Zoutwinning

Les 3, Opdracht 7: Uitspraken over het oude Aruba

- a. In welke uitspraak lees je dat indianen en blanken met elkaar huwden?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, eerste uitspraak*.
- b. In welke uitspraak lees je dat kolonisten het Papiamento naar Aruba brachten? Uit welk jaar is die uitspraak?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, eerste uitspraak*.
Uit het jaar 1830.
- c. In welke uitspraak lees je dat de slaven na de afschaffing van de slavernij op Aruba waren gebleven?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, vierde uitspraak*.
- d. In welke uitspraak lees je dat de blanken toch het liefst met elkaar trouwden?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, derde uitspraak*.
- e. In welk jaar overleed de laatste echte indiaan op Aruba?
In *1843*.
- f. In welke uitspraak lees je dat de slaven met de andere bevolkingsgroepen huwden?
Dat lees ik in de uitspraak van *bron 12, vierde uitspraak*.

Les 3, Opdracht 8: Tambu

- a. Welke bevolkingsgroepen dansten de tambu?
De tambu werd door slaven en vrije Arubanen (dus: kolonisten en indianen) gedanst.
- b. Wat was de mening van de pastoors en gezaghebbers over de tambu?
Zij vonden dit: onzedelijk, veel drank, primitief, et cetera.

Les 3, Samenvatting

In 1800 was Aruba een onderdeel van de *kolonie Curaçao*. Het eiland Aruba werd bestuurd door een *commandeur* of *gezaghebber*, die de *gouverneur* en de *regering van Nederland*, vertegenwoordigde.

Blanke kolonisten trokken vanuit *Curaçao* naar Aruba en brachten een nieuwe bevolkingsgroep mee: de *slaven* oorspronkelijk afkomstig uit Afrika. De kolonisten vestigden zich in een dorp rondom *de Paardenbaai* dat in 1824 de naam *Oranjestad* kreeg. De bevolking van Aruba bestond in 1816 uit *drie* groepen: *kolonisten*, *slaven* en *indianen*. Op Aruba waren er maar weinig *slaven*. Dat kwam omdat er op Aruba geen grote *plantages* zijn. Slaven deden vooral werk in en om *het huis, in de cunucu of in de winkels*. Over het algemeen werden zij *goed* behandeld. In 1862 kwamen zij vrij.

Later trokken de kolonisten met hun personeel naar het *platteland* van Aruba, *districten* genaamd. De *rijkste* inwoners bleven in Oranjestad wonen. Buiten Oranjestad werd vooral *landbouw* bedreven. Andere middelen van bestaan waren *visserij*, *veeteelt* en *de goudwinning* en het telen van de geneeskrachtige plant *aloë*. Zo ontstonden in de *districten* de dorpen, *Santa Cruz* en *Savaneta*, het vissersdorp *Rancho* en het indianendorp *Noord*.

De bevolkingsgroepen gingen zich met elkaar *vermengen* zodat er tegen 1840 geen 'echte' *indianen* meer op het eiland waren. Alleen de groep *rijke blanken* bleef apart. Iedere bevolkingsgroep droeg een steentje bij aan de *wording* van Aruba. De indianen wisten hoe je landbouw kunt bedrijven in een *droog* gebied. De kolonisten namen het *Papiamento* mee uit Curaçao en de zwarte/Afrikaanse bevolking verrijkte de cultuur met een nieuwe muziekvorm, de *tambu*.

Hoofdstuk 4 – Aruba wordt een moderne samenleving



Les 1, Opdracht 1: Traditionele en moderne samenleving

Stap 1: Traditioneel of modern?

De vier zwart-wit foto's horen bij de traditionele samenleving.

De vier kleurenfoto's horen bij de moderne samenleving.

Les 3, Samenvatting

De olieraffinaderij, de Lago, kwam naar Aruba omdat Aruba dichtbij *de oliebronnen in het meer van Maracaibo, Venezuela lag*.

Op Aruba heerste toen *politieke rust* en *werkloosheid*. Daarbij was de San Nicolasbaai een goede *haven* voor grote olietankers.

Door de komst van de Lago veranderde Aruba van een *traditionele* samenleving in een *moderne of geïndustrialiseerde/industriële* samenleving.

Een periode waarin veel industrie ontstaat wordt een *moderniseringsperiode* genoemd. Als er veel industrie komt, veranderen de mensen van baan. Je kunt zeggen dat de *economie/bestaansmiddelen* veranderen. Ook verandert de *infrastructuur* want er zijn veel nieuwe wegen, bruggen en vliegvelden nodig.

De omgang tussen mensen wordt anders. Er komen veel mensen uit een ander land. Mensen richten *etnische* clubs op omdat ze activiteiten met landgenoten willen doen.

Kortom, een moderne samenleving wordt veel ingewikkelder. Daarom is er vaak een verandering van *bestuur*.

Hoofdstuk 5 – Migratie in de moderne tijd (1924-1985)



Les 1, Opdracht 1: Het verhaal van Inez.

1. Waar gaat het verhaal van Inez over?

Het verhaal van Inez gaat over migratie.

2. In welke tijd speelt het verhaal zich af?

Het verhaal speelt zich kort na 1924 af.

3. Waarom komt Inez naar Aruba?

Inez komt naar Aruba om te gaan werken.

Les 1, Opdracht 2: Het leven van Inez op Nevis en Aruba;

Opdracht 3: Verhuismotieven van Inez

Geef met een L aan welke uitspraken betrekking hebben op het leven van Inez.

Geef met een V aan door welke uitspraken Inez misschien gaat verhuizen.

Nr.	L	V	Uitspraken
1	L	V	Inez heeft 6 zusters, een broer en een moeder op Nevis wonen.
2			Nevis is een heel klein tropisch en vulkanisch eiland vlakbij St. Kitts.
3	L		Inez leert Mr. Brown kennen als ze 17 is. Hij vertelt Inez over San Nicolas in Aruba waar hij woont.
4			Nevis heeft twee suikerraffinaderijen waar natte suiker wordt gemaakt. Daarna wordt de suiker met de boot vervoerd naar St. Kitts en verder verwerkt.
5	L		De vader van Inez is gestorven toen ze 8 jaar oud was.
6		V	Mr. Brown vertelt dat in San Nicolas al mensen wonen uit St. Kitts en andere eilanden, omdat er veel werk is in de oliefabriek en de huishouding.
7	L		Inez heeft alleen basisschool gedaan. Haar moeder had geen geld voor de middelbare school.
8	L	V	Inez is nog nooit van het eiland Nevis geweest.
9		V	Nevis en St. Kitts zijn Britse eilanden en de Britten gaven niets. De Franse en Nederlandse eilanden kregen veel meer geld van de regeringen. Daar is het leven iets beter.
10	L		Toen Inez 14 was ging ze katoen plukken, maar dat kon alleen in het oogstseizoen.
11	L	V	Op Nevis was er veel seizoenswerk in de katoen en suikerteelt. Een klein deel van de vrouwen kreeg permanent werk in het huishouden.
12	L	V	Mr. Brown vraagt Inez' moeder of een dochter mag overkomen naar Aruba om daar te gaan werken als 'live-in'.
13	L		Toen Inez 16 was ging ze werken in de huishouding en dat geld gaf ze aan haar moeder.

Les 2, Opdracht 6: Migranten op Aruba

Geef van elke persoon aan of het vooral pushfactoren of vooral pullfactoren zijn waarom ze zijn gekomen.

Naam migrant	Push of pullfactor	Omschrijving factor
Janchi Richardson	<i>pull</i>	<i>contract bij de Lago</i>
Mevr. Lili Kwie	<i>pull</i>	<i>veel onderwijsbanen</i>
Pieter Cornelissen	<i>pull</i>	<i>avontuur</i>
Dhr. Akbar	<i>push</i>	<i>Libanon is straatarm</i>

Les 2, Opdracht 7: Soorten migratie

Noteer achter elke naam welke migratievorm of migratievormen in het verhaal naar voren zijn gekomen.

Naam migrant	Migratievorm
Janchi Richardson	<i>immigratie</i>
Mevr. Lili Kwie	<i>immigratie en retourmigratie</i>
Pieter Cornelissen	<i>immigratie en retourmigratie</i>
Dhr. Akbar	<i>immigratie en kettigmigratie</i>

Les 2, Opdracht 8: Vestigings- en vertrekoverschot

a. In welke jaartallen is er een vestigingsoverschot?

Er is een vestigingsoverschot in de jaren *1938, 1943, 1946, 1948, 1980*.

b. In welke jaartallen is er een vertrekoverschot?

Er is een vertrekoverschot in de jaren *1940, 1951, 1954, 1960, 1966, 1971, 1978*.

c. Bereken het vertrekoverschot in 1960.

Het vertrekoverschot in 1960 is: $3059 - 1272 = 1787$

d. Is de volgende uitspraak goed of fout: De migratie in Aruba verandert van meer emigratie naar meer immigratie.

Deze uitspraak is *fout* want *Aruba is juist meer een emigratieland geworden met een vertrekoverschot. Er vertrekken meer mensen dan dat er zich vestigen.*

e. Probeer twee pushfactoren te bedenken op Aruba waarom steeds meer mensen uit Aruba vertrekken.

Twee pushfactoren: *minder werk bij Lago* en *weinig mogelijkheden voor scholing*.

Les 2, Opdracht 9: Immigranten en de arbeidsmarkt

a. Van welke eilanden en landen komt de Inglès?

De leerlingen markeren geel:

Jamaica, Trinidad and Tobago, St. Kitts/Nevis, Anguilla, Antigua/Barbados, Monserrat, Dominica, St. Lucia, Barbados, St. Vincent, Grenadines, (Brits-)Guyana.

Ook kunt u goed rekenen:

Saba, St. Maarten, St. Eustatius.

Frans Guyana, Martinique, Guadeloupe en Haïti zijn Franstalig.

c. Vul in het kaartje van Aruba de herkomstgebieden in onder het juiste beroep.

Inglès = arbeider

Nederland, Suriname = ambtenarij

China/Libanon/Madeira = handel.

Les 2, Verdiepingsopdracht: Opdracht 10: De Arubaanse samenleving en migratiestromen

Zet het juiste jaartal achter elk verhaal. Vervolgens schrijf je op waarom je die periode hebt gekozen.

Verh.	Jaartal	Argument
A	1948 – 1960	<i>De Lago automatiseert in deze periode. Niet-Nederlandse werknemers werden het eerst ontslagen.</i>
B	Na 1960	<i>Portugezen uit Madeira komen naar Aruba voor DOW en beginnen na enige tijd voor zichzelf.</i>
C	1930-1948 Of: vóór 1930	<i>Veel werkgelegenheid bij Lago door groei van het bedrijf voor en tijdens WO II.</i>
D	Voor 1930	<i>De Lago is er nog maar net.</i>
E	1948-1960	<i>Nederlandse onderwijsmigratie was sterk na WO II. Arubaanse beursalen waren er nog maar weinig.</i>

Les 3, Opdracht 11: De gevolgen van migratie

1. Zoek Bonaire op in de atlas.

2. Waarom waren er steeds minder mensen op Bonaire?

Dit kwam omdat ze gingen emigreren.

3. Wie gingen er het meeste weg?

De mannen gingen het meeste weg.

4. Wie bleven het meeste thuis?

Vrouwen en kinderen (ouderen) bleven het meeste thuis.

5. Het is niet bekend hoeveel mannen en vrouwen er in 1925 en 1926 op Bonaire woonden. We kunnen dat wel ongeveer nagaan: Maak een schatting van het aantal mannen en vrouwen in 1925 en 1926 en vul in waarom je deze schatting maakt. Gebruik onderstaande tabel.

Bonaire	mannen	vrouwen	totaal
1925	<i>Goed: 3.000 Goed 3418 (5/11e)</i>	<i>Goed 4.500 4102 (6/11e)</i>	7521
1926	<i>Goed: 2.500 Goed: 2370 (5/11e)</i>	<i>Goed: 2.715 Goed: 2845 (6/11e)</i>	5215

Ik kom tot deze schatting door de sekseratio (verhouding man – vrouw). Deze was in 1930 5 staat tot 6. Na 1925 daalt ook het aantal vrouwen!

Les 3, Opdracht 12: De postwissel

In bron 10 zie je de postwissel van Antonio.

1. Schrijf een korte brief van Antonio aan zijn familie op Bonaire, waarin hij ook over deze postwissel vertelt. (maximaal 8 regels/zinnen)

- *Hard werken bij Lago*
- *Engels praten*
- *Heimwee naar familie*
- *San Nicolas is een bruisende stad.*
- *Club Bonaire*

2. Bekijk de postwissel van Antonio goed. Maak nu een eigen postwissel voor een familielid in het buitenland. Bepaal hoeveel geld erop moet. Houd rekening met de koers. Zorg dat alles op de juiste plek staat.

Bedrag: van enkele tientallen guldens per week tot een paar honderd per maand. Dat mag met 10 worden vermenigvuldigd.

Les 3, Samenvatting

Als mensen naar een ander land verhuizen, noemen we dat *migreren*. Pluspunten van een nieuw gebied waar je eventueel naar toe wilt verhuizen, noemen we *pull factoren*. Minpunten van het eigen woongebied noemen we *push factoren*.

Er is sprake van *immigratie* als mensen naar jouw land komen om er te wonen en te werken. Als deze mensen hun familie vertellen hoe fijn het is en zij komen ook, dan noemen we dat *kettingmigratie*. Het kan zijn dat mensen weer terug, gaan naar het land waar ze vandaan komen. Dit heet *retourmigratie*.

Soms is er sprake van een vestigingsoverschot in een land. Dit betekent dat *er meer mensen immigreren dan emigreren*. Maar het kan ook gebeuren dat er een vertrekoverschot is. Dit betekent dat *er meer mensen emigreren dan immigreren*.

Het is lang niet altijd fijn als mensen gaan emigreren. In sommige gezinnen gaat alleen de vader naar een ander land verhuizen. De rest van het gezin wacht dan op *postwissels* die de vader stuurt. Als er veel mensen in een land zijn die daarvan leven, noemen we zo'n economie een *postwisseleconomie*.

Hoofdstuk 6. De tegenwoordige tijd

Les 1, Opdracht 1: Veranderingen

a. Waarom sloot de Lago op 31 maart 1985?

De Lago sloot omdat *de directie van de raffinaderij en Venezuela het niet eens waren over de leverantie van ruwe olie.*

b. Op 1 januari 1986 ging de Status Aparte van Aruba in. De Status Aparte houdt in *dat Aruba geen deel meer uitmaakt van de Nederlandse Antillen. Nog wel van het Koninkrijk.* De Status Aparte kan een voordeel zijn voor het regeringsbeleid. Veel Arubanen hoopten dat *er meer hotels naar Aruba gehaald zouden worden.*

c. Er kwamen na 1985 veel banen bij, omdat *er inderdaad nieuwe hotels kwamen.*

d. De regering heeft besloten om aan 3.000 arbeidsmigranten een vergunning te verlenen, omdat *de vraag naar arbeid enorm is en niet door de Arubaanse bevolking gevuld kan worden.*

e. Vertel waarom op Colegio San Juan een multiculturele markt wordt gehouden. Op een multiculturele markt *presenteren vertegenwoordigers van verschillende bevolkingsgroepen zich.*

Les 2, Opdracht 3: Toerisme en werkgelegenheid

Stap 2. Vul hieronder de ontbrekende getallen in.

Het aantal hotelkamers op Aruba steeg tussen 1980 en 1993 van **2000** naar **6000**.

Dankzij het toegenomen aantal hotelkamers **steeg** de werkgelegenheid tussen 1987 en 1990 van **22.500** naar **28.900**.

Door de sluiting van de Lago in **1985** verliezen veel Arubanen hun werk. Het werkloosheidscijfer is **16%**.

Les 3, Samenvatting

In 1985 begon een nieuwe periode in de Arubaanse geschiedenis. Dit kwam door het **vertrek van de Lago**.

Naast veel veranderingen was er ook sprake van continuïteit. Dit betekent dat *er weinig verandert in een samenleving*. Er verdwenen veel banen op Aruba. Daarom besloot de regering meer aandacht te besteden aan het **toerisme**.

Er werden veel hotels gebouwd waardoor veel mensen weer werk kregen.

Het aantal **arbeidsplaatsen** steeg flink tussen 1987 en 1990.

De **werkloosheid** verdween bijna helemaal. Door de steeds groter wordende werkgelegenheid waren er veel **vrouwen** en **arbeidsmigranten** nodig op de arbeidsmarkt. De samenstelling van de bevolking op Aruba veranderde. Er ontstonden welvarende en minder welvarende groepen in de samenleving. Dit had te maken met de inkomens**verdeling**. Bij kleine verschillen praten we van inkomens**gelijkheid**. Als de verschillen groot zijn, noemen we dit inkomens**ongelijkheid**.

Hoofdstuk 7. Nos tur ta un! We zijn allemaal één!

Les 1, Opdracht 2: Cultuurverrijking of cultuurverarming?

Vul in:

Jack vertelt iets over de *taal* en het *eten*.

Bij Gina gaat het om de *godsdiens*.

Flavio vertelt over *het eten*.

Sheila heeft het over *dans* en *muziek*.

Les 2, Opdracht 3: Angela en de multiculturele samenleving

a. Vul het antwoordschema in.

	Gesproken talen	Uit welk land komen de mensen die Angela ontmoet?
Scène 1: Op straat	<i>Nederlands</i>	<i>Niet van toepassing, ze ontmoet niemand in scène 1</i>
Scène 2: Sportwinkel Babaloo	<i>Papiamento</i>	Land <i>Aruba</i> Ik weet dat omdat <i>er Papiamento gesproken wordt en omdat de winkelbediende een familierelatie aanhaalt.</i>
Scène 3: Angela en de toerist	<i>Engels</i>	Land <i>Amerika</i> Ik weet dat omdat <i>de toerist muziek wil meenemen naar huis (New York)</i>
Scène 4: De basketbalclub	<i>Spaans</i> <i>Papiamento</i>	Land <i>Colombia</i> Ik weet dat omdat <i>er in het boek Colombiaanse trainer staat.</i>
Scène 5: Beach	<i>Spaans</i> <i>Papiamento</i> <i>Engels</i> <i>Nederlands</i>	Land <i>Aruba</i> Ik weet dat omdat <i>de meest gesproken taal in het gesprek Papiamento is en daarnaast de kreten uit andere landen gebruikt worden.</i>
Scène 6: Bon Bini Beach Bar	<i>Papiamento</i> <i>Engels</i>	Land <i>Filippijnen</i> Ik weet dat omdat <i>er in het boek Filippijnse bartender staat.</i>

b. Kun je aan de taal alléén horen uit welk land iemand komt?

Nee, want verschillende talen worden in verschillende landen gesproken.

Les 2, Opdracht 5: Taal en herkomstland

- a. Bestudeer bron 4 en reken uit wat het verschil is tussen het aantal mensen dat een taal sprak in 1981 en in 2000.
- b. Geef in de volgende kolom aan, uit welk herkomstland de bevolkingsgroepen komen, die deze taal spreken.

	1981	2000	Toename of afname	Herkomstland
Papiamentó	40.835	59.984	Toename 19.149 $19.149:408.35 =$ (46,9%)	Aruba, Bonaire, Curaçao
Engels	6.393	7.001	Toename 608 (9,5%)	Amerika Caribisch gebied
Nederlands	3.013	5.289	Toename 2.276 (75,5%)	Nederland
Spaans	1.891	11.368	Toename 9.477 (501,2%)	Colombia Venezuela Dominicaanse Republiek Peru
Portugees	245	225	Afname 20 (8,2%)	Portugal Brazilië
Andere taal	435	1.781	Toename 1.346 (309,4%)	China Filippijnen Duitsland Et cetera

- c. *Portugees* wordt steeds minder gesproken.

Papiamentó en *Spaans* zijn de talen die het meest gegroeid zijn.

- d. Leg uit waarom er in 2000 veel meer Spaans gesproken werd dan in 1981.

Door de komst van vele hotels, werden migranten die veelal Spaans spraken, uit Latijns-Amerika overgehaald om in de hotels te werken. Omdat ze niet voor onbepaalde tijd bleven, was de noodzaak om Papiamentó te leren niet aanwezig. Daarbij komt nog dat in de hotels de gangbare talen het Engels en het Spaans zijn.

Les 2, Opdracht 6: Omgaan met verschil in taal

- a. Over welke talen gaat het in bron 5?

Het gaat in bron 5 over de talen *Spaans* en *Nederlands*.

- b. Over welke talen gaat het in bron 6?

Het gaat in bron 6 over de talen *Spaans* en *Papiamentó*.

- c. In welke bron wordt er positief omgegaan met de taaldiversiteit?

In bron 5 wordt positief omgegaan met de taaldiversiteit.

Les 3, Opdracht 8: Geloven op Aruba

a. Vul in de laatste kolom in wat de toename of de afname is van het percentage mensen, dat het geloof aanhangt.

Geloof	1981	2001	Toename of afname	
Rooms-katholiek	88.5	80.5	<i>Afname</i>	$8.0 : 0.885 = 9\%$
Methodist	2.4	1.2	<i>Afname</i>	$1.2 : 0.024 = 50\%$
Anglicaan	0.9	0.4	<i>Afname</i>	$0.5 : 0.009 = 55.6\%$
Adventist	0.6	0.8	<i>Toename</i>	$0.2 : 0.006 = 33.3\%$
Evangelist	0.6	4.1	<i>Toename</i>	$3.5 : 0.006 = 583.3\%$
Jehova's Getuige	1.1	1.5	<i>Toename</i>	$0.4 : 0.011 = 36.4\%$
Niet-gelovig	1.6	3.9	<i>Toename</i>	$2.3 : 0.016 = 143.75\%$

Les 3, Samenvatting

Onder cultuur verstaan we *de aangeleerde manier van leven (gedrag) van een land, een volk of een bevolkingsgroep*.

Als je met veel verschillende culturen in een land leeft, kun je veel van elkaar leren en gedeelten van die cultuur overnemen. Als je vindt dat jouw cultuur daar beter van wordt, spreek je van *cultuurverrijking*. Aruba is een duidelijk voorbeeld van een multiculturele samenleving omdat *op Aruba mensen van verschillende herkomst met elkaar wonen en werken*.

Taaldiversiteit wil zeggen dat *er in de samenleving meerdere talen worden gesproken*. De taal die je het eerst leert van je moeder en vader en andere gezinsleden noemen we de *moedertaal*.

Naast een diversiteit in de taal is er in een multiculturele samenleving ook een diversiteit in *godsdienst*. Dat kun je zien aan de verschillende *kerken*. Andere godsdiensten zijn het *Christendom, Boeddhisme, het Hindoeïsme, het Jodendom en de Islam*.

Hoofdstuk 8. Aruba en de wereld



Les 2, Opdracht 3: Een middag met Ruben

Vul onderstaande vragen in:

Economie:

In scène 2 gaat het om economische invloeden.

Cultuur:

In de scènes 3 en 5 gaat het om invloeden die te maken hebben met de cultuur.

Bevolkingssamenstelling:

In scène 1 (of 4) gaat het om invloeden die te maken hebben met de bevolkingssamenstelling.

Technologie:

In scène 4 (of 1) gaat het om invloeden die te maken hebben met de technologie.

Les 2, Opdracht 5: Gender

a. Tijdschrift 1: Arubaans tijdschrift, stijl jaren '50'.

Dit tijdschrift is gemaakt in het land *Aruba*.

Dit tijdschrift is ongeveer in het jaar *2004* gemaakt. (*1955 is ook goed als antwoord*).

Dit tijdschrift is voor *de viering van het 50-jarig carnavalsjubileum* gemaakt.

b. Tijdschrift 2: 'Aruba Cayente'.

Dit tijdschrift is gemaakt in *Aruba*.

Dit tijdschrift is ongeveer in het jaar *2004* gemaakt.

Dit tijdschrift is voor *jongeren* gemaakt.

c. Tijdschrift 3: 'Amerikaans tijdschrift 2005'.

Dit tijdschrift is gemaakt in *Amerika*.

Dit tijdschrift is ongeveer in het jaar *2005* gemaakt.

Aan wie wordt dit tijdschrift op Aruba verkocht? Aan *mannen en vrouwen*.

Les 3, Samenvatting

Door nieuwe economische ontwikkelingen en verbeterde technologie verandert in veel landen de cultuur.

Grote delen van de wereld krijgen steeds meer dezelfde cultuur.

Dit wordt *globalisering* genoemd.

Drie voorbeelden van de invloed van nieuwe economische ontwikkelingen en verbeterde technologie zijn:

- 1. Mensen reizen door verbeterde vliegtuigen steeds sneller over de hele wereld.*
- 2. Het uitwisselen van informatie over de hele wereld door het gebruik van computers.*
- 3. het kijken naar televisieprogramma's uit de Verenigde Staten, Zuid-Amerika en Nederland.*

Als je zelf veel over de wereld reist, je veel verschillende talen spreekt en je voelt je tot veel verschillende culturen aangetrokken, mag je jezelf een *wereldburger* noemen.

Het is belangrijk om een eigen *mening* te hebben over globalisering en daarbij ontstane *voordelen* of *nadelen*.

Hoofdstuk 9 &10 – Cultuur en bevolking in 2015: een onderzoek



Kan door de leerlingen zelfstandig ingevuld worden.



FASE 1 Zelf werken

(leerjaar 1 week 1 t/m 12)



In de fase van zelf werken leert de leerling om 5 –15 minuten zelf aan een opdracht of taak te werken.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none"> • De docent kiest en verheldert de doelstellingen van de les • De docent bepaalt de inhoud van de lessen (waar, wanneer, volgorde en aanpak) • De docent motiveert de leerlingen om inzet te leveren 	<ul style="list-style-type: none"> • De docent speelt een centrale rol, leerlingen volgen de aanwijzingen van de docent op • Klassikale aanpak
Vragen stellen/ Opdrachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none"> • De docent stuurt de opdrachten stapsgewijs aan (in kleine stappen) • De docent stuurt (waar nodig) de leerlingen aan • De docent helpt de leerling met het analyseren van de leerstof • De docent helpt de leerling in het leggen van relaties met begrippen in het geheugen • De docent maakt de kennis gebruiksklaar 	<ul style="list-style-type: none"> • Een leerling is in staat om 5-15 minuten zelf te werken • Opdrachten kunnen klassikaal of in kleine groepen (maximaal drie leerlingen) gemaakt worden • De opdrachten worden klassikaal behandeld (na afloop van het zelf werken)
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none"> • De docent bewaakt de tijd, concentratie en inzet • De docent bewaakt of de leerling de leerstof begrijpt • De docent toetst en beoordeelt • De docent geeft de leerling feedback op de leerinhoud (niet het leerproces) • De docent reflecteert op het leerresultaat van leerlingen • De docent reguleert emotie en frustratie • De docent voorkomt struikelblokken 	<ul style="list-style-type: none"> • Klassikaal terugblikken op gestelde doelen • De docent kijkt het werk na • Leerresultaat inhoudelijk evalueren (wat heb je wel begrepen, wat niet?)

FASE 2 Zelfstandig werken

(leerjaar 1 week 21 t/m 32)

(leerjaar 2: week 1 t/m 12)



In de fase van zelfstandig werken leert de leerling om minimaal 5 minuten (onder uitgestelde aandacht van de docent) aan een opdracht of taak te werken.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none">• De docent kiest en verheldert de doelstellingen van de les• De docent bepaalt de leerinhoud en de aanpak ervan• De leerling bepaalt waar, wanneer en in welke volgorde hij de inhoud van de les aanpakt• De docent motiveert de leerlingen om inzet te leveren	<ul style="list-style-type: none">• De docent speelt een minder centrale rol, de leerlingen volgen een aantal aanwijzingen van de docent op• Klassikale aanpak met individuele verwerking
Vragen stellen/ Opdrachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none">• De docent stuurt de opdrachten stapsgewijs aan (in kleine stappen)• De docent begeleidt de leerling met het analyseren van de leerstof• De docent begeleidt de leerling in het leggen van relaties met begrippen in het geheugen• De leerling zoekt zelf oplossingen bij moeilijke situaties die hij tijdens het leerproces tegenkomt	<ul style="list-style-type: none">• Een leerling is in staat om minimaal 5 minuten zelfstandig te werken (onder uitgestelde aandacht)• Opdrachten kunnen klassikaal of in kleine groepen (maximaal drie leerlingen) gemaakt worden• Een aantal opdrachten worden klassikaal behandeld (na afloop van het zelfstandig werken)
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none">• De leerling kan zelf zijn antwoorden controleren door middel van antwoordbladen• De docent stimuleert de leerlingen om de tijd, concentratie en inzet te bewaken• De docent bewaakt of de leerling de leerstof begrijpt• De docent toetst• De docent geeft de leerling feedback op de leerinhoud (niet het leerproces)• De docent reflecteert op het leerresultaat van leerlingen en soms ook op het leerproces• De docent reguleert emotie en frustratie	<ul style="list-style-type: none">• Klassikaal terugblikken op gestelde doelstellingen• Leerresultaat inhoudelijk evalueren (wat heb je wel begrepen, wat nog niet?)• Reflectie op leerproces (hoe komt het dat...)

FASE 3 Zelfstandig leren

(leerjaar 2 week 13 t/m 32) (leerjaar 3)



In de fase van zelfstandig leren leert de leerling om voor de gestelde taak of taken zelfstandig (onder uitgestelde aandacht van de docent) te werken.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none">• De meeste doelstellingen staan vast, maar de leerling kan zelf een aantal doelen bepalen• De leerling bepaalt zelf een deel van de leerinhoud en de aanpak ervan• De leerling bepaalt waar, wanneer en in welke volgorde hij de inhoud van de les aanpakt• De leerling kan zonder aandacht van de docent beginnen met een taak of les• Moeilijke woorden zoeken de leerlingen zelf op	<ul style="list-style-type: none">• De docent speelt de rol van coach• Individuele aanpak (de leerling leest zelf de instructie, of vraagt aan klasgenoten)• Uitleg kan plaatsvinden in groepen (gedifferentieerd)• Uitleg via boek, computer of docent
Vragen stellen/ Oprachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none">• De leerling voert enigszins open opdrachten/taken uit• De leerling kan taken die uit meerdere onderdelen bestaan, uitvoeren• De docent ondersteunt de leerling (waar nodig) bij het analyseren van de leerstof• De docent ondersteunt de leerling (waar nodig) in het leggen van relaties met begrippen in het geheugen• De leerling doet op zelfgekozen wijze wat gevraagd is• De leerling zoekt zelf oplossingen bij moeilijke situaties die hij tijdens het leerproces tegenkomt• De leerling werkt aan dag-en weektaken	<ul style="list-style-type: none">• Een leerling is in staat om zelfstandig te werken (onder uitgestelde aandacht)• Oprachten worden individueel of in groepen (maximaal 5 leerlingen) gemaakt• Oprachten kunnen klassikaal gepresenteerd worden
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none">• De leerling kan zelf (onder begeleiding van de docent) feedback geven op het leerproces• De leerling kan zelf (onder begeleiding van de docent) feedback geven op de leerinhoud• De leerling kan zelf (onder begeleiding van de docent) reflecteren op leerresultaat en proces• De leerling reguleert zelf (onder begeleiding van de docent) emotie en frustratie	<ul style="list-style-type: none">• De leerling blikt zelf terug op gestelde doelstellingen (onder begeleiding van docent)• Leerresultaat individueel inhoudelijk evalueren (wat heb je wel begrepen, wat nog niet?)• Reflectie op leerproces (hoe komt het dat...) onder begeleiding van de docent

FASE 4 Zelfverantwoordelijk leren

(leerjaar 4 en 5)



In de fase van zelfverantwoordelijk leren wordt de verantwoordelijkheid voor het leren geheel overgelaten aan de leerling zelf.

	Rol van docent en rol van leerling	Didactische aanwijzingen
Uitleggen	<ul style="list-style-type: none">• De docent bepaalt de algemene doelen• De leerling bepaalt zelf specifieke leerdoelen die passen binnen de algemene doelen• De leerling bepaalt zelf de leerinhoud en de aanpak ervan• De leerling bepaalt waar, wanneer en in welke volgorde hij de inhoud van de les aanpakt	<ul style="list-style-type: none">• De docent speelt de rol van coach en helpt “op aanvraag”• Individuele aanpak (leerling leest zelf de instructie, of vraagt aan klasgenoten)• Uitleg via boek, computer of “docent op aanvraag”
Vragen stellen/ Opdrachten of taken geven	<ul style="list-style-type: none">• De leerling voert lange opdrachten/leertaken uit (deels leertaken die hij zelf geformuleerd heeft)• De leerling kan omvangrijke taken uitvoeren• De leerling bepaalt zelf wat nodig is om het doel te realiseren en voert dit uit	<ul style="list-style-type: none">• Een leerling is in staat om zelfverantwoordelijk te werken• Opdrachten worden individueel of in groepen gemaakt• Opdrachten kunnen klassikaal gepresenteerd worden
Feedback geven/ Evalueren	<ul style="list-style-type: none">• De leerling zoekt zelf oplossingen bij moeilijke situaties die hij tijdens het leerproces tegenkomt• De leerling werkt aan dag- en weektaken• De leerling kan zelf feedback geven op het leerproces• De leerling kan zelf feedback geven op de leerinhoud• De leerling kan zelf reflecteren op leerresultaat en leerproces• De leerling reguleert zelf emotie en frustratie	<ul style="list-style-type: none">• De leerling blikt zelf terug op gestelde doelstellingen• Leerresultaat is even belangrijk als leerproces

Hoofdstuk 9 &10 – Hoe leefbaar is mijn wijk?



Kan door de leerlingen zelfstandig ingevuld worden.